

P 400 (2)

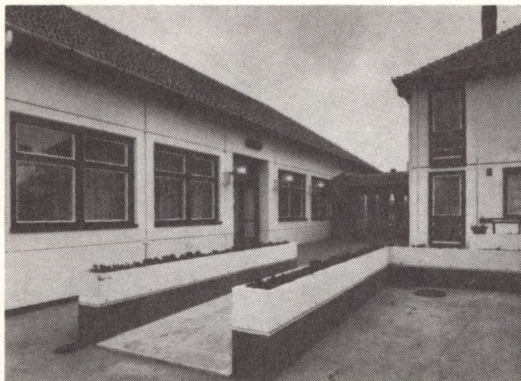


Könyvtáros

'85 | 4 43

TK

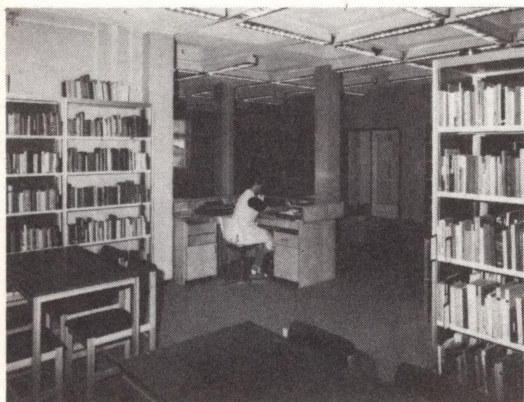
Kölcsönözhető



**A nyugdíjasok házában levő fiókkönyvtár
külső és belső képe**



A Tócskerti iskolai és gyermekkönyvtár



**Gyermekfoglalkozás a Tócskerti
könyvtárban**



**Központi prézens olvasóterem
a Béke útján**



35. évfolyam, 4. szám
1985. április

KK

Könyvtáros

TARTALOM

Dr. Kenyéri Katalin– Skaliczki Judit	A könyvtári szolgáltatások és a szerzői jog Kitüntetések	187 191
Dr. Móra László	Egy tudós könyvtára egész életén át gyarapszik, tulajdo- nosával együtt változik. Interjú Györffy Györggyel (<i>Beszélgetések a könyvtárról</i>)	192
	Láttuk	196
Kőrösi Judit	Hol tart a XVII. kerület?	197
Halász Béla	Könyvtáros-szakszervezet Veszprémben (<i>Fórum</i>)	201
Janó János	Könyvtár a Hegyalja kapujában (<i>Új városok könyvtá- rai</i>)	204
MŰHELYKÉRDÉSEK		
Kuruc Imréné	Mi a helyzet a könyvtári feldolgozási szabványokkal?	209
Freisinger Jenő	Szabványokról, katalógusokról – az olvasók érdekében	215
Kiglicsné Katona Rita	Mikrofilmtechnika (<i>Figyelmébe ajánljuk!</i>)	217
Kadosa Árpád	Kérdőjelek az iskolai könyvtárügyben (<i>Iskola és könyv- tár</i>)	218
	Kérdezz – felelek	220, 222
Békés György	A kapcsolatok fontosságáról (<i>Könyvtári élet</i>)	221
HÍREK		
LÁTÓKÖR		
Gyuris György	Pótlások a lexikonokhoz az 1984. évről	225
Lukácsy Sándor	Táncsics Mihály nyomában – Ácsteszéren (<i>Tájak – emlékek – könyvtárak</i>)	231
Györe Pál	Preliterátus, literátus, posztliterátus kultúra (<i>A Könyv- táros kislexikona</i>)	236
Deme Tamás	Tóth Julianna (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	239
Páldy Róbert	A Somogyi-könyvtár száz éve (<i>Könyvtári szakiroda- lom</i>)	240
SZAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		
	Lapozgató	242 245
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		
		246

A lapunk e számában bemutatott festmények Tóth Julianna alkotásai

Из содержания

Dr. Katalin Kenyeri-Katalin-Szkaliczki Judit: Библиотечные услуги и авторское право (187);
Разговоры о библиотеке. Интервью с историком *Djörffi Djördöm* (192);
János Janó: Библиотеки новых городов (Серенч) (204);
Djörre Pál: Предграмотная, грамотная, послеграмотная культура (Малая энциклопедия журнала *Könyvtáros*) (236).

From the contents

Katalin Kenyeri-Judit Skaliczki: Library services and the copyright (187);
Talks about the library. Interview with *György Györffy*, historian (192);
János Janó: Libraries in new towns (Szerencs) (204);
Pál Györe: Preliterate, literate and postliterate culture. (Little encyclopaedia of the *Könyvtáros*) (236).

Aus dem Inhalt

Dr. Katalin Kenyeri-Judit Skaliczki: Die Dienstleistungen der Bibliotheken und das Urheberrecht (187);
Gespräche über die Bibliothek. Interview mit *György Györffy*, Historiker (192);
János Janó: Bibliotheken von neuen Städten (Szerencs) (204);
Pál Györe: Präliterate, literate, postliterate Kultur (Kleinlexikon der Zeitschrift *Könyvtáros*) (236).

Cikkeink szerzői

Deme Tamás, a Művelődéskutató Intézet tudományos munkatársa; *Freisinger Jenő*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Györe Pál*, A KG-Informatik nyugalmazott szaktanácsadója; *Gyuris György*, a szegedi Somogyi Könyvtár osztályvezetője; *Halász Béla*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Janó János*, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola adjunktusa; *Kadosa Árpád* tanár, könyvtáros, Esztergom; *dr. Kenyeri Katalin*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ jogtanácsosa; *Kighicsné Katona Rita*, az OSZK, KMK munkatársa; *Körösi Judit*, a X. kerületi Sibrik Miklós úti általános iskola tanítója; *Kuruc Imréné*, a Magyar Szabványügyi Hivatal munkatársa; *Lukácsy Sándor*, az Irodalomtörténeti Intézet osztályvezetője; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ nyugalmazott osztályvezetője; *Páldy Róbert*, a Könyvtáros nyugalmazott felelős szerkesztője; *Skaliczki Judit*, az OSZK, KMK osztályvezetője.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja: a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (857086/09)

Petőfi Nyomda – 85/50052 Kecskemét, 1985

Felelős vezető: Ablaka István igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ½ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

A könyvtári szolgáltatások és a szerzői jog

A könyvtáraknak az a feladatuk, hogy a gyűjtött, tárolt és rendszerezett dokumentumokat, információkat eljuttassák a használókhoz a különféle könyvtári szolgáltatások révén. Ezek számának növekedésével és bizonyos újfajta szolgáltatások megjelenésével nő az olyan tevékenységek száma, amelyek esetleg a dokumentumok szerzőinek érdekeivel ütköznek. Mivel az ilyen tevékenységek *mindenképpen* hozzátartoznak a korszerű könyvtári szolgálathoz, sok esetben támadhat ellentét a könyvtárhatalnok és a dokumentumok szerzőinek érdekei között.

A *könyvtári szolgáltatásokban* másként van jelen a könyv és a könyv jellegű, és másként a hangzó-képes dokumentum. Míg az előbbieket általában a szolgáltatások minden formájában megtalálhatók és hozzáférhetők, a hangzó-képes dokumentumokra jóval több korlátozás vonatkozik, s a szolgáltatások igénybevételéért kért díjak kérdése is velük kapcsolatban kerül előtérbe. A könyvtári szolgáltatások elsősorban a következők: helybenhasználat, kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, bibliográfiai szolgáltatások, irodalomkutatás, témafigyelő szolgálat, folyóiratok tartalomjegyzékének másolása, bibliográfiai kiadványok, reprográfiai szolgáltatások, műsorösszeállítások.

A *helybenhasználat* elsődleges, minden könyvtártípusban meglevő alapszolgáltatás, amely valamennyi dokumentumfajta, azaz könyvre, folyóíratra, aprónyomtatványra, plakátra, térképre, szabadalomra, mikrodocumentumra, kottára, hangfelvételre, vizuális dokumentumra, oktatócsomagra egyaránt kiterjed. A szolgáltatásból legfeljebb azok az állományegységek vannak kivéve, amelyeket elsősorban őrzés céljából gyűjtenek a könyvtárak, illetve amelyeket csak megszorításokkal szolgáltatnak, például a zárt anyagba tartozó dokumentumok, ritka és régi könyvek, kódé-

kek. Ebben a szolgáltatástípusban olyan dokumentumok is szerepet játszanak, amelyek helybenhasználatához a szerző vagy bizonyos intézmények engedélye szükséges. Ilyenek a kéziratok doktori és kandidátusi értekezések, a vállalatok belső dokumentumai, a kéziratok kutatási beszámolók és tudományos jelentések.

A helybenhasználat során a *nyilvánosságra hozott* műveket illetően szerzői jogi kérdés nem merül fel, mert ez az alapszolgáltatás nem sérti a szerzők vagy az előállítók érdekeit. Ebben a vonatkozásban a külföldi szakirodalom álláspontja megegyezik a hazai nézetekkel.

A *kölcsönzésben* jóval kevesebb dokumentum vesz részt, mint a helybenhasználatban. Természetes, hogy eleve kiesnek a kölcsönözhető dokumentumok sorából azok, amelyekre már a helybenhasználat során is valamiféle korlátozás vonatkozott. Ezekhez még társulnak a könyvek közül a referenz-munkák, továbbá a helyismereti gyűjtemények dokumentumai és általában a folyóiratok – bár van, ahol a bekötött folyóiratokkal kivételt tesznek –, a mikrodocumentumok, valamint – ma még – a videokazetták.

A jelenlegi szerzői jogi rendelkezések szerint a kölcsönzés a művek szabad felhasználási körébe esik, így nem okoz jogi problémát.

Jól tudjuk azonban, hogy a nyilvános kölcsönzési jogdíj rendszerét már több nyugati országban bevezették: Dániában 1946-ban, Norvégiában 1947-ben, Svédországban 1954-ben, Finnországban 1963-ban, Izlandon 1967-ben, Hollandiában 1972-ben, az NSZK-ban 1973-ban, Nagy-Britanniában 1982-ben. A kölcsönzési jogdíj lényege, hogy az állam kárpótolja azokat a szerzőket, akiknek művei a könyvtárakban – általában a közművelődési könyvtárakra szorítkozik a rendszer – nagy

példányszámban találhatók, és ezért esetleg kevesebben vásárolják meg a könyveket.

Noha a *könyvtárközi kölcsönzés* a kölcsönzés szerves része, mégis külön kell tárgyalnunk, mert ezen a területen többször találkozunk rendezetlen gyakorlattal: a könyvtárak ugyanis a könyvtárközi kölcsönzést sok esetben állománygyarapításra használják fel. Közmegegyezően alapuló gyakorlat ma a könyvtárakban, hogy az állományukból hiányzó kéziratokról, kottákról, kiadványokról, ha a könyvtárközi kölcsönzés útján megkapják őket, másolatot készítenek, és a másolat bekerül a könyvtár állományába. Ez a gyakorlat manapság kiterjed a hangzó-képes dokumentumokra is. A könyvtárközi kölcsönzésben kapott videokazettákat a kérő könyvtárak saját állományuk számára átjuttatják. A könyvtárközi kölcsönzés a könyvtár ingyenes alapszolgáltatásai közé tartozik, megoldatlan szerzői jogi kérdései azonosak a kölcsönzés és a másolat-szolgáltatás problémáival.

A *bibliográfiai szolgáltatások* milyenségét ma még elsősorban a könyvtár típusa határozza meg. A közművelődési könyvtárak információs és bibliográfiai szolgáltatásai többnyire jóval szűkebb keretekben mozognak, és kevésbé folyamatosak, illetve szervezettek, mint a szakkönyvtárakéi, és általában ingyenesek. A közművelődési könyvtárak nagy részében ugyanis még ma is az alapszolgáltatások részeként kezelik az információs szolgáltatásokat, míg a szakkönyvtárakban nem, ezért az utóbbiak és az egyetemi könyvtárak a kutatásokat elősegítő információs szolgáltatásokat minden esetben pénzért adják a használónak.

Ingyenesek a közművelődési és az iskolai könyvtárak ajánló bibliográfiái – az annotáltak is –, különféle témabibliográfiái (megjegyezzük azonban, hogy ezek a *kiadványok* általában jóval kevesebb bibliográfiai tételből állnak, mint a szakkönyvtári szakbibliográfiák, amelyek évente több mint ezer tételt is tartalmaznak), ingyenes például az az országos szolgáltatás is, amely a közművelődési könyvtárak irodalomkutatásait összegezi és terjeszti, s ingyenes a könyvtárak vezetői számára készített, különféle helyismereti információkat tartalmazó, általában havonként, néhol kéthetente megjelenő tájékoztatók is.

A szakkönyvtárakban és a felsőoktatási könyvtárakban a díjazás a témafigyelések esetében – a szakirodalmi jegyzéket a kutató kéthetenként postán kapja meg – témánként évi 300 forintosól 4 ezer forintig terjed. A szakiro-

dalmi bibliográfiai kiadványok előfizetési díja havonkénti megjelenés esetén egy évre ezer forint. A folyóiratok tartalomjegyzékeinek másolásáért kért összeget – a szolgáltatás lehet esetenkénti és rendszeres is – általában a folyóiratok előfizetési díjától függően állapítják meg. A beszerzett folyóiratokról tájékoztató – gyarapodási – jegyzékek a szakkönyvtárakban is ingyenesek.

Mind a hazai, mind a külföldi gyakorlatban a *reprográfiai szolgáltatások* köre az a terület, ahol a könyvtárak és a dokumentumok szerzőinek érdekei a leginkább ellentétbe kerülnek. A másolatszolgáltatás minden könyvtári dokumentumra kiterjed: könyvre, folyóiraatra, kottára, fényképre, aprónyomtatványra, hangfelvételre, diafilmre, mikrodokumentumra és mozgófilmre, videokazettára is. A másolás módjában és a szolgáltatás árában azonban nagy az eltérés.

A *könyv jellegű dokumentumok* közül a folyóiratok másolása a gyakoribb. Egy-egy cikkről – műszaki, gazdasági folyóiratok esetében – több száz másolat is készül. A másolatok számának sokaságára következtethetünk abból is, hogy egyik információs központunknak egy-egy évben megközelítőleg 150 ezer forint haszna származik a cikkmásolatok díjából. (Egy xerox-másolat 4 forint oldalanként. Ugyanez a másolatszolgáltatás a közművelődési könyvtárakban általában oldalanként 5 forint, de van, ahol 8, míg némelyik főiskolai vagy egyetemi könyvtárban az oktatók és a hallgatók számára 2 forint.) Előfordul, hogy egyetlen könyvtáron belül is változó az oldalankénti másolás díja, attól függően, hogy milyen másolóberendezést vesznek igénybe. A korszerű szolgáltatások közül jelenleg a cikkmásolatra van a legnagyobb igény.

A külföldi könyvtárakban többféle gyakorlat alakult ki. A svájci könyvtárakban kiszámították, hogy három hónap alatt összesen hány cikkmásolatot kérték a könyvtárlátogatók, milyen folyóiratokból és átlagosan milyen terjedelemben. Az így kapott átlagárhoz hozzászámították a csomagolás és a postázás díját, és így alakították ki a mindenki számára egységes árakat. Az Amerikai Egyesült Államokban úgy rendelkezik a szerzői jogi törvény, hogy az öt éven belül megjelent folyóiratok esetében évfolyamonként és naptári évenként öt másolat készíthető, ha ennél többet készít a könyvtár, akkor újabb példányra kell előfizetnie. Ugyanez vonatkozik arra az esetre is, ha könyvtárközi kölcsönzés útján kéri a cikkmásolatot, azaz,

ha nem a használó, hanem egy másik könyvtár tart rá igényt.

Egészen rendezetlen ügy a *kották* másolása. Könyvtáraink minden kottáról készítenek másolatot – nagyobb zenekar igénye esetében ez nem kevés! – anélkül, hogy erre bárkitől vagy bármilyen intézménytől engedélyt kérnének. Az egyik tanárképző főiskola könyvtárában a másolandó dokumentumok 80 százaléka kotta, amit az ének-zene tanszék számára készítenek. A közművelődési könyvtárak zenei részlegei úgy próbálják elkerülni a jogsértést, hogy a kottát kikölcsönzik a használónak, s a másolatot a használó készítteti el a könyvtár reprográfiai szolgáltatásának igénybevételével. A mai magyar zeneszerzők kottái esetében több könyvtár – a zeneművészek szövetségén keresztül – megszerzi a kották másolásának jogát. Az igazi megoldás azonban az, ha a használó beszerzi a szerző engedélyét, amely egyben a mű bemutatására is felhatalmazást ad.

A *vizuális* dokumentumokról a főiskolai könyvtárak kizárólag a hallgatóknak, a megyei könyvtárak viszont bárkinek készítenek másolatot. A megyei könyvtárakban a fényképek másolási díját a fénykép nagysága határozza meg (például a 21 × 29 cm-es kép 5, a 24 × 40 cm-es 10, a 30 × 40 cm-es 20 forint stb.), a keretezett diák másolásának díja pedig 4 forint kockánként.

A *hangfelvételek* másolásával elsősorban a közművelődési könyvtárak és a zeneoktatási intézmények könyvtárai foglalkoznak. Kazettáról, magnetofonzalagról és hanglemezekről egyaránt másolnak. Az árszabási gyakorlat: percenként 1, lemezoldalanként 15 forint, vagy a lemez árának 10 százaléka. Van, ahol a hangfelvételeket ingyen másolják. Ahol a hanglemezeket nem kölcsönzik, ott a könyvtár egyik legkeresettebb szolgáltatása a hangfelvételek másolása.

Mikrodokumentumokról a könyvtárak pozitív papírmásolatot, fotónagyítást vagy mikrofilmlapot készítenek. A másolás árát itt is a kért másolat mérete és a technikai eljárás dönti el.

A *hangzó-képes dokumentumok* (*videokazeták*) esetében a másolással összefüggő kérdések sokáig nem az egyéni használó és a könyvtár között merültek fel, hanem a könyvtárak között. A képmagnetofonok számának gyarapodásával azonban a könyvtárhasználók már érdeklődnek e szolgáltatás iránt is. Az ilyen dokumentumok esetében a rádió és a televízió az állománygyarapítás fontos és szinte elengedhetetlen forrása. Természetes, hogy a

könyvtárak bizonyos műsorokat átmásolnak saját maguk számára. Mindezt bárki megteheti, ha van otthon másolóberendezése, magnetofonja, képmagnója. A kérdést rendezni kellene, s lehetővé tenni a könyvtárak számára bizonyos témájú rádiós és televíziós műsorok átjátszását, általában pedig a dokumentumok hozzáférhetőségét.

A nemzetközi gyakorlatban a hangzó-képes dokumentumok másolásának megoldatlan kérdéseit többféleképpen rendezték. Az egyik az úgynevezett skandináv gyakorlat, amely szerint az állam magára vállalja a szerzők díjazását, megszabadítván a könyvtárakat ettől a gondtól. A másik a Német Szövetségi Köztársaság példája: náluk az üres hang- és videokazetták árába már az esetleges szerzői jogdíjat is beleszámítják. A magáncélú másolást illetően hazánk is ezt a megoldást választotta a 15/1982. (XI. 20.) MM számú rendelet kiadásával.

A másolatszolgáltatások *szerzői jogi* problémáinak gyökere azonos a különféle dokumentumfajták esetében: az tudniillik, hogy ez a tevékenység sérti a szellemi alkotások számára a jog által szavatolt védelmet. Szerzői jogi törvényünk a következőképpen rendelkezik: „Nyilvánosságra hozott műről bárki készíthet másolatot, ha az nem szolgálja sem forgalombahozatal, sem jövedelemszerzés célját, és a szerző jogos érdekeit egyébként sem sérti.”

A szerzői jogi védelem sérelme természetesen a művek védelmi idején belül készített másolatok esetében merül fel. Az idézett rendelkezés megengedi a másolat készítését akkor, ha az nem szolgálja a forgalombahozatal és a jövedelemszerzés célját. E tiltó körülmény a könyvtárak esetében nem áll fenn. A rendelkezés utolsó fordulata azonban az előzőknél sokkal tágabban vonja meg a másolatkészítés korlátait azzal a pontosabban meg nem határozott fenntartással, hogy a másolás a szerző jogos érdekeit egyébként sem sértheti. A szerzői jogok gyakorlására jogosult személyek vagyoni érdekeit sértheti a könyvtárak által nyújtott másolatok számának állandó növekedése. Amíg a technikai feltételek által megszabott szűk körben végeztek a könyvtárak másoló tevékenységet, a szerzői jogi védelem alá eső művek forgalmában ez nem okozott figyelemreméltó visszaesést. A másolatok számának nagyarányú emelkedése azonban érthető módon egyre jobban befolyásolja a művek forgalmát. A szerzők közé kell sorolni természetesen

a külföldieket is, erre nemzetközi megállapodások, egyezmények köteleznek bennünket.

Bizonyos államokban már kialakult a gyakorlat arra nézve, hogy a könyvtárak milyen módon fizessék a díjat a szerzőknek a másolatokért. Az Egyesült Államokban a lebonnyolítást külön szervezet, a Szerzői Jogdíjkezelő Központ intézi részvénytársasági formában.

Kérdés, milyen nagy számú másolat esetében mondhatjuk azt, hogy a szerzői jogok gyakorlására jogosult személyek érdekei sérelmet szenvednek, azaz, hány másolat készítése csökkenti a szerzői jogi védelem alá eső mű iránti keresletet? A szövegmásolás körében szerzett tapasztalatok szerint a másolatok többsége nem magáncélra készül, hanem az intézetek, tudományos szervek, könyvtárak, hivatalok kiegészítő vagy munkaeszközként használják a szövegmásoló berendezéseket feladataik ellátásához. Az ilyen, közületi használat esetén is megoldatlan azonban a szerzők vagyoni érdekeinek védelme.

A hanglemezmásolás csak addig nem okozott gondot, amíg a lemezmásolatok készítésének technikai eszközei kizárólag a hanglemezgyártó vállalatok birtokában voltak. Ma már magnókazettára, videokazettára tetszés szerint lehet másolatot készíteni, ezeket sokszor le lehet játszani, és további másolatok készítése is lehetséges. Több ezer magnófelvétel pedig már érezhetően csökkenti a lemez iránti keresletet, és ez sérti mind a szerző, mind a lemezgyártó érdekeit. Az 1975. évi 19. számú törvényerejű rendelet a hangfelvételek előállítóinak védelméről a következőképpen gondoskodik: „A hangfelvétel első előállítójának hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy a hangfelvételtől vagy annak egy részéről – az előállítás évének végétől számított húsz éven belül – jövedelemszerzés céljából másolatot készítsenek és azt ellenszolgáltatásért forgalomba hozzák, üzleti célból nyilvánosan bemutassák”.

Ha arra gondolunk, hogy a könyvtárak a hangzó dokumentumok másolása során nem törekednek jövedelemszerzésre, a másolatot nem ellenszolgáltatásért hozzák forgalomba, illetve nem is hozzák forgalomba, üzleti célból nem mutatják be, akkor arra a következtetésre juthatnánk, hogy a másolatok készítése a szabad felhasználás körébe esik.

Más a helyzet, ha az említett törvényerejű rendelet kiadását indokló genfi egyezmény szövegéhez nyúlunk vissza (1975. évi 18. számú tvr.). Az egyezmény 2. cikkelye szerint: „Valamennyi szerződő állam kötelezettséget

vállal arra, hogy védelemben részesíti azokat a hangfelvétel-előállítókat, akik más szerződő állam polgárai, az előállító hozzájárulása nélküli másolatkészítéssel és az ilyen másolatok behozatalával szemben, ha az előállítás vagy a behozatal a közönség körében történő terjesztés céljából történik, továbbá hogy védelmet nyújt e másolatoknak a közönség körében történő terjesztése ellen is”. E rendelkezés szempontjából a könyvtárak számára az az izgalmas kérdés, hogy mit kell érteni a közönség körében történő terjesztés fogalmán. Az egyezmény 1. cikkelyének d) pontja erre is választ ad: „a közönség körében történő terjesztés” minden olyan tevékenység, amelynek az a célja, hogy a közönség részére általában vagy a közönség csupán egy része számára közvetlenül vagy közvetve valamely hangfelvétel másolatait ajánlja fel. Ez a fogalommeghatározás kizárja a szabad felhasználás lehetőségének alkalmazását a könyvtárak által készített másolatok esetében is.

Itt ugyanaz a kérdés merül fel, ami a szövegről készített másolatok esetében: nevezetesen az, hogy a könyvtárak által készített másolatok száma vajon akkora-e, hogy sérti a szerzők és az előállítók jog által védett érdekeit. Véleményünk szerint a könyvtárak zenei részlegeinek másoló tevékenysége ma még nem befolyásolja a hangfelvételek keresletét. A könyvtári szolgáltatások népszerűsítése során azonban a másolatkészítés lehetőségére is felhívják a használók figyelmét, ezért várhatóan növekedni fog a másolatszolgáltatás igénybevétele is. A keresletsökkenés a kották esetében talán már ma is fennáll.

Az ellentmondásos helyzet kiküszöbölésére az a megoldás kívánkozik, hogy el kell dönteni, milyen díj ellenében végezhetik a könyvtárak a másoló tevékenységet, s hova és milyen módon kell ezt a díjat befizetni. E kérdés rendezése művelődéspolitikai döntést igényel.

Meg kell még említeni, hogy a műzeumok és a könyvtárak egyes tárgyairól másolatok készítése tárgyában kiadott 154/1969. (M. K. 14.) MM számú utasítás még hatályban van ugyan, az imént vázolt problémákra azonban nem ad választ. A rendelkezés kiadásának időpontjában erre nem is volt lehetőség; az utasítás csupán azokról az esetekről intézkedik, amikor a közgyűjtemény azért készít másolatot, mert a használó a szerzői jogok gyakorlására jogosult személytől a tárgy többszörözésére és forgalomba hozatalára, illetve bemutatására az engedélyt megszerezte vagy annak megszerzését

vállalta. A jogszabály elsősorban a múzeumi műtárgymásoló tevékenység jogi alapját vetette meg.

A *szolgáltatások díjazásáról* világosan és egyértelműen foglal állást a könyvtárjogunk alapját képező 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet és annak végrehajtási rendelete. A tvr. 7. paragrafusának (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik: Könyvtári szolgáltatás különösen a) a könyvtári anyagok helybeni használata, valamint erre rendelt részének kölcsönzése, c) a könyvtári rendszerre, a könyvtári hálózatok és együttműködési körök, valamint a könyvtárak gyűjtőkörére, állományára és szolgáltatásaira vonatkozó tájékoztatás. A végrehajtási rendelet 10. paragrafusa szerint pedig a tvr. 7. paragrafusának (2) bekezdésében meghatározott könyvtári szolgáltatások közül az a) és a c) pont hatálya alá tartozó szolgáltatások *díjmentesek*. Ingyenes továbbá a könyvtári anyagok eredetiben történő könyvtárközi kölcsönzése is.

Ennek ellenére bizonyos nem könyv jellegű dokumentumokat a könyvtárak – mintha a hangzó-képes és a vizuális dokumentumok nem tartoznának a tvr. által említett könyvtári anyagok közé – nem szolgáltatnak ingyen. Igaz, hogy a dokumentum kölcsönzéséért nem

kölcsönzési díj címén, hanem például térítési díj címén kérnek bizonyos összeget.

Mindenképpen veszedelmesnek éreztük ezt a törekvést. Egyrészt azért, mert jogszabályellenes, másrészt mert ellenkezik a közművelődési könyvtár alapeszméjével, azzal, hogy mindenki számára legyenek hozzáférhetőek a könyvtár dokumentumai, függetlenül a használó anyagi helyzetétől. Akkor, amikor a mindenki által legkönnyebben hozzáférhető dokumentumok, a könyvek szolgáltatása ingyenes, a nehezebben megszerezhetőké, a grafikáké, videokazettáké sem történhet díj ellenében; ez ugyanis *tovább növelné a hátrányos helyzetből fakadó művelődési egyenlőtlenségeket*.

A könyvtárak gazdaságossága szempontjából gyakran felmerül a beiratkozási díjak emelésének gondolata is, ez azonban – amellet, hogy jogi alapja is hiányzik – szintén ellentétben áll az ingyenességnek a törvényerejű rendeletben megfogalmazott elvével.

Mindezek tükrében úgy tűnik, hogy a megoldás – a könyvtári alapszolgáltatások ingyenességének megtartása mellett – az egyéb szolgáltatások igénybevételi díjainak rendezése. Ez egyben a továbblépés záloga is!

Dr. Kenyéri Katalin–Skaliczki Judit

Kitüntetések

Az Elnöki Tanács – eredményes munkásságának elismeréséül, nyugállományba vonulása alkalmával – a MUNKA ÉRDEMREND ARANY FOKOZATÁT adományozta *dr. Fényes Miklósnak*, a Janus Pannonius Tudományegyetem Központi Könyvtára igazgatójának.

A művelődési miniszter eredményes munkájuk elismeréseként, nyugállományba vonulásuk alkalmából *Csabay Károlynak*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum könyvtárosának, *Csernák Bélánénak*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár III. ker., 2. sz. fiókkönyvtára vezetőjének, *dr. Ecsedy Andornénak*, az

FSZEK osztályvezető-helyettesének, valamint *Simon Lászlónénak*, az FSZEK XI. ker., 6. sz. fiókkönyvtára vezetőjének A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *dr. Babiczky Bélának*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi kar egyetemi docensének, *Hajdúné Drechsler Ágnesnek*, az FSZEK tudományos munkatársának, továbbá *Somogyi Andrásnének*, a Műegyetemi Könyvtár osztályvezetőjének a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT; eredményes munkája elismeréseként *Horváth Tibornak*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi adjunktusának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

Beszélgetések a könyvtárról

Egy tudós könyvtára egész életén át gyarapszik, tulajdonosával együtt változik

A múlt esztendőben ünnepeltük az egyik legkiválóbb magyar néprajztudós, Györffy István születésének századik évfordulóját. Györffy István sokoldalú munkásságát több területen, így a településtörténetben és a magyarok elődeinek földművelése és állattenyésztése tárgykörében fia, Györffy György történész is folytatta. Amikor Múzeum körüti lakásában felkerestük őt, hogy a könyveknek és a könyvtáraknak pályájára gyakorolt hatásáról beszéljünk, első kérdésünk édesapja könyvtárára vonatkozott.

**DR. GYÖRFFY
GYÖRGY**
a történet-
tudományok
doktora,
az MTA
Történettudományi
Intézetének
tudományos
tanácsadója



– Kisgyermek korom óta könyvek, kéziratok, térképek és kiadványok számára készült illusztrációk között éltem, sőt sokszorosító opalográf is volt apám birtokában; mindennapos munkaeszközei voltak ezek. Apám már diák korában vásárolt tudományos műveket, elsősorban kézikönyveket, mint például *Fényes Elek* négykötetes geográfiai szótárát és egy török nyelvtant. Utóbb csak azt szerezte meg, amire munkájához szüksége volt; emellett számos tiszteletpéldányt kapott kollégáitól, barátaitól és tisztelőitől. Így gyűlt össze néprajzi, de a rokon tudományokat is felölelő szakkönyvtára. Könyvtárát nem egy helyen tartotta, hanem részint családi lakásában, részint külön bérelt dolgozó helyén, vidéki tanyáján és munkahelyein: a Néprajzi Múzeumban és a budapesti tudományegyetemen. E szétszórtságból következik, hogy könyvtára nem volt rendben; minden folyóirat hiányos volt, s csak a legtöbbet használtakat köttette be. 1939-ben bekövetkezett halála után, mint a Budapesti Egyetemi Könyvtár tisztviselője, egybegyűjtöttem könyveit, igyekeztem kiegészíteni a sorozatokat és beköttetni a folyóiratokat, átnéztem kéziratait, már csak azért is, mert megkezdtem műveinek sajtó alá rendezését – ebből a háború alatt két kötet jelent meg, a *Magyar nép, magyar föld* (1942), illetve a *Magyar falu,*

magyar ház (1943) – és gondoztam a *Nagykun-sági krónika* második kiadását (1941).

– Mielőtt pályafutásodra rátérnénk, kérdés: mik voltak gyermek- és diákkorod kedvenc olvasmányai?

– Első olvasmányaim részben gyermekeknek szánt könyvekből, részben a felnőttek könyveiből kerültek ki. Elolvastam azokat a könyveket, amelyeket magam és testvéreim ajándékba kaptunk. A hazai írók közül *Benedek Elek* és *Donászy Ferenc* művei jutnak eszembe. De forgattunk német és holland gyermekkönyveket is. Németkisasszonyunk közismert képeskönyvekből, például Struwel Peter, Suppen Caspar, Max und Moritz, gyakran fel is olvasott. Utóbb mindhárman kikerültünk Hollandiába és élvezettel lapoztuk, betűztük a szépen illusztrált holland gyermeklapokat és képeskönyveket. Az első elemiit késve kezdtem, mert Hollandiából a tanítás megkezdése után kerültem haza, és egy kis idő kellett, amíg visszazökentem a magyar nyelvbe. Diákkoromban az Ilka utcában laktunk; iskoláimat a közeli Hermina úti elemiben és a Szent István reálgimnáziumban végeztem. Szünetek alatt azután erdélyi nagyszüleimnél és kevi rokonságomnál mohón olvastam minden elérhető könyvet, többnyire szépirodalmat. Apám könyvtárából legszívesebben

Gönczy Pál *Magyarország kézi atlaszát* nézegettem; az iskolában is a földrajzot szerettem a legjobban, mert a térképeket nézve úgy láttam a földet, mint ma egy pilóta vagy úrhajós. Már mint gimnazista olvastam földrajzi tárgyú egyetemi tankönyveket és szakfolyóiratokat. Bejártam a Földrajzi Társaság könyvtárába – a mai Olasz Kultúrintézet (Bródy Sándor utca) két termét foglalta el –, ahol *Dubovitz Lajos* földrajztanárom volt a könyvtáros. A népeletnek is volt olyan ága, ami már ifjú koromban érdekelt. 13 éves koromban két hónapot Bulgáriában töltöttem, részint mint *Hriszto Vakarelszki* néprajztudós vendége, részint *Fehér Géza*, a neves régész pártfogoltjaként. Apámhoz innen írt levelemből olvasom, hogy akkor parasztházakat és lóval való cséplést is fényképeztem számára. 14 éves koromban jelent meg első két kis cikkem az *Ifjúság és Élet* című folyóiratban (1931) a bolgár népi táncokról és a régi Ecsedi-lápról. Az iskolában osztályfőnököm, a latin–történelem tanárom, olyan riasztóan érdektelenül, olyan rossz módszerrel tanított, hogy elvette a kedvemet ezektől a tárgyaktól.

– *Ha nem szeretted a történelmet, hogyan lettél mégis történész?*

– Apám ragaszkodott hozzá, hogy az egyetemen a történelem szakot és ne a természetrajzot válasszam a földrajz mellé, mert ő maga nagyon bánta, hogy egyetemista korában a történelem helyett a természetrajzot választotta. Ez volt az egyetlen kikötése, azt viszont nem kívánta meg, hogy tanári vizsgákat tegyek, és szabadon hallgathattam mindent, amire kedvem támadt. Az egyetemen *Cholnoky Jenő* földrajzprofesszor órái nem vonzottak, viszont *Domanovszky Sándor*, a magyar művelődéstörténet tanára, szeretettel fogadott, és első éves koromtól kezdve intézetének könyvtárosa lettem. Élvezet volt számomra a forráskiadványok, oklevéltárak és helytörténeti monográfiák között forogni. A krónikatanulmányokba is *Domanovszky Sándor*, a diplomatikába és oklevélolvasásba *Szentpétery Imre* vezetett be. Másodéves koromban *Mályusz Elemér* professzor szemináriumra irányította figyelmemet a magyarság keleti elemeinek, a székelyeknek és a kabaroknak a kérdéseire. Mivel eredetük kérdését az orientálistika és a keleti nyelvek elemeinek ismerete nélkül nehéz megközelíteni, *Németh Gyula* professzornál török filológiát, az akkor magántanárként előadó *Ligeti Lajos*nál mongol és más stúdiumokat hallgattam. Érdekeltnél voltna a régészet és az embertan is, de

Fettich Nándor és *Bartucz Lajos* órái számomra nem tudtak jó bevezetést adni ezekbe a tudományterületekbe.

A néprajz alapfogalmaival és problémáival már korán megismerkedtem, de a rengeteg népművészeti rajz és illusztráció, ami lakásunkban felhalmozódott, riasztóan hatott rám. Mindamellet volt egy időszak egyetemi hallgató koromban, amikor apámnak segittem etnológiai előadásai előkészítésében. Apám biztatott, hogy írjam meg a kunok történetét – 1939-ben ünnepelték beköltözésük hétszázadik évfordulóját. *Anonymus* kunjainak és a kun népnév jelentésének a vizsgálata először oda vezetett, hogy a besenyőkkel foglalkozzam, s 1939 tavaszán elkészítettem *Besenyők és magyarok* című doktori disszertációm.

– *Mit csináltál az egyetem elvégzése után?*

– Első munkahelyem a Budapesti Egyetemi Könyvtár volt. Az akkori igazgatót, *Pasteiner Ivánt* nem nagyon érdekelte a tudomány és a kultúra, csak a társadalmi élet. Mindamellet érdeme, hogy a könyvtár elavult raktárhelyiségeibe modern beton- és üvegfödémeket és fémállványokat építtetett. A könyvtár tisztviselőinek lehetőleg egyetemi tanárok gyermekeit alkalmazta, nem kedvelte az önállóan gondolkodó és a könyvtárosi feladatokat csak kényszerű kötelességből végző neves „kultúr-lényeket”, például *Mátrai Lászlót* és *Weöres Sándort*, de magam is összeütközésbe kerültem vele. Noha kedvvel végeztem feladatokat, a folyóirat-beszerezést, örömmel fogadtam el a Teleki Pál Tudományos Intézet megalakulását követően, 1942 elején *Deér József* meghívását a Történettudományi Intézetbe. Akkor már az egyetemen prosezemináriumi előadó voltam a török filológiai és a magyar őstörténeti tanszéken, és megjelent *A székelyek eredete és településük története* című tanulmányom.

1942 nyarán egy meghívás kapcsán a velenicei Marciana-könyvtárban kutattam a *Codex Comanicus*, a kunok egyetlen jelentős nyelvemlékét, és sikerült a vízjegyek alapján meghatároznom a kódex korát. A Történettudományi Intézetben kezdetben a kutatómunka mellett könyvtárosi feladatokat is elláttam egy idősebb kollégámmal, *Hadrovics Lászlóval* együtt. 1942 őszén behívtak katonának, de sikerült egy év múltán elérnem, hogy Budapestre, a Honvéd Térképészeti Intézetbe kerüljek, ahol elvégeztem a térképésztiszi iskolát. Az *Irmédi Molnár László* vezette, atlaszokkal és térképekkel kitűnően felszerelt földrajzi osztályra kerültem szolgálatétele.

– *Idén ünnepeljük a felszabadulás 40. évfordulóját. Hogyan vészelted át a fővárosban a harcokat, miként alakult pályád az új körülmények között?*

– 1944. október 16-án egy nyilas rajzoló feljelentése nyomán katonai vizsgálóbizottság elé állítottak; mint utóbb kiderült, iskolaparancsnokom mentett meg a letartóztatástól.

Sietve kórházba vonultam, majd betegszabadsággal haza, Múzeum körúti lakásomba. Az itteni pincéből december végén egy nyilas razzia miatt átmentem a Teleki Intézetbe, melynek pincéjében Barta István, Deér József, Elekes Lajos, Guoth Kálmán, Kosáry Domokos, Ortutay Gyula és Tóth András, majd utóbb Vigh Károly is meghúzódott. Itt biztonságban voltunk, mert az épületet hazai sváb SS-katonák tartották megszállva, és biztosítottak, hogy nyilast nem engednek le a hátsó pincébe, ahol mi tanyáztunk.

Az egyik „német” még feljárt teherautón a Várba, és kérdezte, hogy ne hozzon-e nekem szép könyveket a „királyi könyvtárból”. Természetesen elutasítottam, noha ismertem a könyvanyagot, hiszen az Egyetemi Könyvtárban állították össze a királyi palota új „díszkönyvtára” számára szánt könyvgyűjteményt. A legjobb magyar irodalmi és tudományos művek kerültek bele; valamennyit egyforma világosbarna, bordázott kötésbe kötötték. Egyszer én vettem át a *Kner Erzsébet* által kötött könyveket – mintájukra köttem be *Kner Erzsébet*től apám összegyűjtött műveinek két kötetét. A pincében nem gondoltam, hogy rövidesen az egész palota kiég. Mivel az aknák néhány nap múlva intézeti pinceablakunk előtt robbantak, és tele lettünk füsttel, előbb Ortutay, majd én Kosáryval, átrohantunk a Nemzeti Múzeum bombabiztos pincéjébe, míg Barta, Deér, Guoth és Vigh az Intézetben egy ablaktalan hátsó pincében húzódtak meg. Én hazamentem, hogy érdeklődjem nálunk lakó sógoromtól, Bisztrai Farkas Ferencről a politikai helyzetről. *Farkas Ferenc* a harmincas években bibliofil könyvkiadó volt, ő adta ki egyebek között az *Ars Hungarica* könyvsorozatot a legnevesebb élő művészekről, a legkiválóbb művészettörténészek tollából, akikhez baráti szálak fűzték. Ő szerezte meg a népi írók számára *Mezőfi Vilmostól* a *Szabad Szót*, s a Nemzeti Parasztpárt gazdasági irányítójaként működött. Amikor a Budapesti Nemzeti Bizottság megalakult, néhány hét elteltével ő lett a főtítkár; az addigi titkár, *Gulácsy György* mint a titkárság vezetője mű-

ködött tovább. Én a titkárságon a kulturális ügyeket intéztem március végéig.

A Budapesti Nemzeti Bizottság elvesztette jelentőségét, amikor a kormány Debrecenből Budapestre költözött, s nem volt kedvem tovább ott maradni, viszont szabad választásom lett a tekintetben, hogy hol akarok a továbbiakban dolgozni. *Supka Géza*, a Nemzeti Múzeum és a hozzá tartozó intézmények, köztük a Széchényi Könyvtár új elnöke próbált rábeszélni, hogy vállaljam el mellette az ügyvezető főtítkár szerepét, de nem volt kedvem adminisztrálni, inkább a Teleki Intézet átszervezésébe folytam bele. Mivel az Intézetet a bombázások elől Balatonfüredre telepítették, az intézetben maradt tagok pedig kettő kivételével a gödöllői fogolytáborba kerültek, Deér Józseffel elmentem *Teleki Géza* kultuszminiszterhez az átszervezés tervével. A Történettudományi Intézet mellett az Államtudományi Intézet alá rendelten működött a nagymúltú Táj- és Népkutató Csoport, melyet Teleki Pál *Magyari Zoltánnal* és *Györffy Istvánnal* együtt alapított. Kiállításának nagy port felvert bezárása után Györffy István új életet vitt bele, 1939-ben bekövetkezett halála után azonban egy másik intézetnek alárendelt csoportként nem fejlődhetett tovább.

Javaslatomra a Táj- és Népkutató Csoport önálló intézmény lett a másik két intézet mellett, *Néptudományi Intézet* néven alakult újjá, vezetésemmel. Nevének és profiljának megválasztásában a Magyar Tudományos Akadémia Néptudományi Bizottmányát követtem, célul tűzve ki a magyar nép sokoldalú kutatását. Egy év leforgása alatt kiváló szakembereket gyűjtöttem össze, a földrajz, a régészet, embertan, településtörténet, történeti néprajz, tárgyi és szellemi néprajz, néprajzkutatás és a rokon szakmák köréből. Az Intézetben dolgozott, mint helyettes igazgató *Malán Mihály* és *Tálas István*, mint tudományos munkatárs – többek között – Belényesy Márta, Dégh Linda, Kovács Ágnes, K. Kovács László és Péter, Lőrincze Lajos, Maksay Ferenc, Méri István, Morvay Péter és Vajkay Aurél; hozzájuk csatlakozott a külső kutatók széles köre. A terepmunka az anyagi és az egyéb nehézségek miatt lassan indult meg, éppen ezért elsőnek az addig elért eredmények felmérését vettem tervbe a *Magyar népkutatás kézikönyvében*. Az elkészült tanulmányokat, szám szerint 24-et külön is megjelentettük, a szedést félretettük két vaskos kötetben való kiadás számára, erre azonban nem került sor. 1949 szeptemberében



a *Bibó István* elnöklete alatt álló intézetet, mely ekkor már Kelet-európai Tudományos Intézet néven működött, megszüntették, illetve szétosztották. Engem az új Történettudományi Intézethez osztottak be, míg a Néptudományi Intézet könyvtára, adattára és munkatársai más intézetekhez kerültek.

– *E nehéz körülmények között hogyan kezdted el a tudományos munkát?*

– A Néptudományi Intézetben folytatott tudományos munkám az „etnogenezis” körébe vágott. Elsősorban a magyar etnikum kialakulása, valamint törzsi és nemzetségi szervezete érdekelt: közvetve ez a problémakör vezetett el *Kronikáink és a magyar őstörténet* (1948) című könyvem megírásához. Az *Árpád-kori Magyarország történeti földrajzának* írását a *Molnár Erik* igazgatása alatt működő Történettudományi Intézetben kezdtem el. Az első kötet folytatását jó időre megakasztotta két kollektív munkában való részvétel: az új *Budapest történetében* az *Árpád-kori* rész és a tizkötetes *Magyarország története* számára a 893 és 1116 közötti magyar történet megírása (1973). Az utóbbiból nőtt ki a Szent István születésének ezredik évfordulójára kiadott *István király és műve* című könyvem (1977). Az *Árpád-kori*

történeti földrajz feldolgozása során a teljes okleveles anyag átment a kezemen, ezért kaptam megbízást a legkorábbi magyarországi oklevelek kritikai kiadásának szerkesztésére; a munkatársak többségének kiválása, „lemorzsolódása” miatt a szövegkiadás java is reám és *Borsa Ivánra* hárult. E munkát, valamint az *Árpád-kori történeti földrajz* folytatását – a 2–3. kötet nyomdában van, a 4. kötet kidolgozását megkezdtem – a jövőben fő feladatomnak tekintem.

– *E kiemelkedő történelmi tevékenységben hogyan segítettek a könyvtári dokumentumok és maguk a könyvtárosok?*

– Mint volt könyvtáros a könyvtárakban otthon érzem magam. Mivel munkámhoz a könyvekre általában otthon van szükségem, saját kézikönyvtáramat gyarapítottam, főként az okmánytárhoz és a történeti földrajzhoz szükséges forráskiadványok és kézikönyvek beszerzésével. Használok a Történettudományi Intézet könyvtárát, mely meghozat vagy kikölcsönöz számomra máshonnan is könyveket, s így ma már ritkábban megyek könyvtárba. Ha szükséges, elsősorban az Egyetemi Könyvtárat és a Széchényi Könyvtárat keresem fel, a kisebb gyűjtemények közül pedig a Nemzeti Múzeum Régészeti Könyvtárát és az Országos Levéltár könyvtárát. E könyvtárak használatát a kartársakkal való jó viszonyom nagyon megkönnyíti.

A személyes kapcsolatok fontosságát életem egy kis epizódja is szemlélteti. Az élete delén elhunyt *Gombocz István* bátyámnak sógora volt. Miután külügyminisztériumi állását elvesztette, az Üllői út elején egy fényképészműhelyben dolgozott. Egyszer benéztem hozzá; beszélgetés közben szóba került, hogy képességének megfelelőbb munkakört szeretne. A lehetőségek között a könyvtár is felmerült. Rögtön bementem vele a Széchényi Könyvtárba, *Jékely Zoltán* barátomhoz, aki lelkesen fogadta, s tüstént bevitte *Kéki Bélához*, aki képességeit felismerve közbenjárt, hogy *Varjas Béla* főigazgató alkalmazza, a magyar és a nemzetközi könyvtárügy nagy nyereségére.

Külföldi kutatásaim alkalmával sok nevezetes könyvtárban megfordultam. Ezekbe a könyvtárakba és kéziratárakba elsősorban oklevélkiadási munkám miatt, másodsorban az új szakirodalomban való tájékozódás végett mentem. Számomra a legtöbbet a római *Bibliotheca Apostolica Vaticana* és az *Istituto Storico Germanico* könyvtára nyújtotta. Az előbbi gazdag új olvasótermi kézikönyvtárával

nyűgözött le, az utóbbi hatalmas könyvállományával. Gyümölcsöző volt a velencei *Marciana*-ban, valamint a párizsi *Bibliothèque Nationale*-ban és az *Archives Nationales* könyvtárban való kutatásom is.

Levéltári kutatásokat főként az Árpád-kori történeti földrajz érdekében folytatok; az oklevelek mellett a régi határtérképek érdekelnek, melyek feltüntetik a puszta faluhelyek mellett a régi helyneveket. Az Országos Levéltárban nemcsak az ott őrzött oklevelek találhatóak meg, hanem a Borsa Iván által szervezett diplomatikai fotógyűjtemény révén a másutt levő oklevelek fényképei is. Személyesen kutattam át a felvidéki, továbbá a horvátországi és dalmáciai főváltarak oklevélnyagát a 14. századdal bezáróan; legkorábbi okleveleink kiadása végezt pedig a római, velencei, montecassinói, párizsi, Saint Gilles-i és dijoni levéltárakat.

– *Lakásod minden helyisége, az előszobát és a kamrát is beszámítva, tele van könyvespolcokkal. Mik a tapasztalataid a saját könyvtárról?*

– Elég sok könyvem van: soha nem számoltam meg, de könyvtáram terjedelme polchoszúságban kifejezve jóval meghaladja a 100

folyómétert. Ennek mintegy a negyedrészt örököltem. Apám könyvtárát megőriztem; jó részét magam is használom. Életem során főleg szakkönyveket szereztem be, ezeken kívül szép kötésű, régi könyveket, melyeknek nemcsak esztétikai, hanem tudománytörténeti becsük is van. Valaha gyűjtöttem régi térképeket és magyarországi városmetszeteket is; ezt ma már abbahagytam, mert nincs remény a teljességre, és nagyon felmentek az árak. Amellett ezeket a metszeteket hamisítják is, és lassanként ilyenek árasztják el a piacot.

Könyvtáram kialakításában arra törekszem, hogy minden jeles középkori forráskiadvány kéznél legyen. Ezek mellett a szótárak, a kézikönyvek, atlaszok és az alapvető monográfiák beszerzését tartom a legfontosabbnak. Számos könyvet és különnyomatot kapok kiadóktól és szerzőktől; igyekszem őket használhatóan elrendezni. A rendbentartás, főként kis helyen, nehéz feladat, mert egy tudós könyvtára egész életén át gyarapszik; azt is mondhatnánk, tulajdonosával együtt változik, él.

Dr. Móra László

Láttuk

a Jászberényi Városi Könyvtárban, hogy a bel- és a külföldi turizmussal összefüggő irodalmat a könnyebb áttekinthetőség végett szakrendi helyéről kiemelve tárják az olvasók elé. Az *Utazz velünk!* című kiemelés elsőként a Magyarországot bemutató összefoglaló művekre (monográfiákra, cím- és adattárakra), majd a fővárossal kapcsolatos irodalomra, ezt követően pedig az egyes megyékről (és a megye településeiről) szóló művekre, végül (betűrendben) az európai országokra vonatkozó forrásmunkákra terjed ki. A kiállítás természetesen nemcsak az útikönyveket, útikalauzokat mutatja be, hanem a tájegységet, külföldi országot érintő népszerű politikai, néprajzi, művészettörténeti, történeti stb. művekből is válogatást kínál. A megyék szerint csoportosított könyvek között egyaránt megtaláljuk az oda kívánczó szociográfiákat, a hazánk műemlé-

keit bemutató könyveket, a fotóalbumokat, a szépirodalmi műveket (*Lipták Gábor*: Aranyhíd. Balatoni mesék, mondák, történetek, *Tatay Sándor*: Szülőföldem, a Bakony stb.) s a *könyvkereskedelmi forgalomba nem került népszerű helyismereti kiadványokat*: múzeumi ismertetőket, állandó kiállítások katalógusait, a megyei idegenforgalmi hivatalok füzeteit. A külföldre utazók tájékozódását jól segítik az egy-egy országról megjelent s ide sorolt legújabb útleírások, szépirodalmi művek (*Szombathy Viktor*: Száll a rege várról várra. Szlovákiai vármondák, *Beke György*: A boltívek teherbírása stb.). De itt találnak helyet az útszótárak és mutatványként az egyébként az olvasóteremben hozzáférhető folyóiratok (például a *Lengyelország*) egy-két száma is. Mindezt a kölcsönözhető idegenforgalmi, autós- és turistatérképek gazdag választéka teszi teljessé. (-ó-l)

Hol tart a XVII. kerület?

Rákoskeresztúr és vidéke a főváros legnagyobb kiterjedésű kerülete, csaknem 55 négyzetkilométer. Jelenleg körülbelül 80 ezer lakosa van, de az épülő városrészközpontba új meg új lakók költöznek folyamatosan. Az itt élőknek mintegy 70 százaléka zömmel más kerületekben dolgozó munkás.

Az ideiglenes főkönyvtár és tagintézményei

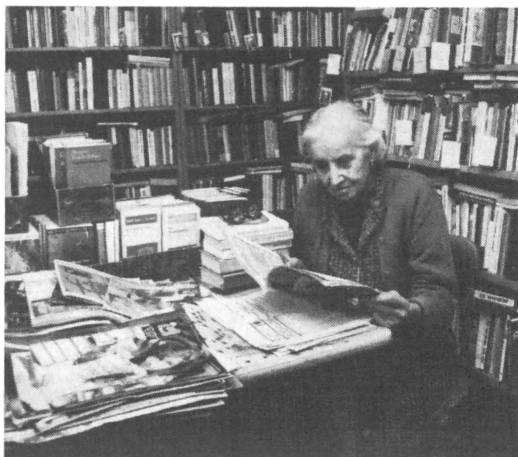
A könyvtári hálózathoz a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi főkönyvtára, valamint négy fiók tartozik: a Rákoskeresztúr, Pesti úti gyermekkönyvtár, a rákoshegyi, a rákoscsabai és a rákoskerti könyvtár. (Az utóbbi három kerületrész 1950-ig három önálló község volt.)

Az új főkönyvtárat az Újlak utcai Általános Iskolában – nagy panelrengeteg közepén – december 17-én *dr. Krébesz Károly* kerületi tanácselnök adta át. A modern iskolában eredetileg is könyvtárnak készült ez a 370 négyzetméter alapterületű helyiség. Az állomány kettesével egymás mellé állított Merabona-állványokon 50 ezer kötet. A berendezés egymillióba került, ebben az összegben benne van az Országos Közművelődési Tanács támogatása is. A gyerekek közvetlenül a földszinti folyosóról léphetnek be a könyvtárba, a felnőttek pedig egy belső udvarra nyíló ajtón, így a könyvtár az iskolától függetlenül is működhet. Jobbról fogasok – a „ruhatár” elég szűkös –, balról a kölcsönzőpult. Az osztatlan belső tér közepén hat asztalnál harminchat szék a helyben olvasásra. Világítása: neoncsövek a mennyezeten, fényük eléggé szemrongáló, de így van ez a tantermekben is... A kézikönyvtári anyagot az asztalokhoz közel helyezték el. Csak a magyar nyelvi anyagot néztem meg: Bárczy Gézától Zolnai Béláig minden fontos alapterület meg-

találtam, s hogy nyelvi órák tartására milyen alkalmas a gyűjtemény, mutatja, hogy a helyesírási szabályzat 30, a helyesírási tanácsadó szótár, az idegen szavak szótára, az értelmező kéziszótár 15–15 példányban van meg, de láttam a földrajzi nevek szótárát, a szinonimaszótárt, a nyelvtörténeti–etimológiai szótárt, a nyelvhelyességi kézikönyv első kötetét és természetesen a hétközetes értelmező szótárt is. Az alapterület ilyen nagy számban sem fölöslegesegek, hiszen csoportmunkát csak úgy végezhetnek az idejövő osztályok, ha minden két-három gyerek a kezébe kaphat egyet-egyét. Ha a többi ismeretágot is ilyen jól ellátták, a könyvtár rövidesen a sokkönyvű iskolai oktatás műhelye lehet.

Az öt főállású munkatárs közül három az itteni forgalmat bonyolítja le, de innen irányítja a munkát az egész kerületért felelős főkönyvtár-igazgató és a hálózati-módszertani

A rákoshegyi fiók: itt már semmi sem fér el, a helyben olvasó legkevésbé...



könyvtáros is. Amikor a megnyitó előtt ott jártam, még nem volt külön dolgozószobájuk, azóta bizonyára leválasztották két ajtóval az egyik alkalmas részt, hogy ne zavarják gépeléssel, tárgyalással, telefonálással az olvasókat, s őket sem amazok. A könyvtár alapfunkciója a tanulók ellátása, az oktatás-nevelés kiszolgálása. Emellett az iskolát körülvevő, állandóan terjeszkedő lakótelep felnőttjei is ide jönnek könyvért. Sajnos, csak könyvért, mert az olvasáson kívül másra nincs lehetőség, például lemezhallgatásra sem.

Hétfőn, csütörtökön, pénteken este fél hétig tart nyitva a gyűjtemény, szerdán a felnőtteknek zárva, de a pedagógusok tarthatnak könyvtári órát. Szombaton nincs kölcsönzés.

A most megnyílt főkönyvtár elődje a rákoscsabai szabadidő-központban társbérliként működött: 14 ezer kötet, két könyvtáros a 36 négyzetméteren és mindössze 120 olvasó. Ebből az intézményből most raktár lesz, mert az új főkönyvtár alapterülete tízszer, könyvállománya mintegy négyszer nagyobb a réginél.

A második legnagyobb egység a *Pesti út 80. sz. alatti általános iskolában* található 14 ezer kötetes gyermekkönyvtár. Az egyik könyvtárosi álláshelyet és a működés teljes anyagi fedezetét a Szabó Ervin-hálózat adja, az iskola pedig a helyiséget és egy pedagógus-könyvtárosi státust, no meg az olvasók legnagyobb részét... A 118 négyzetméteres teremben U alakban elhelyezett asztalok mellett 35 szék van a helyben olvasóknak. A kézikönyvtár gazdag: a gyermekeké 2900–3000 kötet, a nevelőké 689. Itt sorakozik – sok más mű között – az *Új Magyar Lexikon*, a *Világirodalmi Lexikon*, a *Világtörténet*, *A világtörténet képekben*, a *Magyar Életrajzi Lexikon*, a *Művészeti Lexikon*, a „nagy Révai”, a *Zenei meg a Budapest Lexikon*. A szaktantermekbe is adnak ki letétet, de a pedagógusok inkább ide jönnek, ha valamire szükségük van. Jó megoldás ez? Képzelnék el egy magyartanárt, aki a következő órájára tizenöt *Idegen szavak szótárát* cipel...

A könyvtárosok szerint a tanárok sok gyűjtést, búvárkodást igénylő feladatot adnak a tanulóknak. Ottjártamkor egy nyolcadikos lány a magyarországi munkásmozgalom kialakulásáról gyűjtött anyagot. Még néhány példa: a negyedik osztályban a különböző íráások (a kép- és az ékírás, a cirill-, a gót, arab stb. betűk), az operák megismerése, zeneszerzők életrajzáinak összeállításai stb. volt a feladat. A könyvtárosok megtartják a szükséges könyvtárismertető és -használati órákat, de a tanárok



Az Újlak utcai főkönyvtár legelső kölcsönzői

igen ritkán tartanak itt szakórát. (Pedig ez jó volna, mert a szaktermi könyvletek sejtetően szerények.) A napközis nevelőkkel viszont jobb a kapcsolat: rendszeresen hozzák növénydekeiket olvasni, diát nézni, agyagozni stb.

A mindenütt elvárható betűrendes és szak-katalógus mellett itt sorozati, téma- és pedagógiai katalógus is van. A nyitvatartás heti 28 óra, bőséges. Van két lemezjátszójuk az órákon való szemléltetéshez, de csöndes – fejhallgatós – zenehallgatásra sincsen lehetőség. Ebben a könyvtárnak még utol kell érnie némelyik nagyközsegi könyvtárat...

1984-ben 1150 beiratkozott olvasójuk volt, az iskola tanulóinak 77,8 százaléka. Területi könyvtár volna, de mindinkább az iskola könyvtára lesz, hiszen a környék – Rákoskeresztúr – több iskolájában is van könyvtár. Legföljebb 50–60 tanuló jár ide máshonnan.

A *rákoshegyi, Wesselényi utcai, felnőtteket és gyermekeket egyaránt ellátó fiók* nagyon kicsi, 43 négyzetméter. Állománya 12 ezer kötet, nyugdíjas, rész munkaidős könyvtáros kölcsönöz itt hetenként kétszer. Az olvasók száma 1983-ban 527, 1984-ben 571 volt (a felnőttek száma 381, a 14 éven aluliaké 190). Helybenolvasásra alig van lehetőség, hiszen a két asztalnál csak nyolcan ülhetnének le. Ülhetnének, mert látogatásomkor az asztalok tele voltak rakva könyvvel, egy bácsi többet félretolt belőlük, hogy olvasni tudjon. Rajta kívül ezen a délutánon másnak nem is volt ilyen szándéka. Szerény a kézikönyvtár: legföljebb 300 kötet,

a lapok száma – 29 jár – ilyen kis könyvtárban elegendő lehet.

Megnéztük, hogy a beiratkozott olvasók körülbelül 10 százalékánál, 40 olvasónál milyen könyvek vannak: szépirodalom 120, ismeretterjesztő 34, úgy látszik, az olvasók inkább szépirodalmi kölcsönzőhelynek tekintik ezt az egységet. A gyermekolvasók száma csökken, mert a közeli Kép utcai általános iskolának saját gyűjteménye van. A könyvtárhoz közel, a Szabadság utca 24. alatt működik egy kertbarát klub. Ha a könyvtáros tudná, hány taggal, kikkel, mit csinálnak, mi érdekli őket, olvasnak-e mezőgazdasági könyvet, lapot stb. – ajánlhatna nekik. Ez a könyvtárnak is hasznos volna, hiszen látogatásomkor, december 18-án egyetlen mezőgazdasági könyv sem volt az olvasóknál. Pedig Rákoshegy kertváros, itt mindenki metsz, permetez, palántáz. Persze a kertbarát klub vezetője is megtalálhatná az utat a könyvtárba. A könyv meg az újság az önművelés leghatékonyabb eszköze, de használatára még a felnőtt kertbarátokat is tanítani kell. Semmi esetre sem úgy, hogy folyton előadásokat tartunk nekik, ők pedig csak hallgatják azokat...

A Rákoscsaba déli részét ellátó Zrínyi utcai fiók 50 négyzetméter egy düledező épületben, már be is akarták zárni, de nem lehet, mert akkor Csaba, a legnagyobb kerületrész, teljesen ellátatlan maradna. Vigasztaló azonban,

**Az Újlak utcai főkönyvtár
a megnyitás délutánján
(Lapkiadó Fotó
– Walter József felvételei)**



hogy 1985-ben elköltözhet a Péceli úti szociális foglalkoztató épületébe, természetesen alapos átalakítás után. Remélhetőleg decemberben megnyílik a mintegy 120 négyzetméter hasznos alapterületű új fiók.

Rákoskerti a XVII. kerületnek jól elhatárolt, a Férihegyi repülőtér felé eső része. Modern, kétszintes, erre a célra épült *klubkönyvtára* – bár alsó szintjén az öregek napközijét találni – minta lehetne a többi kerületrész ellátására, ha a könyvtár nem mindössze 32 négyzetméteren szorongana a maga 7960 kötetével. A helyzet némiképp enyhíti, hogy a klubház előtere – körülbelül tizenkét székkal a fal mellett – olvasósobával is szolgál egy tucat lappal. A 398 olvasónak rész munkaidős könyvtáros kölcsönöz hetenként kétszer, összesen 11 órában. (A házban egyébként ifjúsági klub, körülbelül 120 személyes kamaraterem, 20 személyes tanácskozó, az alsó szinten pedig az említett napközi található, a kertben pihenésre, olvasásra, sportolásra alkalmas övezetekkel. Még négy ilyen – és csak művelődési célra használt! – épület, s teljes lehetne a kerület közművelődési hálózata.)

Három helyen – a Rákos mezeje Tsz-ben, a rákoskerti öregek napközijében és a Micsurin úti MSZMP-alapszervezetben – letéti könyvtár működik, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliobusza pedig három utcai állomás helyen kölcsönöz: mindez együtt alkotja a kerület könyvtári hálózatát. Nem ártana, ha a kerületek többet tudnának a mozgókönyvtárról, akkor a hely és a kölcsönzési időpont megválasztásához hasznos észrevételeket tehetnének.

Lukak a hálózatban

Átfogja-e ez a hálózat az egész kerületet? Ha térképre vetítjük, kiderül, hogy az egységek egy kisebb belső körben helyezkednek el, kivéve egyet, a rákoskertit. A központi rész az Újlak utcai kettős funkciójú könyvtárral meg a Pesti úti ifjúsági egységgel most már megfelelően el van látva, Rákoshegynek és Rákoskertnek van intézménye, ha kicsi is, de a kerület északi részét kitevő Rákosligetnek – körülbelül 8 ezer lakos –, valamint az északkeleti részen fekvő Rákoscsaba-Újtelepnek egyáltalán nincsen könyvtára. Rákoscsaba déli részében ott a Zrínyi utcai, de eléggé a kerületrész délnyugati sarkába esik. Vagyis a kerület nincs egyenletesen betelepítve könyvtári egységekkel, márpedig – tudjuk – a legtöbb olvasó em-



**Szép, de kicsi – a rákoskerti fiók
(Lapkiadó Fotó –
Oláh Andrea felvétele)**



**A mozgókönyvtár olvasója elégedett
(Lapkiadó Fotó –
Fűrjes Valéria felvétele)**

ber lehetőleg a lakásához közel, legfőljebb egy kilométeres körön belül keres bibliotékát.

Az olvasók száma 1981-ben 4091, 82-ben 4542, 83-ban 4590 volt. Ezekben az években 25 ezer ember költözött be az új panelházakba; ezzel az 50 százalékos lakosságnövekedéssel szemben az olvasók számának csak 10 százalékos emelkedése áll. Nem meglepetés az elmaradás, hiszen a kerületközpontnak december 17-ig nem volt felnőtteket fogadó könyvtára. A lakosság 6,8 százaléka beiratkozott könyvtári olvasó, a budapesti átlag viszont 7,9. A száz lakosra jutó könyvtári alapterület itt 0,4 négyzetméter, a fővárosban több mint a kétszerese: átlag 0,9 – a hálózat foghíjassága mellett ez magyarázat sok mindenre. Érdekes lett volna a többi fontos mutatókat is összehasonlítani a szomszédos peremkerületekével: a XVI., XVIII. és a XX. kerület adataival összevetve kiderült volna, hogy a XVII. kerület ezekkel együtt van-e hátrányos helyzetben a főváros-hoz képest, vagy még náluk is elmaradottabb. Ezeket az adatokat azonban a kerületi főkönyvtárban nem ismerik, pedig bizonyára jó érvsorozat volna a sürgős fejlesztés mellett.

Az állomány 1983 végén 93 045 kötet volt, 1984 végén – sokfelől csurrant segítség hatására – körülbelül 130 ezer. (A cikk megírásakor még nem voltak végleges adatok.) Egy lakosra most – hála a főkönyvtár megnyitásához kapcsolódó fejlesztésnek – 1,3 kötet jut, annyi a budapesti átlag is. A könyvbeszerzési keret

1983-ban 130 ezer forint volt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár költségvetésében, s ehhez a kerületi tanács 30 ezer forintot adott. Az 1984. évi összeg 150 ezer, illetve 30 ezer forint, a teljes hálózat 1983-ban 118 729 kötetet kölcsönzött. Hogy ezek a számok mit érnek a fővárosi átlaghoz és a szomszéd kerületek adataihoz képest, megint csak nem tudják itt, a XVII. kerületi főkönyvtárban.

Mit hoz a közeljövő? *Toldy Csaba* főkönyvtár-vezető említette, hogy tudomása szerint az új főkönyvtár végleges helyét az illetékesek már kijelölték, s remélhetőleg öt éven belül elkészül. Bizony jól jönne már ma is a 900–1000 négyzetméter alapterületű, 60–80 ezer kötet állományú, sokféle szolgáltatást nyújtó főkönyvtár. A XVII. kerület sokat behoz vele a hátrányából, de északi részének ellátottságán csak két korszerű, 10–15 ezer kötetes hálózati egység felépítésével lehetne segíteni.

★

Súlyosak tehát a kerület könyvtári ellátásának gondjai, problémái, de tájékozódásom során nem rajzolódott ki előttem pontosan, részletesen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a fővárosi tanács és a XVII. kerület cselekvési lehetősége és cselekvési kötelessége. A helyzetet ismerik, de ami a tennivalókat illeti, mintha mindenki valaki másra várna...

Kőrösi Judit

Könyvtáros-szakszervezet Veszprémben

A cím pontatlan: arról van szó, hogy a Veszprém megyei tanácsi közművelődési könyvtárhálózatban önálló területi könyvtáros-szakszervezeti alapszerv működik, immár 1962 óta.

Régóta hallható a panasz: a könyvtárosok érdekvédelem, bérek és jutalmak, szociális juttatások és más kedvezmények tekintetében mostohagyermekek. Különösen a kis létszámú intézményekben, még inkább az egyszemélyes községi könyvtárakban, mert a fenntartó tanács gyakran csak addig viselkedik a könyvtárak, könyvtárosok gazdájaként, amíg utasításokat kell adni, eredményeket számonkérni – ritkábban dicsérni –, de azonnal semleges hivatallá válik velük szemben, ha segélyekről, üdülésről, kedvezményes étkeztetésről és egyéb előnyökről van szó. A tanácsi dolgozók és a könyvtárosok is közalkalmazottak, ugyanazon ágazati szakszervezethez tartoznak, mégis az utóbbiak eleve hátrányosabb helyzetben vannak. A költségvetésből a könyvtárakban csak a bértömeg 1 százaléka, a tanácsoknál 5 százaléka (már csökkentett összeg) fordítható jutalmazásra. Ráadásul 1985-től az így képződött összegek bérre is alakíthatók! Ez azonban még nem minden. A nem csekély átmeneti bérmegeterítések következtében az államigazgatási apparátusban már szinte magától értetődő gyakorlat a november 7-én adott jutalom, amelyet a gyakorlatiasabbak tizenharmadik havi fizetésnek neveznek, joggal, hiszen legalább ezt az összeget mindenki megkapja.

A negyvenórás munkahetet a tanácsoknál 1984 elején bevezették, de a sokkal kedvezőtlenebb munkaidő-beosztással dolgozó könyvtárosok nem kapták meg ezt a könnyítést. Némelyik könyvtár megpróbálkozik kiskapuk keresésével, a jogszabályok megcsavart magyarázatával, például a több műszakos könyvtárosi munka elismertetésével az egész könyvtárra vonatkozólag. De a legtöbb helyen az 1983-

ban megjelent miniszteri állásfoglalás ellenére sem fizetnek műszakpótlékot a reggeltől estig szolgálatot teljesítő olvasószolgálati könyvtárosoknak, mert ezt csak a nagyon is behatárolt és szűkös bérkeretük terhére tehetnék.

Mielőtt azonban a kétségtelen tények sorolása panaszkodásnak – a szokásos és oly gyakran emlegetett könyvtárosbetegségnek – tűnhetne, nem árt tisztázni, hogy irigykedésről és siránkozásról szó sincs, a tanácsok munkáját, a közművelődés jobbitása érdekében tett erőfeszítéseiket a szűkösebb gazdasági viszonyok között különösen nagyra becsülöm. Viszont éppen ezek a tények érvelnek már régóta és ma is az önálló könyvtáros-szakszervezeti alapszerv megalakítása, szakszervezeti bizottság választása mellett – a megyei tanácsi közművelődési könyvtárhálózat főhivatású könyvtárosainak részvételével –, mert úgy tűnik: így többet, de főleg hatékonyabban lehet tenni a könyvtárostársadalom képviseletében, érdekében.

A szakszervezeti munka alapfeladata, hogy a társadalmi munkás tisztségviselők mozgósítsák a tagságot az intézmény feladatainak minél jobb megoldására, végezzenek hatékony és mindenki számára vonzó nevelőmunkát, melylyel növelni lehet a könyvtárosok szakmai és politikai felkészültségét, általános műveltségét. Képviseljük érdekeiket a munkahelyen, a felettesek előtt és tegyenek meg mindent, hogy a valóban rászorulóknak megkapják a szükséges szociális juttatásokat és támogatásokat a rendelkezésre álló anyagi források ésszerű és igazságos felhasználásával. A fontos szakmai anyagi és szociálpolitikai szempontok mellett nem hanyagolható el a szórakozási lehetőségek megeremtésére, rendszeres testedzésre való ösztönzés és szervező munka sem.

A Közalkalmazottak Szakszervezetének Veszprém megyei Bizottsága úgy ítélte meg, hogy az említett feladatok legjobban a könyv-

tárosok önálló szakszervezeti alapszervezének keretében oldhatók meg. A gyakorlatban úgy játszódtott le az önállósítás, hogy az addig a tanácsokhoz tartozó csoportokból a hajdani járási könyvtárakban még 1962-ben önálló bizalmi csoportok jöttek létre választott bizalmikkal. Megválasztották a megyei szervezet többi tisztségviselőjét is: a szakszervezeti bizottság titkárát és tagjait. Lényegében ma is ilyen a csoportok felépítése. A Veszprémi Megyei Könyvtárban három, a városokban további kilenc csoport tevékenykedik, immár bizalmival és bizalmihelyetessel. A tagság létszáma meghaladja a 150-et.

Az alapszervezet önállósága lehetőséget ad a megyei könyvtárnak arra, hogy a hálózat szakmai módszertani segítségét, a könyvtárosok továbbképzését, élet- és munkakörülményeinek figyelemmel kísérését a szakszervezeti munkával összehangoltan végezhesse. Évente kétszer – ősszel és tavasszal – több napos megyei továbbképzést és úgynevezett szakszervezeti napot rendez, amelynek programjában szakmai, irodalmi, politikai kérdések megvitatása szerepel. A könyvtárosoknak módjuk van közvetlen és kötetlen beszélgetésre, irodalmi matiné, előadóestek meghallgatására, de még szórakozásra, néha sportolásra is. Rendszeresek az olyan vetélkedők, melyek győzteseinek a közalkalmazottak megyebizottsága szép összeget ajánl fel. A szakszervezeti tisztségviselők a továbbképzéseken kicserélik tapasztalataikat, beszámolnak mozgalmi munkájukról, amely elválaszthatatlan a könyvtári tevékenységtől. Annak ellenére, hogy mindegyikük más-más fenntartóhoz tartozik, érdekeiket egyetlen testület képviseli, nyilván azonos szempontok alapján. Különösen fontos a mindenkori titkár szerepe, aki tárgyal a városi és a községi tanácsokkal, közvetít az alá-, illetve fölérendeltségi viszonyban levő két fél között. Nem békéltető szerepről van szó – bár néha erre is szükség van –, hanem olyan munkatársi viszonyról, melyben a könyvtárak munkájának segítésén, a könyvtárosok érdekeinek képviselésén van a hangsúly. A titkár hatáskörébe tartozik az egyetértési jog gyakorlása a könyvtárigazgatók és a bizalmiak bér- és jutalmazási ügyekben, kitüntetésre való felterjesztésükben, a szociális juttatások odaítélésében. Ezt a jogot a tanácsi vezetők komolyan veszik, véleményét kérik akkor is, amikor a központi pénzek intézmények közötti szétosztásáról döntenek.

A legtöbb helyen elfogadják a szakszervezeti bizottság javaslatát az úgynevezett hivatali se-

gélyek odaítéléséről, még azokban a könyvtárakban is, ahol nem folytatnak önálló gazdálkodást, s a kis létszám miatt a költségvetésben levő személyenkénti 60 forint egyetlen segélykiutalásra sem elegendő (a legkisebb segélyezési összeg 800 forint). A szakszervezet javaslatára kapnak évről évre 1–2 gépkocsit – többször részletfizetési kedvezménnyel – a megyei pedagóguskeretből, s újabban lakásépítési vagy lakásvásárlási kölcsönt is (60–80 ezer forintot).

A felsorolt példákban kitűnik, hogy az szb-titkárnak, aki a szakszervezeti bizottságot képviseli, ismernie kell az egész hálózatot, ezenkívül pedig a városi, a községi előjárókat, a közművelődés irányítóit is. Jól informálnak kell lennie a társintézmények helyzetéről, bizonyos pénzek létéről és sorsáról, ismernie kell a helyi vezetők elképzeléseit, de még hobbijukat és bizonyos mértékig személyes ügyeiket is. Ezért alakult ki az a gyakorlat, hogy a mindenkori szb-titkár a módszertani könyvtárosok közül kerül ki. A feladat, amely rá hárul, nem könnyű, munkájában nincsenek látványos sikerek, kimutatható eredmények, hacsak az anyagiakat nem számítjuk.

A szakszervezeti munkát nem lehet csak lelkesedésből és úgyszeretettből végezni, pénz is kell hozzá! A tagdíjából befolyt összeg 45 százaléka (a többit a központi szakszervezeti szerveknek kell befizetni), amely az alapszervezettel marad, bizony kevés, különösen ha alacsony a tagdíjak alapjául szolgáló bérek. *A fenntartók azonban a költségvetésből és az intézmények éves pénz- (nem bér-) maradványaiból is adhatnak támogatást az intézmény tömegszervezeteinek, köztük a szakszervezeti alapszervezethez. Az önállóan gazdálkodó könyvtárak ezt saját hatáskörükben is megtehetik.* Csak kérni kell tőlük! A Veszprémi Megyei Könyvtár évente 20–25 ezer forintot ad a szakszervezeti bizottság kérésére, és újabban a városi tanácsok, illetve könyvtárak is hozzájárulnak a gazdálkodáshoz 10–15 ezer forintos támogatással.

Mire költ a szakszervezet? Kiegészíti a hivatali ebédjegy-hozzájárulást azokban a könyvtárakban, ahol a napijegy ára az áremelkedések miatt húsz forint fölé emelkedett. Az összeg napi 5 forint körül mozog. Így érhető el, hogy a könyvtárosok a megyében 12–17 forintért ebédelhetnek ott is, ahol nem kapnak tanácsi vagy iskolai kedvezményes étkezési lehetőséget.

Mivel az alapszervezetnek nincs üdülője, a



tanácsiakba pedig könyvtárosok nem kaphatnak beutalót (a legtöbb helyre be sem léphetnek), a SZOT-beutalók – különösen a nyári, gyermekkel együtt történő üdülések beutalói – száma pedig rendkívül kevés, valamilyen más megoldást kellett keresni. A szakszervezeti bizottság üdülési lehetőséget teremtett Hévízen, a Magas-Tátrában és a bolgár tengerparton. Ezek a helyek rendkívül olcsók, egy személy egyhetes üdülése 800–1000 forintba kerül, s ehhez a szakszervezeti tagok 500–500 forint támogatást kapnak. Részből hasonló célt szolgálnak a bel- és a külföldre szervezett kirándulások is. Hazánknak szinte valamennyi táján jártak már a Veszprém megyei könyvtárosok s ezeken kívül Erdélyben, az Adrián, Prágában és a cseh fürdővárosokban, Bécsben, Leningrádban, Velencében, Stájerországban, a Magas-Tátrában stb. is. A hozzájárulás a kirándulásokhoz szintén 500 forint. Még olcsóbb az utazás, ha a szakszervezeti bizottság kérésére valamelyik művelődési társintézmény kedvezményes áron kölcsönadja saját autóbuszát. A veszprémi Petőfi Színház, ha műsorrendje engedi, mindig készségesen teljesíti a szakszervezeti alapszerv kérését.

A veszprémi szervezeti modell sajátosságai-
ból adódnak a hátrányok is. Az alapszervezet
150 könyvtárosa ugyanis 20–25 fenntartó ta-
nácshoz tartozik, ezek gyakorolják a munkáltatói
jogokat. Ennek következtében nehéz mindenhol
egységes álláspontot érvényre juttatni, hiszen
szinte minden tanácsnál mások a bérfej-
lesztési, a jutalmazási, a beszámoltatási stb.

szokások. A szakszervezeti bizottság és a titkár
munkáját ez nagyon megnehezíti. Különösen
akkor, ha némelyik vezető rosszul értelmezi a
helyi tanácsok önállóságát, és olyan kérdések-
ben is egyedül dönt, amelyekben az illetékes
szakszervezeti bizottság vagy tisztségviselő
egyetértésére volna szükség. Régebben az is
előfordult, hogy a pedagógus-szakszervezet
„képviselte” a könyvtárosok érdekeit bérfej-
lesztési, jutalmazási, kitüntetési ügyekben.
Szerencsére ilyen eset mind ritkábban fordul
elő, a könyvtáros-szakszervezet léte ismert,
munkáját és partneri mivoltát mindenki elis-
meri.

A hivatalos értekezletek, továbbképzések,
tanulmányutak és tapasztalatcsere-látogatá-
sok, valamint a szakszervezeti összejövetelek
egybekapcsolása vagy legalábbis egyeztetése a
nyilvánvaló takarékosági szempontokon kívül
feltétlenül szakmai haszonnal is jár. A rögzített
programokon kívüli összejöveteleknek, szemé-
lyes találkozásoknak szintén nagy a jelentősé-
gük. A befelé fordulásra hajlamos, az elszige-
telődésre könnyen kapható könyvtárosokat né-
ha ki kell mozdítani saját várúkból. Azt sem
szabad figyelmen kívül hagyni, hogy sokan alig
tudnak a könyvtári kölcsönzőasztaltól vagy tá-
jékoztató ponttól elmozdulni a kedvezőtlen
munkaidő-beosztás miatt. Ha sikerül helyükre
más területen dolgozó munkatársat állítani, s
ők érdekes programokban, baráti beszélgeté-
sekben vehetnek részt, később már könnyeb-
ben mozdulnak, és otthon is jobban érzik ma-
gukat, sőt esetleg maguk próbálkoznak szoro-
sabb közösségek, munkahelyi kollektívák lét-
rehozásával. Az első „kör” a megyei könyvtár
módszertani osztályának munkatársaiból már
meg is alakult, s a kezdeti gyermekbetegségek
ellenére működik, gazdagítván a munkahelyi,
munkatársi kapcsolatokat, de kétségtelenül a
könyvtári munkát is. Nem szerénytelenség azt
állítani, hogy a könyvtáros-szakszervezet fon-
tos szerepet játszik a Veszprém megyei tanácsi
könyvtárhálózat könyvtárosi törzsgárdájának
kialakításában. A Közalkalmazottak Veszprém
megyei Bizottságának értékes anyagi és erköl-
csi támogatása fontos szerepet játszott ebben.

Elmondhatjuk, hogy Veszprém megyében
régóta együtt tevékenykedő megbízható, szak-
mai és politikai tekintetben képzett, művelt
szakembergárda dolgozik évtizedek óta. Azt
hiszem, ez tükröződik az eddigi eredmények-
ben, s az átmeneti nehézségek ellenére is feljo-
gosít a bizakodó tervezésre.

Halász Béla

Könyvtár a Hegyalja kapujában

Talán nem indokolatlan a múltidézés rövid szöveggel kezdeni. Szerencs nevét ugyanis sokan *szerencse* szavunk rövidült formájával azonosítják. A nyelvészek és a történészek Anonymusnál találkozhattak először a Szerencse-hegy említésével, de leírt történetét naiv mesének tartják. *Kis Lajos* A földrajzi nevek etimológiai szótára című munkájában szerémi ember, vagyis Szerémségből való ember jelentést tulajdonít a városnévnek. A Szerémség Jugoszlávia Duna–Száva közti része, azaz igen távol esik Szerencs városától. A történészek valahai betelepülésre utalónak tartják a városnevet, de *Kis Lajos* nem látja igazoltnak ezt a feltevést. Nekünk azonban elég annyit tudnunk, hogy a szakemberek szerint a Szerencs városnév és a szerencse szavunk legalább olyan messze állnak egymástól jelentésükben, mint Szerencs a Szerémségtől.

A település története a honfoglalás előtti időkhöz visszavezethető, de jelesebb napjai a szabadságharcok idejére estek. Bocskai Istvánt itt választották 1605 tavaszán fejedelmé, és mint a Rákóczi család birtoka a Rákóczi szabadságharc idején is fontos szerepet játszott. Nevét manapság mégsem a történelmi események kapcsán ismerjük, hanem az 1880-as évek végén épült cukorgyár s még inkább az 1920-as évek elején létesült csokoládégyár termékei révén. A két, egymáshoz erősen kötődő élelmiszeripari üzem a múlt század végétől meghatározta a település gazdasági életét, és a város lakosságának többsége most is együtt sir és nevet a Szerencsi Édesipari Vállalat két gyárával, hiszen a családok nagyobb hányada közvetlenül vagy közvetve kötődik a két üzemhez.

Fontos szerepet játszott és játszik még a város életében, hogy a település a Hegyalja kapujának közlekedési csomópontja. Innen indul a Budapest–Miskolc–Nyíregyháza fővonalból leágazó, a Zempléni-hegység nyugati

peremén Hidasnémetibe haladó vasútvonal és a Sátorlajújhelyre a Hegyalján át futó sínpár. A vasút – a két édesipari üzem mellett – az egyik legbiztosabb kenyérkereseti lehetőséget kínálta és kínálja a településen élők nagy részének. Az elmúlt évtizedek itt nem hoztak látványos ipartelepítést. Csupán a DIGÉP gyáregysége mondható számottevő új üzemnek.

Az ipari üzemeken kívül egy állami gazdaság és egy termelőszövetkezet ad munkát a városban és környékén élőknek. Itt még nem egyeduralgó a Hegyalja világhíres levét adó szőlő, de a vonzókörzetéhez tartozó települések nevei, például Tokaj, Mád, Tállya stb. jelzik, hogy olyan körzet központja Szerencs, amelyre nemcsak az ország, de időnként a külföld is érdeklődéssel figyel.

A város körülbelül 60–70 kisebb-nagyobb munkahelye képes foglalkoztatni az itt élők többségét, sőt mind több embert vonz a környék településeiről is. A Miskolc–Sárospatak–Nyíregyháza által alkotott háromszög „középpontjában” hosszú ideje természetes központi szerepet tölt be Szerencs, gazdasági, közlekedési és kulturális vonatkozásban egyaránt. Ez a szerepkör nyilvánvalóan közrejátszott abban, hogy a népesség számának növekedése hosszú évtizedek óta töretlen, folyamatos, és lélekszáma a régebben hozzácsatolt Onddal együtt ma már meghaladja a 10 ezer főt. A népesség korösszetétele is kedvezőbb itt az országos átlagnál, ami részben annak köszönhető, hogy a betelepülők jobbra fiatalok.

Talán a folyamatos népességnövekedésből származik a város egyik alapvető gondja: három iskolája – az általános iskola, a szakmunkásképző intézet és a gimnázium – igen szűkös körülmények között tudja csak fogadni a helyből és a vonzókörzetből érkező tanulókat. A művelődésügy többi területe sincs kedvezőbb helyzetben. A várkastély felújítása, restaurálása miatt átmeneti helyen szorong a mű-

velődési központ, a múzeum és a könyvtár is.

Úgy tűnik, Szerencs egy kicsit több megoldásra váró gonddal érkezett a várossá nyilvánítás napjához, mint más települések. Viszont az is tény, hogy a legégetőbb gondok megoldási folyamatának szinte a kellős közepén kapta – joggal – a városi rangot.

Várkastély – bolthelyiség – várkastély

A szerencsi könyvtár történetében nagy szerepet játszik a város legnevezetesebb épülete, amely eredetileg kolostornak épült, majd a 16. században várrá alakították át, később, a szabadságháborúk csitulásával, komorsága várkastéllá szelídült. A leromlott épületet az 1960-as években helyreállították, és benne kaptak helyet a közművelődési intézmények, az állami gazdaság irodáinak társaságában. *Csorba Csaba* 1980-ban megjelent, de nyilván jóval korábban íródott *Várak a Hegyalján* című könyvében még a következőket írta: „Szerencs sorsa – többé-kevésbé – rendeződött... A belső várban helyet kapott a múzeum... A könyvtár foglalja el a szárny másik részét.” Talán nem is sejtette a szerző, hogy megállapításából a „többé-kevésbé” kitétel a leginkább időtálló. 1979-ben ugyanis minden intézmény kiköltözött az épületből, mert újabb felújítási, átalakítási munkálatok indultak az Országos Műemléki Felügyelőség irányításával, hogy ennek befejeztével majd kizárólag közművelődési célokat szolgáljon a házani belső vár.

A kiköltözéskor a város főutcájának egy volt boltépületébe került a könyvtár. Megtalálása a messziről érkezőnek sem okozhat gondot. A vasúton érkező a cukorgyár mellett elhaladva hamarosan a csokoládégyárhoz ér, ahol a 37-es számú úttal találkozó utca térére terebélyesedik. E lassan formálódó téren, a csokoládégyár bejáratával átellenben, téveszthetetlenül megpillantható a könyvtár épülete. Valaha sarkon volt az épület, ezt jelzi szögben megtört alakja, de mára lebontották körülötte az épületeket, és olyan, mintha otffejlesztették volna. Nyilván addig marad csak talpon az öreg boltépület, amíg a könyvtár ki nem költözik belőle. Átmeneti állapotához képest megfelelő külsőt mutat az épület. Hatalmas, két irányba néző kirakata lehetőséget adott arra, hogy a méteres nagysághoz közelítő, műanyag betűkkel írják ki mindkét kirakatába az épületben működő intézmény nevét. Igen gyengén látó az, aki a

tér túlsó oldaláról nem tudja elolvasni a kirakatba helyezett KÖNYVTÁR feliratot.

A könyvtárba belépve a kissé kopott külső keltette kép kellemetlen hatása gyorsan elmúlik. Barátságos, otthonos, tiszta s ezért igen vonzó, megnyerő környezet fogadja a betérőt. Még a zsúfoltság sem érzékelhető azonnal, mert az épület sarkán levő bejáraton át a szemben álló kölcsönzőpultig tartó, tágasnak mondható térbe lépünk. Csak a bejáratnál balra, az L alak rövid szárában elhelyezett gyermekrészleg, és jobbra, a hosszú szárban levő felnőtt részleg megismerése után látható jól a rendkívüli zsúfoltság, ami abból a természetes törekvésből következik, hogy minden talpalatnyi helyet kihasználjanak a szűkös körülmények között. A könyvtár ebből volt kénytelen leválasztani – állványok segítségével – egy kis teret, ahol a feldolgozó munkát végzik. Innen nyílik az igazgatói szoba, ami kellemes ugyan, de ugyanolyan zsúfolt, mint a kölcsönzőterek, azaz félig-meddig a raktár szerepét is betölti. Az egykori bolt valahai raktárai ma is azok, de mivel kevés az állvány, csomagtároló térnek inkább nevezhetők. Kellemes meglepetés, hogy ebben a sanyarú raktári helyzetben is szakmai rendet tud tartani a könyvtár.

A jelenlegi elhelyezési körülmények ecsetelésére ennyi talán elegendő. Célszerűbb szót ejteni a jövőről, ami szebbnek ígérkezik, ha ma még nem látható is tisztán néhány fontos kérdés. Szerencsen bíznak abban, hogy 1985. december 31-re valóban megtörténik a vár műszaki átadása, és 1986-ban visszaköltözhet a könyvtár is az épületbe, ahol a jelenlegi alapterületnek több mint háromszorosa, 800 m² várja. A látogatás alkalmával azonban még félkésznek sem tűnt az épület műszaki állapota, és kétségeim vannak a határidőt illetően. A másik aggodalmam abból adódik, hogy egyelőre kialakulatlan a leendő könyvtár funkcionális rendje. Talán nem késő még, és a megyei könyvtár az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakmai közreműködésével elősegítheti az adott helyzetben ésszerű rend kialakítását és a hozzá igazodó berendezés és felszerelés megterveztetését. Különösen fontosnak látszik a berendezés és a világítás összehangolása, mert a vár adottságaiból következően egyedi bútorzat és a kevés természetes fény miatt különleges világítási megoldások is szükségesek. Annyi már ma is megállapítható, hogy egy városi könyvtár számára ideális funkcionális rendszer nem alakítható ki. Más

szárnyra és más szintre kerül a gyermek- és a felnőttkönyvtár, és más szintre (a tetőtérbe) a raktár. Alighanem az alakuló könyvtárra is igaz lesz A. Robert Rogers kenti egyetemi professzornak a *Könyvtáros* 1984. évi 7. számában idézett megállapítása a magyar könyvtárakról: „A könyvtárak többsége régi, nem könyvtári célra tervezett épületben működik; ezek az épületek szépek, de akadályozzák a hatékony könyvtári tevékenységet...” Ennek ellenére üdvözölni lehet azt az erőfeszítést, amit a városi és a műemléki szervek tesznek a városi könyvtár kedvezőbb jövőjéért.

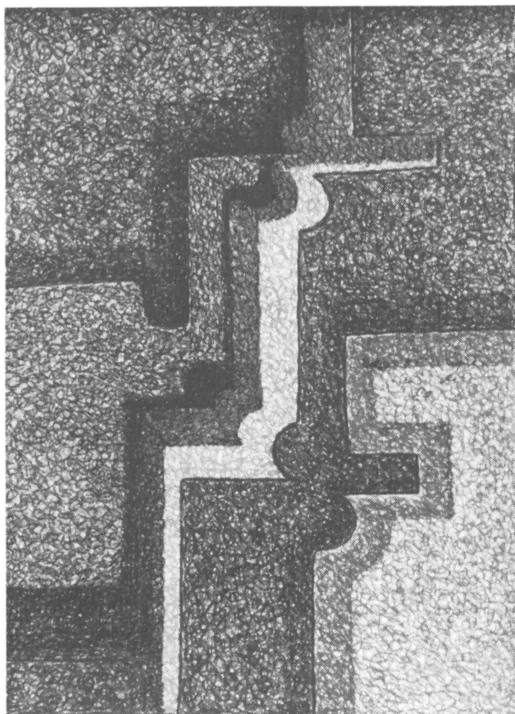
A dokumentum-állomány

A könyvtár dokumentum-állománya jó ütemben gyarapodott az elmúlt években, és 1983 végére elérte a 47 895 egységet, ami egy lakosra vetítve 4,4 egységet jelent, és ez 1,1-del magasabb az országos átlagnál.

Az állománynak mintegy 92 százaléka könyv. Összetétele: 36,7 százalék szépirodalom, 20,7 százalék gyermek- és ifjúsági irodalom, 42,6 százalék szakirodalom. Ezek az arányok még megfelelőnek mondhatók, de az 1983. évi gyarapodás az előbbi sorrendben 27,2; 18,9 és 53,9 százalék. A gyarapítási arányok ilyen alakulásában az is közrejátszik, hogy a könyvtár megkezdte a majdani önálló gyermekkönyvtár kézikönyvtári állományának kialakítását, gyűjtését, mivel a jelenlegi kézikönyvtári állomány a visszaköltözés után már nem lesz képes ellátni a felnőttek és a gyerekek igényeit a külön elhelyezés miatt. Egyébként pedig itt is jelentkezik az országosan tapasztalható irányzat, a szakirodalmi művek erőteljes térnyerése a dokumentum-állományon belül.

A könyvtár folyamatos, az igényekhez igazodó állománygyarapítást végez az évi 130 ezer forintot meghaladó beszerzési összegből. Ezt igazolja az a tény is, hogy a könyvtár könyvtárközi kölcsönzési igénye mindössze évi 20–30 kötet.

A könyvanyagban csak egy sajátos állománycsoportot különítenek el, a *helyismereti gyűjteményt*, amelynek gyűjtőköre eléggé tág, mert kiterjed a megyével foglalkozó könyvekre és füzetes kiadványokra is. A sajtóközleményeket nem regisztrálják, és nem gyűjtik külön. E tekintetben a megyei könyvtár bibliográfiájára és a saját – több mint tíz éve hiánytalanul megőrzött – folyóiratanyagára támaszko-



dik a könyvtár. Kétségtelen, hogy a városnak és vonzáskörzetének eseményekben gazdag történelmi múltja és országos figyelemmel kísért gazdasági élete igen nagy számú publikációt eredményezett korábban is. Ennek az anyagnak viszonylag teljes számbavétele és gyűjtése ma még meghaladja a könyvtár erejét. A könyvanyag mellett 75-féle előfizetett periodikum is az olvasók rendelkezésére áll. Ha a *Szakmai irányelvek* ajánlásait tekintjük, akkor kevesellhető a könyvtárba járó hírlapok, folyóiratok száma, ha a tényleges igényeket, akkor elfogadható. Jelenleg ugyan hiányoznak a hangzó dokumentumok lejátszásának feltételei, de a jövőre gondolva módszeresen gyarapítja ezt az állományrészt is a könyvtár. Meghaladja az 1300-at a hanglemezek s a 470-et a magnókazetták száma, közöttük zenei és irodalmi anyag egyaránt található. Ez azt jelenti, hogy a majdani hangtár igen gazdag alapállománnyal kezdheti meg működését. Most főként rendezvények alkalmával használják a hanglemezeket, szalagokat. A 2200 egységet meghaladó diafilmtár természetesen elsősorban a 14 éven aluli korosztály igényeit elégíti ki. A gyermekkönyvtári állomány teljes kiválasztása csak akkor oldható meg, ha a várba

költözés után valóban elkülöníthető lesz a gyermekeknek beszerzett anyag.

A könyvtárosok a dokumentum-állományt sokoldalúan igyekeznek feltárni. Tíznél több katalógust szerkeszt a könyvtár, átfogva az állomány minden dokumentumtípusát. A katalógusok közül a raktári és a szerzői teljes és naprakész. Más katalógusok a szerkesztés elkezdése óta teljesekek, a korábbi időszakban beszerzett anyagot azonban nem tárják fel. A jelenlegi személyi és technikai ellátottság mellett a könyvtár nem gondolhat nagyszabású újrakatalógizálási munkálatok elindítására, bár ennek szükségességét jól látja.

Könyvtárhasználat

A városi könyvtár két fiókkönyvtárral együtt végzi ellátó tevékenységét. A Szerencshez csatolt mintegy 500 lakosú Ondon lényegében községi könyvtári ellátást kellene nyújtania a fiókkönyvtárnak. Helyzete azonban mostoha, mert helyiségét 1983-ban óvodai célra vették igénybe, ezért átmenetileg szüneteltetik a könyvtár működését, remélvén az újbóli működési feltételek mielőbbi megteremtését. A másik fiók a tűzoltóság részére végez szűk körű ellátást.

A városi könyvtár heti 38 órában fogadja az olvasókat. A hét négy napján 10 és 18 óra között, szombaton 8-tól 14 óráig tart nyitva. Kedden zárva marad a könyvtár, ezen a napon tartja a könyvtári rendezvényeket, iskolai könyvtári órákat. Az elhelyezésből adódóan a teljes nyitvatartási időben a felnőtteket és a gyermekeket egyaránt fogadják, a helybenhasználat lehetősége is heti 38 óra. A nyitvatartási idő hossza és napi megoszlása is megfelel a helyi igényeknek.

Az olvasók száma az utóbbi években 1600 körül van. Az olvasótábor fele felnőtt, fele gyermek. Lényegében ugyanez az arány jellemzi a könyvtárlátogatásokat is. A kölcsönzött kötetek száma szintén viszonylag állandó, 35–36 ezer kötet körül mozog évek óta.

A kellő feltételek hiányában az alapszolgáltatásokon felül csak keveset tud nyújtani a könyvtár. Kilenc audiovizuális készülék (tv, magnetofon, lemezjátszó stb.) és a gazdag hangzó dokumentum-állomány kínálhatná a bővebb szolgáltatás lehetőségét, de használatuk a jelenlegi körülmények között főként a könyvtári rendezvényekre korlátozódik.

Az évente tartott rendezvények száma igen

magas, 1982-ben például 169-et bonyolítottak le – ebből 143-at gyermekek számára –, s a résztvevők száma 7800 volt. A rendezvények igen változatosak, az író-olvasó találkozótól a könyvtári órákon át a nyári olvasótáborig sokféle formát öltenek. Egy részüket a könyvtár épületén kívül szervezik, együttműködve az iskolákkal, illetve azok könyvtáraival is.

Az elért olvasószolgálati eredmények viszonylagos állandóságában – a körülményeken kívül – alighanem az is közrejátszik, hogy a város más hálózathoz tartozó könyvtárainak szintén fontos szerepük van a könyvtári ellátásban. Igen nagy múltú és gazdag a két önálló szakszervezeti könyvtár állománya (5500–6000 kötet), ezek a vasutasokat, illetve az édesipari vállalatok dolgozóit hivatottak ellátni.

Az általános iskola és a szakmunkásképző intézet egyenként hatezer kötetet meghaladó könyvtárát mindkét helyen főfoglalkozású könyvtáros vezeti. A gimnázium 15 ezer kötetes könyvtárát viszont órakedvezményes tanár irányítja. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy az alig tízezer lakosú településnek a városi könyvtáron kívül öt olyan könyvtára van, amelyik érdemi könyvtári szolgáltatásokra képes. Ha e tények mellé azt is hozzávesszük, hogy a város könyvesboltja évi 3,5 millió forintos forgalmat bonyolít le, akkor a könyvtár olvasószolgálati eredményeit, a körülmények ismeretében, jónak kell tartanunk.

Hálózati-módszertani munka, személyi ellátottság

A járáások megszüntetése nem jelentett változást a könyvtár számára. A volt szerencsi járás községei teljes egészében Szerencs város vonzáskörzetéhez tartoznak. A vonzáskörzet 32 települése közül 12-ben a lakosságszám nem éri el az ezret, és 4 ezernél többen csak 4 településen élnek. A települések könyvtáraiban 8 főhivatású könyvtáros, 3 főhivatású klubkönyvtáros működik, a többi helyen tiszteletdíjas látja el a könyvtárosi feladatokat. Ezek az adatok igazolni látszanak azt a tervezési metódust, amely szerint a könyvtár igen precíz munkatervének körülbelül egyharmadát az alaposan kimunkált módszertani feladatok alkotják.

A hálózati munkát egy könyvtáros teljes munkaidejében végzi, de alkalmanként az igazgató is segít egy-egy feladat megoldásában. Az egyetlen módszertanos munkatárs a



szakmai irányelvek szerint is kevés, a gyakorlati tennivalók sokasága miatt pedig még legalább egy személy fél munkaidejét kellene a módszertani munkára fordítani, különösen a könyvtárátadások, állomány-ellenőrzések idején.

A könyvtárnak nincs saját gépkocsija, de heti igénylés alapján elkérheti a GAMESZ (gazdasági, műszaki ellátó szolgálat) mikrobuszát hálózati kiszállásokra. A könyvtár az időigényes feladatok megoldásakor a tömegközlekedési eszközöket veszi igénybe. A városi tanács továbbra is fontosnak tartja a könyvtár vonzáskörzeti munkáját, amit az is bizonyít, hogy megemelte a könyvtár útszámlákra kifizethető keretét.

A *Településeink könyvtári ellátása* c. statisztikai adattár 1983. évi táblázataiban ilyen adatokat találhatunk a főfoglalkozású könyvtári dolgozók számáról az utóbbi időkben városná nyilvánított települések neve mögött: Pásztó 13, Lenti 11, Encs 11, Szeghalom 9 és még folytathatnánk is a felsorolást. Szerencsen ugyanez az adat: 7. Több nagyközség könyvtára, amelyik nem lát el hálózati feladatokat, ugyanannyi vagy magasabb létszámmal végzi

feladatát, mint a szerencsi városi könyvtár. Ezek az adatok önmagukért beszélnek, nem kívánnak különösebb magyarázatot. A szakmai irányelvek kívánalmait többféle módon értelmezhetjük a könyvtár személyi létszámára, az viszont bizonyosnak látszik, hogy legalább 10 főfoglalkozású könyvtáros kellene azoknak a szakmai feladatoknak az igényes ellátásához, amelyek részben a lemaradások felszámolását, részben újabb szolgáltatások nyújtását eredményezhetnék. Jelenleg 6 főfoglalkozású könyvtáros dolgozik a könyvtárban, és mindegyiknek van valamilyen szintű könyvtárosi szakképzettsége. Az igazgatónő egyetemen végzett tanár és könyvtár szakot, ketten népművelés-könyvtár szakosok, egy munkatárs a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tanfolyamát végezte, egy könyvtárkezelői és gyermekkönyvtárosi tanfolyamon vett részt. A néhány hónapja felvett új munkatárs, aki levelező hallgató a sárospataki tanítóképző főiskolán, a gimnáziumi könyvtári fakultáció keretében szerzett alapismereteket.

A könyvtár munkatársi gárdája állandó. Hárman több mint húszéves munkaviszonyuk egészét vagy túlnyomó részét a könyvtárban töltötték. A fiatalabb munkatársak is évek óta a könyvtár dolgozói. Erkölcsei megbecsülésüket jelzi, hogy négyen kaptak miniszteri kitüntetést. Anyagi elismerésük már nem ilyen kedvező, és ez bérfeszültséget is kelt. A bérezési lemaradások miatt olyan helyzet teremtődött, aminek eredményeképpen két éven át csak egy munkatárs kaphat bérfejlesztést, mivel így érheti el 1986-ra a kulcsszámának megfelelő besorolás alsó határát. A feszültség feloldása sürgetőnek látszik, mert féltő, hogy a könyvtári munkára is kedvezőtlen hatást gyakorolhat. A tanács ismeri ezeket a gondokat, és remélhetőleg segít is felszámolásukban.

*

Sok megoldásra váró feladattal érkezett Szerencs a városi lét küszöbére. A város könyvtárának jobb körülményekhez jutása is ezek sorába tartozik. A közeli időszakban fenntartónak, könyvtárnak és a szakmai segítséget nyújtani tudó intézményeknek egyesült erővel kellene munkálkodniuk azon, hogy a megújuló várbán városi könyvtárhoz méltó környezet alakuljon ki, ami lehetővé teszi majd a szolgáltatási formák kibővítését, az egyre igényesebb szakmai munkát.

Janó János

Mi a helyzet a könyvtári feldolgozási szabványokkal?

Örömmel láttam, hogy a szerkesztőség a *Műhelykérdések* rovatban helyt ad a könyvtárakat érintő és foglalkoztató szabványosítási kérdéseknek: például a *Könyvtáros* 1984/11-es számában *Barki Katalin* Szabványokról, katalógusokról a feldolgozó könyvtáros szemével című írásának. Örömmön az sem változtat, hogy – nem holmi hatósági cezaromániából, hanem az olvasók teljes körű tájékoztatása és így az ügy érdekében is – helyesnek tartanám, ha a jövőben az e témában közlésre benyújtott cikkek megjelenése előtt a szerző vagy a szerkesztőség tájékoztatná a Magyar Szabványügyi Hivatalt és rajtuk keresztül az érdekelt „szabványosító” szakembereket. Akkor ugyanis még a megjelentetés előtt mód nyílnék az adott cikk esetleges, tájékoztatatlanságból fakadó félreértéseinek, téves állításainak korrekciójára.

Barki Katalin cikke azonban nem írással párhuzamosan jelent meg, ezért kénytelen vagyok idézni állításait. A szerző meglehetősen csapongóan veti fel a katalógizálási-bibliográfiai szabványosítás néhány kérdését, s azt írja, hogy „e kérdéseket feltesszük ugyan magunknak, de nincs, aki megválaszolja.” Kérem Barci Katalint és az olvasót, hogy cikkemet tekintse válasznak.

Annak bizonyítására pedig, hogy e kérdésekről már volt szó a különféle fórumokon – amelyeken különböző vérmérséklettel ugyan, de talán egyforma szakmai szeretettel beszélünk –, a felvetett kérdések többségére *Fügedi Péternének* és *Vajda Eriknek* a *Könyvtári Figyelő* 1979/1. számában megjelent cikkeiből vett idézetekkel válaszolok (e cikkek az eddigi írásos és szóbeli „válaszadásnak” csak töredékei!).

Úgy érzem, hogy Barci Katalin bizonyos változásokat indokoltnak tart, a bibliográfiai leirási szabványokat például egyenesen dicséri, pedig még emlékszem, hogy 1979-ben az

ISBD-kre (International Standard Bibliographic Description = nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás) épülő leirási szabványok bevezetése minősült „eretnységnek”. A cikkíró nem a változtatást, hanem a változtatás módját, egyes változtatások szükségességét és mások bevezetésének mikéntjét kérdőjelezi meg, „a legfontosabb feladatnak” pedig a „változás szükségességének érvekkel alátámasztott indokolását” tartja. Nos, *Vajda Erik* cikkének két fejezete, *A változatlanságok őrei* és *Változások indokolása* éppen ezzel foglalkozik. Rámutat arra, hogy „a szabványosítás önmagában ellentmondásos jelenség”, mert a szabvány mindig egy adott korszak terméke, tehát annak a korszaknak az ismeretanyagán, technológiáján alapszik, amelyben a szabvány készült. „Mivel a tudományos, technológiai fejlődés nem áll meg”, sőt korunkban felgyorsult, az új követelményeket időnként szembeesíteni kell a szabványokban rögzített követelményrendszerrel, és ha a szabvány nem felel meg az új követelményeknek, akkor meg kell változtatni, ami pedig szükségszerűen maga után vonja a szabvány alapján készült termék változását is. Ilyen helyzet következett be a 70-es évek végén a katalógizálási-bibliográfiai szabványosításban, s mivel a változtatások nehézségeket, sőt válságokat okoznak az érintett „termék”, a katalógusok készítésében, úgy tartottuk és tartjuk helyesnek, hogy valamennyi szükséges változtatás egyszerre (egy szakaszban) történjék, ne pedig ismétlődésekkel vezessen újabb és újabb válságokhoz! Gyakori változásokról aligha lehet szó, ezt az elmúlt negyven év szabványosítási története is bizonyítja.

Az első katalógizálási szabvány, az MSZ 3424 *Könyvtári címléirási szabályok* 1952-ben, példáiban módosított változata pedig 1960-ban jelent meg. A 70-es évek elején ez a szabvány már nem felelt meg a követelményeknek,

ezért 1972-ben új szabványtervezetet dolgoztak ki, amelyből azonban különböző okok miatt sohasem lett szabvány. Ezek után a 70-es évek második felében indultak meg a magyar katalogizálási szabvány revíziós munkálatai, amelyek egybeestek az ISBD-k elkészültével, ezért a szabványosítási folyamat a 70-es évek végén felgyorsult. Maga a revízió és ennek során az ISBD hazai alkalmazása, a szemlélet változása, valamint az „egyetlen” szabvány helyett egy egész szabványcsalád kiépítése nem volt öncélú: *főként azért vált szükségessé, mert a „rég” szabvány a lényeges kérdések egész sorát hagyta megválaszolatlanul vagy bízta a könyvtáros ítéletére*; tartalmában messze elmaradt az ismert és használt nemzeti vagy regionális katalogizálási szabályzatoktól, nem is beszélve arról, hogy nem felelt meg a korszerű követelményeknek.

Mindez alighanem elég bizonyíték arra, hogy a katalogizálási-bibliográfiai szabványok megalkotásában, a szabványosítás irányának meghatározásában közreműködő szakemberek tisztában vannak a változások és a változtatások okozta nehézségekkel, nem felelőtlenül, hanem szakmai felelősségük teljes tudatában csak akkor és csupán ott változtatnak, amikor és ahol a felgyülemlett ellentmondások ezt szükségessé teszik, a szükséges változtatásokat viszont „egyszerre”, tehát egyetlen, a változtatásokra felkészülési lehetőséget nyújtó időszakban hajtják végre. Reméljük, hogy a most megalkotott bibliográfiai-katalogizálási szabványok a következő néhány évtizedben megfelelnek a követelményeknek. Természetes, hogy a szabványok kisebb korszerűsítésére, finomítására a gyakorlati alkalmazásuk során szerzett tapasztalatok alapján sor fog kerülni, de ezek a változtatások nem lehetnek és nem lesznek jelentősek, nem teszik „átépitendővé” a katalogusokat.

Kérdések

Örülök, hogy a bibliográfiai leírási szabványok a könyvtárosoknak már nem okoznak gondot, de nem tudom, mire alapozza Barki Katalin a következő megállapítását: „A gyakorlatban azonban kiderült, hogy ez a forma számítógépes feldolgozásra, illetve tárolásra nem alkalmas...” A valóság az, hogy azok, akik az új szabvány bevezetését (különösen pedig a leírás központosási jeleit) a számítógépek alkalmazásával indokolták, illetve úgy vélték,

hogy az adatelemeket a számítógép pusztán a központosításuk révén, automatikusan felismeri, kezdettől fogva tévedtek. Másfelől viszont igaza volt és van mindenkinek, aki úgy vélte és véli, hogy az új szabvány szerinti leírás (sőt az új szabvány szerinti tétel) megfelelőbb a számítógépes feldolgozáshoz, mint a régi. Nem a központosítás miatt, hanem mert egyértelműben szabályozza az adatelemek körét, forrását és közlésmódját. A számítógép pedig – ez a „szolga”, ahogy Vajda Erik nevezi – csak egyértelmű utasításoknak engedelmeskedik.

A számítógépet egyébként a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek bibliográfiájának* (és éves összesített mutatóinak, valamint a *Magyar Könyvészet* címmel megjelenő kumulációinak) előállításához 1976, illetve 1978 óta, a közművelődési könyvtárak központi katalóguscédula-ellátásához 1982 óta, az *Új Könyvek* leírásaihoz pedig – kéziratként – 1981 óta használja az Országos Széchényi Könyvtár, mégpedig úgy, hogy egyidejűleg megkezdte a bibliográfiai leírás új szabványainak alkalmazását. A jelenleg körülbelül 160 ezer rekordot tartalmazó adatbázis, az új technológiát alkalmazó folyamatok munka és az ezeket alapozott már említett szolgáltatások (számos más hazai és nemzetközi tapasztalat mellett) eléggé bizonyítják, hogy – Barki Katalin állításával ellentétben – „ez a forma számítógépes feldolgozásra, illetve tárolásra” *alkalmas*. Felhasználására több számítógépes alkalmazási előírásorozat, úgynevezett formátum is létrejött, például az UNIMARC.

„A könyvtárak számára a nehézséget nem a leírások, hanem a katalógusszerkesztés gyakorlatát is megváltoztató besorolási szabályok jelentik. Sajnálatos módon elmaradt e szabványok érvekkel való indokolása, illetve gondos előkészítése” – állítja vitapartnerem. Az első mondat megállapításával teljesen egyetértek, sőt szabad legyen külön arra emlékeztetnem, hogy ezzel a szabvány kidolgozói is tisztában voltak és vannak, olyannyira, hogy Vajda Erik cikkében ennél is tovább megy, és felhívja a figyelmet arra, hogy „a szűkebb értelemben vett katalogizálási szabványosítás”-nál is nagyobb problémát fog majd okozni a „leíró katalógus szerkesztői”-nek az átírási (transzlitelációs) és a betűrendezési szabványok bevezetése. Ami az érvekkel való indokolást illeti, mind Fügedi Péterné, mind Vajda Erik cikke tartalmazta e változások szükségességének indokolását, illetve mindketten felvázolták elképzelésüket a megoldás módjára is. Közölték,

hogy milyen szabványcsaládot, sorozatokat kell készíteni a katalogizálási gyakorlat teljes revíziójához (az e tervek megvalósítása során készült szabványok külön jegyzékét lásd később), valamint ismertették azt is, hogy e munka folyamán hol kell és lehet figyelembe venni a nemzetközi előírásokat, és hol kell megőrizni a nemzeti tradíciót. Az érdekeltek előadásokon, tanfolyamokon, vitákban vállalkoztak készségesen a magyarázatra és az érvelésre. Utólag feltett kérdésekre azonban csak utólag lehet válaszolni, a szabványnak magának pedig nem az érvelés a feladata, hanem a szabályozás a leírási és a besorolási adatok, valamint a kiegészítő szabványok (például az átírás) esetében egyaránt.

Nem érthető, hogy vajon miben látja Barki Katalin az „érvekkel való indokolás, illetve a gondos előkészítés” lényeges minőségi különbségét, egyfelől a bibliográfiai leírás (ahol – úgy tűnik – minden rendben van), másfelől a „besorolási szabályok” esetében. Vajon a „gondos előkészítés” elmaradására való utalás mire vonatkozik: a szabványok kidolgozására vagy bevezetésére? A kérdés tisztázása után készségesen válaszolok erre is.

„... a besorolási adatok tekintetében megszeméniően figyelembe vették a nemzetközi ajánlásokat, az átvett ISO szabványokról nem is szólva. Ez ellentmondásban van Vajda Erik állításával is.” A szerző állítása téves: A besorolási adatok alakját és megválasztását illetően egyetlen nemzetközi (ISO) szabvány sem létezik; az egész „szabványcsalád” kidolgozása során csak a betűrendbe sorolásra és a besorolási adatok rangsorára (együttesen: bibliographic filing = bibliográfiai besorolás) lehetett egy kétrészes ISO szabványt – igen szabadon, fő elveiben – alkalmazni. Nemzetközi ajánlás is csak a testületi nevekről készült, „átvételről” tehát aligha beszélhetünk, a testületi nevek magyar szabványára – a hazai gyakorlat és a józan ész mellett – legalább annyira hatott az *Anglo-American Cataloguing Rules (AACR)* 2. kiadása, vagy a *Regeln für die Alphabetische*

Katalogisierung (RAK), mint az IFLA nemzetközi ajánlása. A többi nemzetközi dokumentum (mint például a *Names of persons*) csak segédlet.

Ennél azonban sokkal lényegesebb, hogy Vajda Erik cikkében sem és máshol sem a jó nemzetközi (értsd: szoros értelemben nemzetközi vagy külföldi) tapasztalatok nemzeti hasznosítása ellen szól; azt sem állította, hogy a besorolási adatok tekintetében mindennemű nemzetközi egységesítés lehetetlen vagy káros volna, csupán azt írta, hogy az olyan mértékű nemzetközi egységesítés, mint amilyen a leírásé, e téren lehetetlen vagy – ha nem ad helyi választási lehetőséget – éppenséggel ártalmas. Nem is hasonlítanak a nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével készült magyar „besorolási adat”-szabványok egyetlen külföldi megfelelőjükre sem olyan mértékben, ahogyan a leírás nemzeti szabványai egyre inkább hasonlítanak egymásra az egész világon.

Ugyanerről a témáról Fügedi Péterné a következőket írja: „A nemzeti szintű szabványosítás tárgyai csak az alábbiak: A bibliográfiai leírás nemzetközi szabályzatának honosítása (és nem pusztá fordítása); a besorolási adatok megválasztására és egységesített alakjára vonatkozó előírások kidolgozása (a feladatokhoz nemzetközi szinten csak segédletek készülnek)”.

Az elkészült szabványok jegyzéke

Barki Katalin egyik leginkább elmarasztaló állítása az, hogy „1978-tól 1984-ig, tehát hat év alatt sem sikerült a családot teljessé tenni”. Mindjárt válaszom elején hadd mondjam ki: igaza van. A könyvtárügy érdekei is azt kívánták volna, hogy gyorsabbak legyünk, s terveink is gyorsabb haladást irányoztak elő. A részletesebb válasz előtt álljon itt az elkészült szabványok jegyzéke.

a) Leírási szabványok

MSZ 3424/1-78	Bibliográfiai leírás. Könyvek
MSZ 3424/2-82	---. Időszaki kiadványok
MSZ 3424/3-79	---. Szabadalmi dokumentumok
MSZ 3424/4-84	---. Szabványosítási kiadványok (Megjelenik 1985. 1. n. év)
MSZ 3424/5-79	---. Szakfordítások
MSZ 3424/6-83	---. Disszertációk és szakdolgozatok
MSZ 3424/7-84	---. Kották (Megjelenik 1985. 1. n. év)
MSZ 3424/8-84	---. Kutatási és fejlesztési jelentések (Megjelenik 1985. 1. n. év)

b) *A besorolási adatok (alakja)*

- MSZ 3440/1–83 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Fogalommeghatározások. (Az első kiadás 1979-ben)
- MSZ 3440/2–79 ---. Személyek nevei
- MSZ 3440/3–83 ---. Testületek nevei
- MSZ 3440/4–81 ---. Címek
- MSZ 3440/5–79 ---. Földrajzi nevek

c) *Alkalmazási szabványok*

- MSZ 3423/1–83 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése. Általános előírások
- MSZ 3423/2–84 ---. Könyvek

d) *Kapcsolódó szabványok*

- MSZ 3401–81 Bibliográfiai tételek betűrendbe sorolásának szabályai
- MSZ 3493–82 Bibliográfiai tételek besorolási szabályai
- MSZ KGST 1362–78 A cirillbetűk transliterációja latin betűkre
- MSZ KGST 2012–79 Szavak és szókapcsolatok rövidítése a bibliográfiai leírásban

1984 januárjában tehát valamennyi, a könyvtárak széles körét érintő szabvány elkészült és hozzáférhető volt az alkalmazási szabványok kivételével. Ezek közül 1984 márciusában megjelent az MSZ 3423/1, novemberben pedig az MSZ 3423/2. Egyébként az alkalmazási szabványok sorozatának hiánya okozza a legkevesebb nehézséget a feldolgozó könyvtárosok számára, mivel ezek a szabványok messzemenően a hazai hagyományokat követik, függetlenül attól, hogy ez a múltban szabványokban előírt, vagy csak szabályozatlan gyakorlattal volt.

1978 és 1984 között végül is 19 szabvány készült el (csaknem e terület összes fontos szabványa); közülük három korlátozottabb jelentőségű, a könyvek feldolgozását nem érintő szabvány megjelenése húzódott át 1985 első negyedévére.

Mindezzel kapcsolatban még egy ténytet kell megemlítenem, és pedig azt, hogy meglehetősen kis létszámú az a könyvtáros szakembergárda, amely részt vesz a szabványok kidolgozásában. Ez a munka széles körű szakmai tapasztalatot, a hazai gyakorlat és több idegen nyelv ismeretét követeli; ismerni kell a nemzetközi előírásokat, ajánlásokat, szabványokat és más országok, nyelvterületek katalógizálási gyakorlatát. Sok energiát és időt emészt fel a szabványtárgyalások sorozata és a tárgyalásokon elhangzott észrevételek alapján szükségesé váló ismételt átdolgozás. Ezért igen hasznos lenne (erre eddig is törekedtünk), ha a Barki Katalinhoz hasonló, hivatásukat szerető fiatal könyvtárosok bekapcsolódnának a szabvány-

készítés felelősségteljes munkájába, és ily módon bővíthetnénk a szabványkidolgozók körét, az érdekeltek pedig szakismereteiket, áttekinthető képességüket növelhetnék.

Mindezt nem szántam sem cáfolatnak, sem siránkozásnak, sem mentségnek. Az elmondottak ismeretében talán érthető, hogy e munka miért tartott hét évig, és miért tart még egy-két évig. Talán megbecsülést is érdemel, amit végeztünk, de ez természetesen *nem mentség arra, hogy a munkák elhúzódása miatt a könyvtárak nem tervezhették megbízhatóan a katalógusok lezárását vagy átszerkesztését* (igaz, tisztelet a kivételnek, ezzel maguk sem siettek és nem is sietnek, késéseinktől függetlenül sem), *s nem mentség némelyik szabvány kidolgozásának rendkívüli elhúzódására* (például a testületi névalak, az időszaki kiadványok bibliográfiai leírása). Erőnközl s a kizárólag bírálat formájában kapott segítségből ennyire futotta. Igyekszünk, hogy a jövőben többre és gyorsabban legyünk képesek.

Arra vonatkozóan, hogy a bibliográfiai-katalógizálási szabványok száma és terjedelme sok vagy kevés-e, Barki Katalin cikkében elmentmondás van. Bevezetőjében ugyanis a következőket írja: „Hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy a korábbi, mindössze 91 oldalnyi előírás helyett szabványcsaládok egész sorozatát [helyesen: szabványok sorozatait, egy egész szabványcsaládot – K. I.] kell alkalmaznunk”. Ugyanakkor az MSZ 3440/2 (Személynevek) szabvány esetében kifogásolja, hogy annak szabályozása nem terjed ki a nem európai szerkezetű nevek közlésmódjára, továbbá szabá-

lyozást hiányol még néhány csatlakozó területen (például az átírásnál) is. Ezzel kapcsolatosan szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy az országos szabványoknak az a funkciójuk, hogy minden alapvető katalogizálási területet szabályozzanak. Nem feladatuk azonban a minden részletre kiterjedő szabályozás, ezt a szabványok alapján azok fakultatív előírásait is figyelembe vevő házi szabályzatoknak kell megoldaniuk. Összehasonlításként legyen szabad a feldolgozó könyvtárosok figyelmébe ajánlani néhány nagy nyelvtérület már említett katalogizálási szabályzatát (AACR-2, RAK). Egyébiránt valóban több kellene: további példatárak, magyarázatos összevont kiadások, háziszabályzat-minták stb. Csak kapacitás és támogatás is legyen hozzá, illetve érdeklődés iránta.

„A személynevek besorolásakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szabvány csak az európai nevekre, illetve az európai névhasználati szokásokkal megegyező szerkezetű nevekre korlátozódik. Arra vonatkozóan, hogy a többi névtípus besorolási adatának megválasztásával mi legyen, még utalás sem történt” – szól a vád. Ezúttal hadd kezdjem visszafelé a válaszadást. A személyek nevééről szóló MSZ 3440/2-79 azonosítási jelzetű szabvány 28. oldalán, a függelékben a következő olvasható: „A szabvány második fejezete az alábbi kiadvány alapján készült: Names of persons... Tájékoztatóként közöljük, hogy a fenti kiadvány figyelembevételével írhatók le az európai névhasználatól eltérő szerkezetű személynevek”. Időközben a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondozásában megjelent a *Names of persons*nak az adattár és a magyar szabvány viszonyát ismertető bevezetővel kiegészített magyar fordítása is, éppen használatának megkönnyítése végett.

Végül e szabvány még a tervezet stádiumában volt, amikor Fügedi Péterné részletesen írt a készülő szabványról, cikkében ismertette a *Names of persons* című kiadványt, közölte róla, hogy „nem szabvány vagy szabályzat”, majd a következőket írta az MSZ 3440/2-ről: „A megjelenő új szabvány legfontosabb jellemzői: szabályai a »Names of persons« útmutatásain alapulnak, kényszerűen egyszerűsítik azokat... a magyar szabvány előírásai az európai nevekre (illetve az európai névhasználati szokásokkal megegyező szerkezetű nevek) korlátozódnak (e korlátozás okai tisztán gyakorlatiak, nyelvi és transliterációs problémák miattiak). A szabályozás részletességének mértékét illusztrálандó emlitem meg, hogy míg az

MSZ 3424-60 mindössze 10 paragrafust szentelt a személynév alakításának, az új szabvány tervezetének gépelt kézírata megközelíti az 50 oldalt”. Ennyit arról, hogy utaltunk-e a nem európai névalakokra és mellőzésük okára, valamint a használható segédletre.

Négy további kérdés

Barki Katalinnak az átírási szabványokra vonatkozó kérdéseire csak nagyon röviden válaszolok, mivel a téma e cikk lehetőségeit meghaladó, részletes elemzést kíván. „E tekintetben az a törekvés, hogy egy betűnek egy (és csakis egy) megfelelője legyen – nem bizonyos, hogy a legmegfelelőbb is” – írja. A viszontkérdés kézenfekvő: miért nem bizonyos? A szerző azonban nem avatja be az olvasót kétségeinek bizonyára nyomós indokaiba.

Az átírási szabványok egyik legfontosabb követelménye a „retranszliterálás”, az eredeti írásmód visszaállíthatóságának szavatolása, mégpedig nyelvtudás nélkül is, automatikusan. Ez csak betűk szerinti átírással, azaz transliterálással lehetséges, a fonetikus átírás, a transzszkripció után az esetek többségében lehetetlen az eredeti írásmód visszaállítása. Gyakran vezet azonban félreértésre az egy betűt több betűvel átíró transliteráció is, ha az átíráskor kombinációt alkotó betűk önállóan is előfordulnak – (pl. az *s* (III) és *z* (3) mint az *sz*, a (c) megfelelőjeként). Csak utalnék *Varga Il-dikónak* ebben a témában a *Könyvtáros* 1981/7. számában megjelent cikkére, amely ezt példákkal is illusztrálja. Mondani sem kell, hogy a transliteráció és az automatikus retranszliteráció különösen fontossá válik a számítógép alkalmazásakor.

Ami a diakritikus jelek használatának nehézségét illeti: a latin írásrendszert alkalmazó nyelvek (például a francia, a svéd, a lengyel, a cseh és a spanyol) szintén használnak diakritikus jeleket, a magyar diakritikus jelek közül pedig pl. a hosszú í, ú az írógépekről is rendre hiányzik. A könyvtárost ez nem zavarja? Nem is szólva arról, hogy a könyvtár a diakritikus jelek nélküli, 2. táblázatot is használhatja. Nem azért kell tehát a transliterálási szabványokat használni, mert a központi szolgáltatók is ezt használják, hanem azért, mert ez az egyetlen átírási mód, amely teljes mértékben szavatolja a transliterálás funkciójának megvalósulását. Ráadásul, ha a bibliográfiai-kata-

logizálási szabványok területén csak egy helyen kellene alkalmazni a nemzetközi szabványokat, akkor éppen ez az a terület, különben aligha hasznosíthatjuk a nemzetközi információcsérét.

Végül – csak futólag említve – nem is sejtem, hogy ki hitte, akarta vagy sugallta volna, hogy a kiadók (még ha ezt tudományos és műszaki szakterületen néha megteszik is) a fonetikus, az MTA-szabályzat szerinti transzszkripció helyett e szabványt alkalmazzák a jövőben a tömeges használatra szánt kiadványokban. Ami pedig az eltéréseket illeti, az utalás – hála a könyvtárosok védőszentjének – régi találmány. Az volt már Jevtusenko és a – régi szabvány szerinti – Evtusenko esetében is, és az marad a Jevtusenko–Evtušenko vagy Evtušenko viszonylatban is.

A cikk utolsó, *Kérdőjelek* című fejezetében valóban egymástól meglehetősen távol álló kérdések, megállapítások egész csokrárt közli Barki Katalin. Először az új szabványok bevezetésével kapcsolatban a leíró katalógusok szerkesztésének módjáról közli elképzeléseit, majd így folytatja: „Minderre azonban csak akkor gondolhatunk, ha rendelkezésre áll valamennyi szabvány...”. Nem tudom mit ért a szerző „valamennyi szabvány”-on, de az áttéréshez szükséges szabványok már cikkének megjelenése előtt rendelkezésre álltak (lásd az elmondottakat). Majd így folytatja: „az sem lenne haszontalan, ha a mások által szerzett tapasztalatokat, levont tanulságokat is felhasználhatnánk”, továbbá tudni szeretné, hogy „nagy könyvtáraink”, illetve nemzeti könyvtárunk „milyen módon alkalmazzák az új szabványokat”. Arról, hogy „nagy könyvtáraink” általában hogyan alkalmazzák az új szabványokat, nem tudok nyilatkozni, de tudtommal nemcsak ők, hanem már a megyei könyvtárak többsége is az új szabványok szerint dolgozik, vagy fokozatosan vezeti be azokat. Azt viszont tudom, hogy Barki Katalin közvetlen közelében, Szombathelyen a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár az elsők között vezette be és alkalmazta az új szabványokat, olyannyira, hogy az általa is idézett kecskeméti bibliográfiai tanácskozáson (1982. szeptember) e megyei könyvtár munkatársa egyike volt azoknak, akik beszámoltak az új szabványok bevezetésének különféle kérdéseiről, illetve saját tapasztalataikról. Vagy a főiskolai könyvtárak közül például a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola könyvtára szintén az új szabványok szerint dolgozik. Gondolom, e



könyvtár sem tagadná meg tapasztalatai átadását, de valószínűleg a felsorolt többi könyvtár sem. Hogy ezt ők maguk is szorgalmazhatnák? Kétségtelenül, ha felkészültségük és idejük engedi. De meg is lehet keresni őket.

Már utaltam rá, hogy a szabványok igen sok esetben nemcsak kötelező előírásokat tartalmaznak, hanem fakultatívokat is, tehát az adott könyvtáron múlik, hogyan él a szabvány adta lehetőségekkel. Az azonos típusú vagy egy hálózathoz tartozó könyvtárak esetében célszerű az azonos szabályozás (ilyen törekvései vannak az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárnak a műszaki koordinációs körön belül vagy az AGROINFORM-nak saját hálózatában).

A katalógusszerkesztés „hogyan tovább”-ját illetően egyébként (ahol különben korántsem olyan egyértelműen elvetendő a lezárás, mint Barki Katalin írja, különösen technológiai váltás – számítógép, mikroformák bevezetése – esetén) a *Könyvtáros* már 1981-ben közölte Varga Ildikó cikksorozatát *Mi legyen a katalógusokkal?* címmel, továbbá ugyanez a témája Varga Ildikó *A leíró katalógusok továbbépítése* című munkájának is.

A CIP (Cataloguing in publication) bevezetésével kapcsolatban a Magyar Nemzeti Bibli-

ográfia szerkesztőségében a CIP bevezetésére vonatkozó számítógépes program elkészült, de anyagi és szervezési gondok miatt eddig nem kerülhetett sor felhasználására. Reméljük, hogy a Széchényi Könyvtár költözésének befejezése után e tekintetben is történik előrelépés.

Végül: a raktári jelzetek (gondolom, ezen a szakrendi-betűjeles jelzeteket – Cutter-jelzet – érti Barki Katalin) tárgyában feltett kérdésére, úgy érzem, nem nekem kell válaszolnom.

Remélem, hogy válaszaimmal hozzá tudtam járulni számos (sajnos, túlságosan sok általános és kevés konkrét) kérdés tisztázásához. Ebben a továbbiakban is rendelkezésre állok, mint a Magyar Szabványügyi Hivatal illetékes – egyébiránt könyvtáros végzettségű – szakelőadója, de kész erre a szabványosításban közreműködő, számos, könyvtárban dolgozó többi kollégám is.

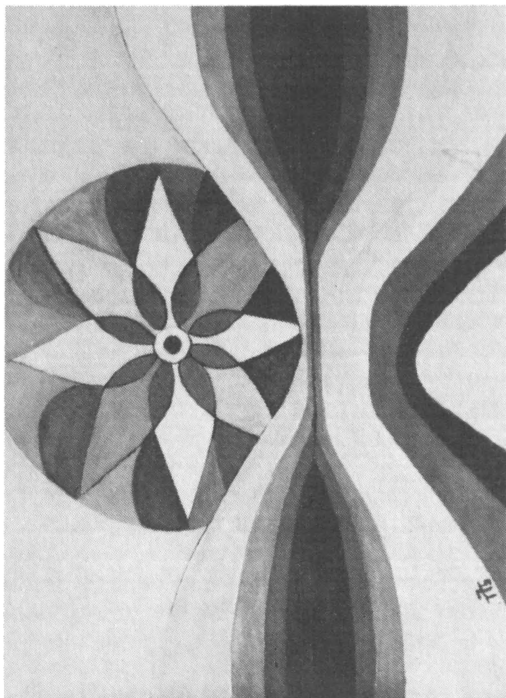
Kuruc Imréné

Szabványokról, katalógusokról – az olvasók érdekében

Örömmel, ugyanakkor kétségekkel olvastuk *Barki Katalin* katalógusszerkesztéssel kapcsolatos észrevételeit a *Könyvtáros* 1984/11. számában. Örömnünknek oka az, hogy végre valaki egyértelműen fogalmazott meg könyvtári feldolgozó munkát érintő gondokat, kétségeink

pedig azért támadnak, mert az eddigi erőfeszítések ellenére az új szabványok alkalmazásának *egységes* hazai gyakorlatáról valóban nem beszélhetünk. Igaz, a hazai szabványokon kívül rendelkezésünkre állnak a nemzetközi szabályok, sőt azok magyar fordításai, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ útmutatói, megjelentek a bibliográfiai leírást magyarázó segédkönyvek is. A könyvtárosképzés valamennyi szintjén kötelező az új szabványokon alapuló ismeretek elsajátítása. El kell ismernünk, a kezdeti lépések megtörténtek, a következőkre pedig – akár a szakfolyóiratokban zajló viták alkalmával – sor kerül.

A könyvtár fogalmának meghatározásakor a dokumentumok, a könyvtáros és az olvasó hármas egységéről szokás beszélni. A dokumentumok azért vannak, hogy használják őket, a könyvtáros pedig azért, hogy hozzáférhetővé tegye a dokumentumokat. Ez esetben a könyvtár – típusára, funkciójára való tekintet nélkül – olyan információs intézetnek tekinthetjük, amely a használó igényeit figyelembe véve alakítja, raktározza állományát, majd olyan formában (kötet-, cédulakatalógusok) és olyan típusú katalógusokban (betűrendes és szak-katalógusok) tárja föl, amelyek a legsikeresebb és legegyszerűbb keresési eljárást teszik lehetővé. Ha a könyvtár sajátosságainak megfelelően tároljuk a dokumentumokat, a könyvtárhasználati szokások messzemenő figyelembevételével



vel, akkor e sajátosságoknak megfelelő funkciójú, típusú, formájú katalógusokra van szükség, és bizonyos fokig e sajátosságok meghatározzák a katalógustételek katalóguson belüli helyét is.

1978-ban *Csúry István* tett arra kísérletet, hogy fölmérje, a betűrendes katalógusban milyen adattípusokat keresnek az olvasók, és milyeneket a könyvtárosok. Lényeges eltérés a katalógushasználati szokások között nem volt. A kísérletnek azonban nem voltak következményei: a szabványosítási hullám elsodorta az egyébként megfontolásra érdemes gondolatokat. Pillanatnyilag ott tartunk, hogy az eddig megjelent szabványok – tekintet nélkül a könyvtáraknak a könyvtári rendszerben betöltött helyére – országosan egységesített előírásokat tartalmaznak. A most készülő 3423-as szabványcsalád füzetei is ebben a szellemben jelennek meg.

A könyvtár történeti fejlődésének lépcsői az egyes gyűjtemények állományrészeinek, majd egészének szabályozásától kezdve, a szakterületi könyvtárak együttműködésén keresztül az egységes nemzeti könyvtárügy megteremtéséig vezetnek; korunk feladata pedig a feldolgozó munka *nemzetközi* egységesítése. Ha őszintén megvizsgáljuk, hol állnak könyvtáraink a fejlődés eme grádicsán, megállapíthatjuk, hogy a lépcső *valamennyi* fokát elfoglalják. A katalógusszerkesztés gyakorlata pedig az azonos fokon tolongók között is óriási különbségeket mutat. A változás – fejlődés – hosszú évek alatt megy végbe, és sok könyvtár esetében megértéssel kell fogadnunk, ha gyakorlatuk az általánostól valamelyest eltér, s az új szabványok előírásainak alkalmazását csak 1986-ban vagy 1990-ben kezdik meg.

A betűrendes katalógusok feladata, hogy tájékoztatást adjanak arról, mi hol van meg a könyvtár állományában. A fő- és melléktételek, sőt az osztólapok tájékoztatási funkciót is ellátnak. A leírások az azonosításra, a rendezésre és a tájékoztatásra alkalmas adatokat tartalmaznak. Az e három követelménynek eleget tevő katalógustételeket oly módon soroljuk be a katalógusba, hogy olyan rendszer jöjjön létre, amely megfelel a nemzetközi és a hazai előírásoknak, a könyvtár funkciójának, típusának, sajátosságainak, továbbá a könyvtárhasználók keresési szokásainak. E rendszert a könyvtár működési szabályzatának melléklete(i), a feldolgozó munka és a katalógusszerkesztés szabályai írják le. A katalógus a könyvtár állományát az olvasók (olvasói katalógus);

a bibliográfia és a központi katalógus pedig a regionális vagy a szakterületi használók, a hazai és a külföldi érdeklődők számára tárja föl. A bibliográfiai leírásnak olyan besorolási adatokat kell tartalmaznia, amelyek mindezen követelményeknek eleget tesznek. A tételek sorrendje a könyvtár olvasói és szolgálati katalógusában, a bibliográfiákban, illetve a különféle központi katalógusokban eltérő lehet. Követelmény viszont az, hogy a bibliográfiai leírásban a besorolási adat(ok) minden olyan formája megtalálható legyen, mely formák a tájékoztatás helyi szintjétől a nemzetköziig eleget tesznek a visszakereshetőség követelményeinek.

Ha a szempontok mindegyikének figyelembevételével, a meglévő érdekek egyeztetésével dolgozzuk ki az alkalmazandó rendszerek elveit, elérhető, hogy – ha nem is egységes, de – az olvasó számára egyformán használható, egymáshoz illeszkedő lesz az ország valamennyi katalógusa. Ennek megvalósítása érdekében további, módszereiben jól átgondolt továbbképzésekre, tapasztalatcserékre, a valamennyi ismeretet tartalmazó, jól illusztráló kézikönyvre, tankönyv(ek)re van szükség. A különféle hálózatok, régiók módszertani és kiadói tevékenységét a demokratikus jogok csorbitása nélkül kell az országos érdekek megfelelően összehangolni.

Végezetül – visszakanyarodván Barki Katalin cikkéhez, annak utolsó gondolatához –, ismerjük el, hogy a raktári jelzetnek és a főtétel első besorolási adata rendszavának meg nem felelésével valóban számolnunk kell. Véleményem szerint azonban inkább azt tekintjük fontosnak, hogy az adott dokumentumot mindig ott tároljuk, ahol pillanatnyi raktározási rendszerünkön belül leginkább keressük. A raktári jelzet ezt a helyet tükrözze. A raktári jelzet megállapítása ez ideig mechanikus volt. Egymáshoz tartozó kötetek kerülhettek a könyvtár más-más helyére, különféle helyeken őrzött könyvek kaphattak egyező raktári jelzetet. Ha egy könyvtár raktározási rendje eltér a Könyvtárellátó megállapította rendszertől, az eltérő jelzetek a megfelelő helyekre minden akadály nélkül felírhatók.

Ellentmondásokról, kétségekről valóban beszélhetünk. A katalógusok elvszerű szerkesztése ügyében pedig a további előrelépést Barki Katalin cikkének és a hasonló, javító szándékából fakadó hozzászólásoknak a megjelenése is segíti.

Freisinger Jenő

**Figyelmébe
ajánljuk!**

Mikrofilmtechnika

A *Könyvtáros* 1984. évi 1. számában hírt adtunk arról, hogy 1984-től a csehszlovák Meopta és az NDK Pentakon mikrofilmolvasó készülékeket az Információtechnikai Vállalat (ITV) kereskedelmi osztályától is meg lehet rendelni. Az ITV árai és szállítási feltételei kedvezőbbek, mint az OFOTÉRT kínálata, s a Meopta gyártmányok márkaszervizét is ellátja a cég. (Kereskedelmi osztályának új címe: Budapest, III., Kerék u. 9., tel.: 803-294.)

A mikroformátumról pozitív papírnagyítások készítésére a mikrofilm olvasó-nagyító készülékek alkalmasak. Szocialista (NDK) gyártmány a Pentakon R 120 jelű készülék, amely a nagyításokat cinkoxidos papírra készíti. (Ismertetését l. a *Könyvtáros* 84/1-es számában.) A normál papírra másoló, elektrosztatikus elven működő készülékek csak tőkés importból szerezhetők be. Leginkább az univerzális, a mikrofilmlapról és a tekercsfilmről egyaránt másoló készülékeket célszerű beszerezni, amilyen például a REGMA LR 7 jelű készülék (gyártja: Rhone-Poulenc Systèmes S. A., Franciaország). Előnye, hogy ezüsthalogén negatív mikrofilmről és diazó másolatokról egyaránt készít pozitív papírnagyítást A/4-es normál papírra. A 16 és a 35 mm-es tekercsfilmes és az A/6-os mikrofilmlap-tartó szerkezet egyszerűen cserélhető. Az objektívek 9:1-től 46:1 arányig változtatható nagyítást tesznek lehetővé. A képernyő egyenes állású, mérete: 305 × 305 mm. A másolás száraz, festékpores előhívóval történik. Az első másolatot körülbelül 10 másodperc alatt, a többit 9 másodpercenként készíti. A másolatszám 1-től 99-ig állítható be. A másolási folyamatot mikroprocesszor vezérli. A teljesítményfelvétel: 1,18 KW, 5,8 A. A készülék mérete: 600 × 880 × 830 mm, súlya: 130 kp. Ára körülbelül 55 ezer francia frank. Megrendelhető: Elektrompex és Hungagent Rt. Szerviz: Gelkadat.

Az univerzális Canon NP Printer 580 jelű készülék (gyártja: Canon Inc., Japán) minden mikroformához felhasználható. A mikroformátartó szerkezetek egyszerűen cserélhetők. A nagyítási arányok 7:1 és 48:1 között választhatók meg, a nagyított kép 90 fokkal elforgatható, külön tartozékként 360 fokos forgató prizma is rendelhető. A normál papírra előállított másolatok mérete A/3 és A/4 lehet. A másolatszám ugyancsak 1-től 99-ig terjedhet. A másolási teljesítmény percenként 15 másolat. Az előhívó egykomponenses festékpör. A gép minden munkafolyamatát mikroprocesszor vezérli, s a készülékben előforduló hiba esetén szimbólumok jelzik a hibákat. A képernyő egyenes állású, mérete: 311 × 440 mm, a megvilágításra halogén izzó szolgál. A készülék mérete: 980 × 590 × 1340 mm, súlya: 150 kp. Ára: kb. 680 ezer forint. Beszerzése megpályázható a Soros-alapítvány keretében (szerviz: Agro-Indrustria).

Mikrofilmlap-olvasó és -nagyító a Rank Xerox 740 jelű készülék (Gyártja: Rank Xerox Ltd., Anglia). Az előbbi készülékekkel ellentétben vagy ezüsthalogén negatív, vagy diaposzitiv mikrofilmek olvasására alkalmas kivételben rendelhető meg. Szükség esetén a készüléket tekercsfilmes olvasására is át lehet alakítani. Normál papírra másol, és elektrosztatikus elven működik. A másolatpapír maximális mérete A/4. A másolási folyamat 10 másodperc után kezdődik, majd 15 másodpercenként készíti a gép a további másolatokat. Az előhívó rendszer száraz festékpores. Az objektívek cserélhetők, a nagyítási arányok 24:1, 42:1 és 48:1 lehetnek. A teljesítményfelvétel: 1,8 kVA. A gép mérete: 660 × 500 × 965 mm, súlya: 115 kp. Ára: kb. 220 ezer forint. Megrendelhető a Soros-alapítvány keretében (szerviz: Volán Tröszt Elektronika).

Kiglicsné Katona Rita

Kérdőjelek az iskolai könyvtárügyben

Harmincöt éve vagyok technikumi, illetve szakközépiskolai könyvtáros: előbb mezőgazdasági, utóbb bányagépészeti, jelenleg nehézipari gépészeti szakközépiskolában. Sokféle változást, utasítást és rendeletet megéltem ez idő alatt, tapasztalataimról, vélt eredményeimről és kételyeimről nem egy alkalommal beszámoltam az *Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatójában*, a *Középfokú Szakoktatásban* és a *Könyvtárosban*. Valamennyi észrevételem visszhang nélkül maradt, kérdéseimre nem kaptam választ. Úgy tűnik, idehaza majd mindenki ír – még én is –, de senki nem olvas. Az illetékesek a legkevésbé. Sajnálom, mert most is úgy vélem, a felvetett problémák közérdeklődésre tarthatnak volna igényt az iskolai könyvtárosok körében. Mindezt szavá sem tenném, ha azt látnám, hogy iskolai könyvtáraink működési területén most minden megoldódott volna, s volnának külön az *iskolai könyvtárak* részére készült – s nem egymásnak ellentmondó – utasítások, rendeletek. Az eddig megjelent irányelvek és rendeletek sokaságában ugyanis nehéz a tájékozódás, több helyről kell összeszedni és összevetni a kötelességek és lehetőségek leírásait, amelyek nekem, a szakközépiskolai könyvtárosnak nem elég gyakorlatiasak – gondolom, kartársaimnak sem –, nem nyújtanak világos, egyöntetű eligazítást.

Lendületes kezdeményezések, adatgyűjtések, statisztikai kimutatások, átszervezések, határidők voltak és vannak bőven, de egy idő után nem történik semmi. A kiadott rendelkezések határidőre történő *végrehajtására már senki sem kíváncsi*, sőt, olykor a rendeletek kiadói maguk sem hajtják végre azokat.

Néhány éve a városi tanács művelődésügyi osztálya adatlapokon mérte fel a város összes általános és középiskolájának könyvtári helyzetét, az összesítést elküldte az iskoláknak, s ezzel a maga részéről lezárta az ügyet. Én a felmérést kezdeti lépésnek véltem, amelyet to-

vábbiak követnek majd, egyes iskolákhoz kiszállnak a szakemberek, akik az igazgatóval és a könyvtárossal egyetértésben megállapodnak a tennivalókban, azok sorrendjében s a végrehajtás határidejében. Gondoltam, látogatást szerveznek tapasztalatcsere céljából az azonos színvonalon levő vagy az előbbre tartó iskolai könyvtáraknál a jobb megoldások átadása és átvétele céljából. Nem így történt.

1982. május 20-i keltezéssel a megyei művelődési osztálytól leirat érkezett könyvtárunkhoz *Az iskolai könyvtárak hálózatba szervezésének feladatai* címmel. A leirat helytállóan, tömören összegezte az iskolai könyvtárak helyét az oktató-nevelő munkában, s évtizedes hiányosságokat állapított meg: a könyvtárosok státusának rendezetlen voltát, azt, hogy a házi olvasmányok egy része évről évre nem kapható a könyvesboltokban stb. Majd ismét elrendelte a könyvtárak helyzetének felmérését, irányelveket adott és javaslatokat tett. Arra, sajnos, nem jutott idő, hogy megtudjuk, mi valósult meg a javasoltakból az elmúlt két év folyamán, s mit várhatunk ezután.

Én sosem tapasztaltam, hogy a tanulmányi és szakfelügyelet figyelemmel kísérte volna a könyvtárhasználat beépülését az iskolai oktató-nevelő munkába. Ezt az örök feladatot például úgy is meg lehetne oldani, hogy a szakfelügyelő levélben értesíti érkezéséről a meglátogatandó iskola szaktanárát, s felkéri egy, a könyvtárban tartandó, a szakkönyvek felhasználását bemutató óra tartására. Óriásit lendítené ez a könyvtárak látogatottságán, a lexikonok, szótárak, szakkönyvek, folyóiratok és a katalógusok megismerésén és használatán! De vajon a művelődésügyi osztálynak az iskolai könyvtárakra vonatkozó, említett rendelkezését mennyiben veszi figyelembe az oktatási „vonal”, a szakfelügyelet? 1984. december 31. volt a határideje a könyvtári állomány rendbetételének „a szaktárgyi, illetve könyvtári szak-

felügyelet... közreműködésével". Mármost nem tudtam, várjam-e a szakfelügyelet jelentkezését, avagy magam is elvégezhetem a munkát az esetleges módszertani tanácsok nélkül? Én ugyan már elvégeztem, de egyben-másban jó lett volna a „közreműködés” a három és fél évtizedes gyakorlat ellenére is, mert a sűrűn változó iskolai élettel, átszervezésekkel együtt a könyvtár feladata, működése, adminisztrációja is változott, különös tekintettel eddigi elmaradottságára.

„Iskolatípusonként évente két alkalommal össze kell hívni az iskolai könyvtárosok munkaközösségét.” Ez helyes, de csak akkor, ha az összejövetel a könyvtárosi szakismeretek elmélyítését szolgálja. Semmi értelme, ha engem, az iskolai könyvtárost az előadó egész délelőttöt kitöltő előadásában arról akar meggyőzni, hogy mennyire fontos az iskolai könyvtáraknak az oktató-nevelő munkában való részvétele. Akkor ideges leszek, és otthagynom a rendezvényt. Ez vétkes idő-, energia- és pénzpozcsékolás (előadói díj, napidíjak és utazási költségek tömege, a helyettesítések költségei). Ha nincs a könyvtárosi munkával kapcsolatos lényegi mondanivaló, ne csődítsék össze a könyvtárosokat!

„Szoros együttműködést kell kialakítani és fejleszteni a közművelődési könyvtárak és az iskolák, iskolai könyvtárak között.” Felelősök: a könyvtári hálózat igazgatói. Nálunk az igazgató(k) felelőtlen(ek) volt(ak), mert semmi sem történt, sem „szoros együttműködés”, sem ennek fejlesztése. Kinek kellett volna kezdeményezni? Az előbbi, igen tetszetős felhívásra lépten-nyomon hivatkoznak, de energia, idő és szükség sincs rá, mert az első osztályosokat a magyartanár magától is elviszi a városi könyvtárba, amelynek én kifüggesztem nyitvatartási idejét, s biztatom tanulóimat a városi

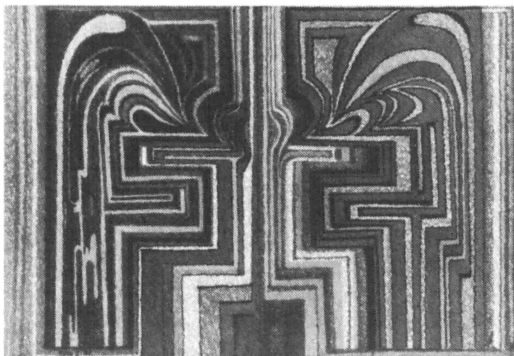
könyvtár látogatására is, tudok rendezvényeiről, felhívom rá figyelmüket.

A leirat ajánlatosnak tartja az iskolai könyvtárak pedagógiai funkciójával foglalkozó nevelési értekezleteket. Ha valami „ajánlatos”, többnyire nem lesz belőle semmi.

Az iskolai könyvtárak hálózatba szervezése és módszertani gondozása című, másik tájékoztatóban ez olvasható: „A megyei könyvtár közvetlenül gondozza a gimnáziumok, szakközépiskolák... könyvtárait: a) a nyilvántartás egységesítése; b) az adatszolgáltatás; c) a főlépé- dány-cserék megszervezése; d) a szaktantermi állomány kialakítása stb. területén.” E segítsé- re, tanácsra éppen az állomány rendezése kapcsán lett volna szükség. Annál is inkább, mert nem tudom, mire gondolnak az a) és a b) eseté- ben. Kellett volna a segítség a c) pont kapcsán, a d) pontot illetően pedig nem tudom, mit tudna a megyei könyvtár segíteni. Abban, úgy vélem, iskolám szaktanarai az érdekeltek, ők tudják, melyik szakkönyvre van szükségük. Tévednék?

Lám, a következő ügyben is eligazításra szor- ulok: „... az eddig külön keretből fenntartott kollégiumi könyvtárakat az iskolai könyvtár letétjeként kell működtetni, a könyvbeszerzési keret átadásával”. Miért kell átadnom bármek- kora összeget is a könyvbeszerzési keretből? Én szerzem be a könyveket, s letétbe adok a kollégiumnak olyan műveket, amelyeket a tanuló a könyvtár zárva tartása idején is használhatnak házi feladataik megoldásához. Le- het, hogy nem jól értelmezem az egészet?

Azt is meg kell említenem, hogy az ötnapos tanítási hét – a várakozással ellentétben – nagymértékben visszavetette a könyvtár igénybevételét, a könyvtári olvasók s a köl- csönzések számát. Diákságunk a pénteki tanít- ás végeztével könyvet, tankönyvet, iskolát, kollégiumot otthagya, azonnal kikapcsolódik a szellemi munkából, rohan haza, s esze ágá- ban sincs a két és fél nap alatt tanulni, vagy legalább könyvet magával vinni, olvasni. Igaz, ehhez a „pihenéshez” már évekkal ezelőtt megtörtént az alapok lerakása, amikor tilossá vált hétfőre írásbeli feladatot adni a diáknak. S ez nem csupán a középiskolákban, hanem a főiskolákon is így van. A *Köznevelés* egyik 1984. évi számában jelent meg a *Beszélgetés Szücs Lászlóval, az egri Ho Si Minh Tanár- képző Főiskola igazgatójával* című írás. Ebből idézek: „... a hallgatók nagyrészt már pénte- ken hazautaznak, hétközben pedig csak a leg- szükségesebb tennivalókra jut idejük – üres a



főiskolai könyvtár, a kollégium, egyre kevesebb az elmélyült munka...”

Vajon elvárhatom-e tanulóimtól, hogy az öt tanítási napon beüljenek az olvasóba vagy anynyi könyvet kölcsönözzenek, mint azelőtt? Tizennégy óra tíz perckor vége a tanításnak, mennek ebédelni, utána sportkör, szakkör, korrepetálás, egynegyed öttől stúdium következik. A közbenső szabadidőben? Hiszen a könyvtárosok is jó, ha 14 óra negyvenöt percre visszaérkeznek az ebéd után. (Végül aztán mit is tudhat a humán ismeretekből egy érettségizett diák, akinek két napon át műhelyoktatása van, s hetente csupán három napja marad a tantárgyi, elméleti ismeretekre?)

Európa nem egy országában – az NDK-ban

is! – számoltak az olvasás, a magatartás, a tanulmányi fegyelem visszaesésével mint az ötnapos tanítási hét következményével, s ezért megmaradtak a hatnapos tanítási hét mellett. Nálunk sajnos nem így történt.

Végül arra a kérdésre szeretnék feleletet kapni, hogy felhasználható-e, s ha igen, miképpen az iskolai könyvtárosi munkában a számítógép, melyből az elmúlt hónapokban minden középfokú iskola legalább egyet kapott? Megkönnyítheti-e a munkát, áttekinthetőbbé teheti-e a nyilvántartást az állományról? Az ismeretterjesztő művek szakmai megosztásáról, a törlésekről gyors és pontos tájékoztatást tud-e adni?

Kadosa Árpád

Kérdezz–felelek

Egy könyvtár vezetője kérdezi a nyugdíjas fűtő alkalmazásáról és szabadságáról:

„A fűtési idény tartamára – az 1984. október 1-től 1985. április 30-ig terjedő időre – egy 1984-ben nyugállományba került fűtőt alkalmaztam, heti 42 órás munkaidőben. Ezzel kapcsolatban szeretném tudni, hogy van-e valamilyen, a nyugdíjasok foglalkoztatására vonatkozó korlátozás e munkakörben? Vonatkozik-e rá a nyilvántartási kötelezettség? Az említett nyugdíjasnak 41 éves munkaviszonya van. Figyelembe kell-e vennem ezt a tényt pótszabadságának megállapításakor? Hány munkanap szabadság jár neki, és mikor kell azt kiadnom? (1984-ben nem kapott szabadságot.)”

Válasz:

Fűtői munkakörben a nyugdíjas nyugdíjasnak korlátozása nélkül foglalkoztatható (lásd az 5/1982. (XII. 13.) SZOT számú szabályzat mellékletének (1) bekezdése c) pontját, a *Művelődési Közlöny* 1983. évi 1. számában). Ettől függetlenül a munkáltatónak az ilyen nyugdíjasokat is nyilván kell tartania. A nyilvántartási feladatokra a *Művelődési Közlöny* 1983. évi 4. számában megjelent 7002/1982. (Mű. K. 15.) ÁBMH számú irányelv II. fejezetében foglaltak az irányadók.

A *Munka Törvénykönyve* (Mt.) 42. §-ának (1) bekezdése szerint a dolgozónak a munkaviszonyban töltött idejétől függően pótszabadság jár. Ez a rendelkezés minden, munkaviszony keretében foglalkoztatott dolgozóra, tehát a nyugdíjasokra is vonatkozik. Ha tehát a levélben említett nyugdíjasnak 41 éves munkaviszonya van, akkor minden, munkaviszonyban töltött teljes naptári évben 15 munkanap alap- és 9 munkanap pótszabadságra, összesen 24 munkanap szabadságra jogosult. Ha 1984-ben három és 1985-ben négy teljes hónapot töltött el munkaviszonyban, erre az időre $6 + 8 = 14$ munkanap szabadság jár. Ehhez járul még az a pótszabadság, amely a nyugdíjjogosultat abban az esetben illeti meg, ha fizikai munkát teljes munkaidőben végez. Ez az első naptári évben három, a második és minden további naptári évben öt munkanapot jelent (lásd az Mt. V. 50. §-ának (2) bekezdését). Ez a pótszabadság az említett nyugdíjas esetében 1984-ben egy, 1985-ben kettő, összesen három munkanapot tesz ki, így a hét hónapig tartó munkaviszonyának tartamára összesen 17 munkanap szabadságra jogosult. A 17 munkanap szabadságot legkésőbb a munkaviszony megszűntetéséig, április 30-ig ki kell adni. Ha erre nincs lehetőség, akkor azt, illetve a ki nem adott napokat pénzben kell megváltani a munkaviszony megszűnésekor.

A kapcsolatok fontosságáról

Könyvtárhálózatunk, a Pest megyei tanácsi hálózat dinamikus fejlődésének alapja az, hogy az MSZMP Pest megyei Végrehajtó Bizottsága 1977. szeptember 21-én önálló napirendként megtárgyalta – ezen a fokon az országban elsőnek – a megyei könyvtárhálózat helyzetét és fejlesztésének lehetőségeit. A határozat és az utána következő könyvtárpolitikai aktíválás felkeltette az irányítók érdeklődését a könyvtár, az olvasás dolgai iránt.

Már korábban is jó személyes kapcsolatot építettünk ki a helyi szervek vezetőivel, irányítóival. E határozat nyomán azonban zöld utat kaptunk a könyvtárpolitikai, könyvtárügyi döntések előkészítésében is. Irányító szerveink igényt tartanak arra, hogy egy-egy közigazgatási terület beszámoltatása előtt kifejthessük a könyvtárosok véleményét és javaslatokat is tegyünk.

Rendkívüli jelentőséget tulajdonítunk a testületi üléseknek, amelyeken rendszeresen részt veszünk. Azt tapasztaltuk, hogy ma már nem lehet csak úgy, általában anyagiakat követelni, szakmailag megalapozott érvekkel azonban még a korábban elzárkózó vezetőket is meg lehet nyerni a könyvtárak valós igényeinek kielégítésére.

A könyvtárosok és a könyvtárak fenntartói részére módszertani kiadványt adtunk közre arról, hogyan készítsék elő a könyvtári kérdéseket tárgyaló testületi ülést, mit tartalmazzon a beszámoló. Szakitottunk azzal az általános gyakorlattal, hogy a könyvtárosok a beszámolóban dicshimnusz zengenek az elmúlt évek munkájáról. Elvártuk, hogy saját fejlődésük bemutatása mellett településük könyvtári mutatószámait a járási, a megyei és az országos adatokhoz viszonyítsák. Csak ez ösztönözheti ugyanis a fenntartókat a jobb működési feltételek megteremtésére, a könyvtárosokat pedig az eredményesebb munkára. Megértettük a fenntartókkal, hogy a kedvezőbb működési körülmények megteremtéséért őket illeti az elis-

merés, övék a dicsőség, s hogy a településpolitikai nélkülözhetetlen eleme a könyvtár, az olvasási kultúra; mert hiába épül például korszerű iskola, ha a tanulókat nem tudjuk ellátni megfelelő számú és minőségű könyvvel, továbbá arról is meggyőztük őket, hogy hiába épül bármilyen csodálatos középület, ha a kultúra legfontosabb hordozója, a könyv még szerény hajlékot sem kap.

A könyvtárosok gyakran nemcsak aszerint ítélik meg a fenntartót, hogy milyen mértékben segíti a működési feltételek javítását, hanem aszerint is, hogy a helyi vezetők milyen gyakran járnak a könyvtárba, mekkorák az információs igényeik. Sokszor és sokan elfeledkeznek arról, hogy a *kezdeményezésért a könyvtáros a felelős*. Ha általában is fontos feladatnak tartjuk a könyvtári szolgáltatások népszerűsítését, még inkább fontos ez a helyi vezetők körében. Pályafutásom alatt ugyanis találkoztam már olyan könyvtárossal, aki a vezetőikkel való jó kapcsolatot megalkuvásnak, a hatalomnak való „lefekvésnek” tartotta.

Napjainkban gyakori az a vélekedés, hogy sem a szakmának, sem a könyvtárosnak nincs presztízse. Akadnak – és nem is kevesen –, akik ezt a véleményt kizárólag saját bérük, életkörülményeik alapján alakították ki magukban. Tapasztalataink azonban azt bizonyítják, hogy annak a könyvtárosnak, aki huzamosabb ideig dolgozik munkahelyén, szakmailag jól felkészült, részt vesz a közéletben (ha nincs társadalmi funkciója, akkor is), sokat adnak véleményére, nagy a befolyása a település irányítására. Presztízse semmivel sem alacsonyabb, mint az ottani orvosnak, jogásznak, pedagógusnak.

Régebben ilyen nézetek voltak túlsúlyban: „Miért kell minden évben annyi könyvet vásárolni? Olvassák a tavaly beszerzett könyveket!” „Nemsokára olyan méretű lesz az egyéni könyvvásárlás, hogy megszüntethetjük a könyvtárat”. „Pénzpocsékolás a fiókkönyvtár

létesítése, mert ez elkényelmesíti a távol lakó olvasókat”. „Miért siránkoznak ezek a könyvtárosok, hiszen amíg mások keményen dolgoznak, szerveznek, addig ők csak ülnek a melegben. Várják, hogy betoppanjon egy-egy olvasó, és közben cédulák között bogarásznak”. Napjaink kedvező szemléletváltozását bizonyítja, hogy egyre több helyen hangzik el: „A mi könyvtárunk a környék legjobb könyvtára”; „A könyv- és újságárak növekedése miatt csökken az egyéni vásárlás, ezért is nagyobb gondot kell fordítanunk a könyvtár fejlesztésére”; „A könyvtár eredményes munkája bizonyítja, hogy nem költöttük hiába azt a sok pénzt a könyvtárfejlesztésre”; „Eddig nem is tudtuk, hogy könyvtárunknak megyei viszonyításban ilyen kevés a könyve, ezen változtatni kell”; „Ez a könyvtár tényleg növekvő intézmény, nemrég bővítettük, és most újra bővítésre szorulna, legalább egy raktárhelyiségről kell gondoskodnunk”; „Most, hogy megtudtuk, mennyi a könyvtárosok fizetése, értékelhetjük igazán e misszionáriusi tevékenységet, mert ennyi pénzért hozzánk a tsz-be még az ajtón sem lépnének be”; „Ígaz, hogy fontos volna ebből az épületből lakást kialakítani, ezzel azonban csak egy család lakásgondját enyhítenénk, azzal viszont, hogy a könyvtárat fejlesztjük, az egész települést szolgáljuk”; „A könyvtár helyzetét véglegesen megoldja az, ha a megüresedő állatorvosi lakást e célra alakítjuk át”. A szemléletváltozás következménye az is, hogy megyénkben évente 700–1000 négyzetméterrel növekszik a könyvtári alapterület.

A kapcsolatrendszer, a kapcsolatok fontos-

ságát, kialakítását az iskolákban nem tanítják. Ezt munkája során mindenkinek – sok-sok kudarc árán – saját magának kell elsajátítania. Mi szükséges ahhoz, hogy jó kapcsolatokat tudjunk teremteni, és hogy kapcsolataink ne lazuljanak? Egyebek között az, hogy minden körülmények között igazat mondjunk, eredményeinket ne nagyítsuk fel, kudarcainkat ne kisebbítsük. Tudjunk a sikerélményben osztozni. Ne váljék gyakorlatunkká, hogy az eredményt csak saját magunknak könyveljük el, hogy gondjaink megoldatlanságáról mindenki tehet, aki él és mozog, csak mi nem. Kedvezőtlen tapasztalataink ellenére is előlegezzük mindenkinek a bizalmat. Ne ítéljük elhamarkodtan. Mások tetteinek megítélésekor gondoljunk arra is, hogy mit tennénk mi az ő helyében. Ismerjük és ismertessük fel a közös célt és azt, hogy nemcsak a település ad rangot a könyvtárnak, hanem a jól működő könyvtár is rangot ad a településnek. Kapcsolataink legyenek elvszerűek. Ne intrikáljunk senki, de különösen partnereink ellen, mert úgyis tudomásukra jut! Fontos a névnapki köszöntő, a társadalmi megbízatás, de ezekben ne a személyes érdek, a hiúság legyen az indíték. A hosszú távon végzett eredményes munka nemcsak presztízst eredményez, hanem meghozza az anyagi megbecsülést is. És végül: Ne kívülállóként bíráljuk azokat, akik felelősek helyzetünkért, hanem végcélunkat fel nem adva legyünk hajlékonyak és kössünk időnként egészséges kompromisszumokat is.

Békés György

a Pest megyei Könyvtár igazgatója

Kérdezz–felelek

Egy könyvtár vezetője kérdezi a fizikai dolgozók túlóradíjáról:

„A könyvtár egyik fizikai dolgozója jó munkájáért 1984. április 4-én – január 1-i visszamenőleges hatállyal – béremelést kapott. Most – 1985-ben – azt kéri, hogy a tavaly január 1. és április 4. közötti időben teljesített túlórákért járó magasabb díjazás és a kifizetett óradíjak különbözetét fizessük ki neki. Jogos-e az igénye, és ha igen, visszamenőleg mely időtartamra érvényesíthető?”

Válasz:

Az óradíj mértéke a munkabérhez igazodik, ezért a dolgozó követelése jogos. Az 1984 első három hónapjára folyósított bérkülönbözettel együtt a túlórák utáni díjkülönbözetet is ki kellett volna fizetni részére. A munkaviszonyból folyó igény – a *Munka Törvénykönyve* (Mt) 5. paragrafusa szerint – három év alatt évül el, tehát ebben az esetben is érvényes: az óradíjkülönbözetet visszamenőleg ki kell fizetni.

Halálozás. Febr. 22-én elhunyt **dr. Sáfrán Györgyi**, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának tudományos főmunkatársa, aki 1948-tól 1968-ig, nyugállományba vonulásáig dolgozott az Akadémiai Könyvtárban. Több publikációja jelent meg Arany Jánosról és unokájáról, Rozványi Erzsébetről. Az elmúlt húsz évben az Arany-levelezés sajtó alá rendezésével foglalkozott, s ő gondozta az Akadémiai Könyvtárban őrzött Arany-kéziratok katalógusát is. A *Történeti kutatások Kufsteinban. Czuczor Gergely rab-sága* című, Nádai Pállal közösen írt könyvét a közelmúltban ismertette a *Könyvtáros*.

Salgótarjánban február 18-án megkezdődtek a Balassi Bálint Megyei Könyvtár építkezésének tereprendezési munkái. A József Attila Megyei Művelődési Központban 1967-ben megnyitott könyvtár egyike volt az abban az időszakban épített, a szükségletekhez viszonyítva alultervezett, csökkentett beruházási összegből megvalósított könyvtáráépületeknek, s a gyorsan kinőtt székház helyett most *Finta József*, a Lakóterv Állami-díjas építész tervezett 5400 m² alapterületű új épületet Salgótarján nyugati városrészében. (Összehasonlításképp: A miskolci megyei könyvtár 4600, a nyíregyházi 3400 m² alapterületű.) A Nógrád megyei Építőipari Vállalat által felépítendő új könyvtár előreláthatólag 1987-re készül el. – **Mezőkövesden** a városi könyvtár felnőtt-részlegének új otthonát a tervek szerint az ünnepi könyvhéten adják át rendeltetésének. A hatmillió forintból épített könyvtár egy új lakóépület földszintjén kapott helyet 364 m² alapterületen, az alagsorban pedig – ugyancsak 364 m²-en – raktárt alakítottak ki a jelenleg százezer kötetes állomány és a gyorsapadás tárolására. Az építkezés révén a gyermekek is jobb könyvtári körülmények közé jutottak, mert a régi, 312 m² alapterületű könyvtár a jövőben kizárólag a kis olvasókat fogja szolgálni. A könyvtár megváltozott elhelye-

zésével kapcsolatban lehetőség nyílt három új munkatárs alkalmazására is. – **Sátoraljaújhelyen** a közgazdasági szakközépiskola számára könyvtárrá alakították át az egykori zárdaépület kápolnáját. A 128 m² alapterületű iskolai könyvtár félmillió forint értékű berendezését belsőépítész tervezte, és a helyi faipari szövetkezet készítette el. Az új könyvtár nemcsak az iskolai feladatok ellátására vált alkalmassá, hanem a város lakosságának rendezendő irodalmi estek, író-olvasó találkozók befogadására is. – A néhány éve épített és a varaközön felüli érdeklődés következtében szűkké vált **Győri Városi Könyvtári Központ** 1984 decemberében a könyvtár alatti parkolóhelyiség egy részének beépítésével 140 m² alapterületű raktárhoz jutott. Az építkezési összeget költségtérítésnek belső átcsoportosításával teremtette elő a könyvtár, és bizonyos munkákat is – anyagbeszerzés, művezetés stb. – dolgozó végeztek. Így érték el, hogy a Fészeképítő GMK által kivitelezett bővítés négyzetméterenként mindössze kétezer forintba került. A Győri Városi Könyvtár 1985-ben tovább folytatja a parkoló beépítését, és az év folyamán hálózata is új egységgel gyarapodik: a Kun Béla lakótelepen felépül a második legnagyobb alapterületű, 300 m²-es, közös fenntartású, iskolai és területi ellátást egyaránt végző fiókkönyvtára. – A **Magyar Néphadsereg** néhány éve megkezdett könyvtárkorszerűsítési törekvéseinek újabb sikeres állomása két új könyvtár felavatása: 1984. nov. 5-én átadták rendeltetésének a Dobó István *laktanya* 265 m² alapterületű, 45 ezer kötetes könyvtárát; dec. 17-én pedig a *Kossuth Lajos Katonai Főiskola* új művelődési otthonában 456 m² alapterületen kialakított, 57 ezer kötetes könyvtárt avatták fel ünnepélyesen. – Február 1-én **Szegeden**, a Tanácsköztársaság útján levő egykori ifjúsági könyvtár helyén megnyílt a Somogyi Könyvtár önálló részlegeként működő, úgynevezett *hangoskönyvtár*, amely 300 kazettán prózai és zenés műveket, verseket, nyelvelveket bocsát helybeni használatra vagy otthoni kölcsön-

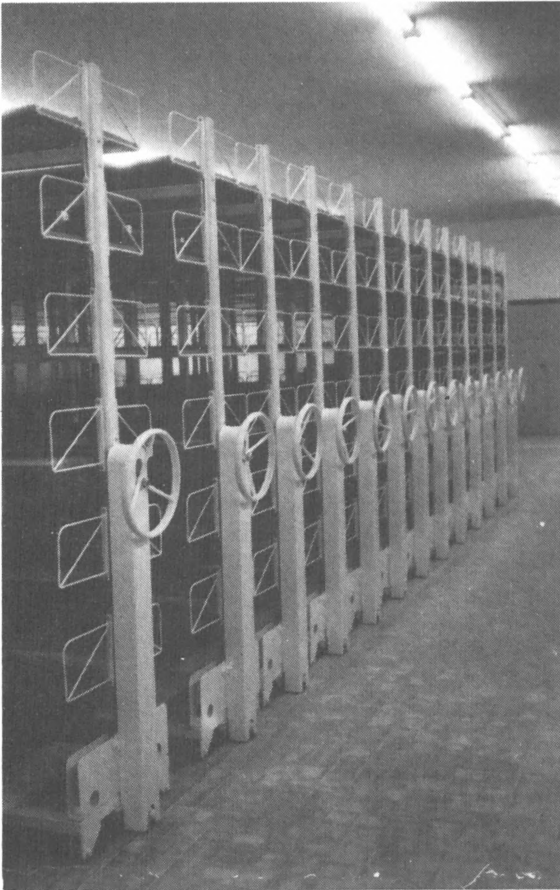


zésre a vakok és a gyengén látók rendelkezésére. A könyvtár látogatói közül egyszerre 24-en hallgathatják a különféle műveket, de a felvételeket levélkérésre a délföldi települések lakóinak is kölcsönzik. – A **Mezőfalvi Mezőgazdasági Kombinát** sismándi kerületében a MEDOSZ és a Fejér megyei SZMT Központi Könyvtár segítségével felújították és 80 m² alapterületűre bővítették a szakszervezeti könyvtárt, amelynek több mint ötezer kötetes állományában szakkönyvtári művek is találhatóak.

Februári értekezleti naptár:

13. Könyvkiállítással egybekötött szakmai tanácskozás könyvtárellátási és könyvtárhálózati együttműködési kérdésekről Sopronban, az Agroinform, az Erdészeti és Faipari Egyetem, a Győri Megyei Könyvtár, a Győri SZMT Központi Könyvtár, a Mezőgazdasági Könyvkiadó és a Könyvértékesítő Vállalat rendezésében; 22. A Hazafias Népfront Olvasó népért mozgalmi munkabizottságának olvasáspolitikai munkacsoportja által rendezett összejövetel a HNF Országos Tanácsának székházában az ünnepi könyvhéttel kapcsolatos kérdésekről; 28. Az Országos Könyvtárügyi Tanács elnökségének ülése a Művelődési Minisztériumban; az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának ülése az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtárában; A Művelődési Minisztérium sajtótájékoztatója az Országos Széchényi Könyvtár budavári épületében az OSZK építkezésének befejezésével összefüggő kérdésekről.

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk



MERABONA
és
TÉKA
típusú bútorainkat,
melyek
IRINGÓ
alvázra szerelve
tömörraktárak
berendezésére is
alkalmasak

Gyártja: MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY

Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:

CAVALLONI GYÖNGYI

Budapest XI., Szakasits Á. u. 32/a. X. 95. 1119

Telefonüzenet: 663-226

Pótlások a lexikonokhoz az 1984. évről

Összeállításunk ugyanolyan rendszerű, mint a *Könyvtárosban* 1984 áprilisában megjelent előzménye. Mivel a sajtó gyakran mellőzi a halálozás pontos helyének és napjának megjelölését, emiatt sok esetben mi is kénytelenek vagyunk körülbelüli adatokat szerepeltetni: a megjelenés előtti nap dátumát, illetve a feltételezett helyet kérdőjellel. Néhány adatnál azonban csak határnapot tüntethetünk fel „előtt” megjegyzéssel – itt a dátum a sajtóban való megjelenés napja –, máskor a halálozás helyeként – adat híján – a tágabb környezetet, országot nevezzük meg.

Mivel adataink az 1984. évre vonatkoznak, az évszámot nem jelöljük, csak a hónapot és napot tüntetjük föl arab számmal.

Az adatok ellenőrzésében *Landenberger Istvánné* és *Bartha Rózsa* volt segítségünkre.

RÖVIDÍTÉSEK

†	Halálozás
BB	Balázs Béla-díj
BL	Biológiai lexikon. 1975–1978.
BRZL	Brockhaus Riemann zenei lexikon. 1983–1984.
EF	Erkel Ferenc-díj
ÉM	Érdemes művész
FL	Fotolexikon. 1963.
HKI	A huszadik század külföldi írói. 1968.
JA	József Attila-díj
JM	Jászai Mari-díj
KBL	Koegler, Horst: Balett lexikon. 1977.
KK3	Ki kicsoda? 3. átd. kiad. 1975.
KK4	Ki kicsoda? 4. átd. kiad. 1981.
KKL	Közgazdasági kislexikon. 3. bőv. és átd. kiad. 1977.
KKMF	Ki kicsoda a mai magyar filmművészetben? 1983.
KKZÉ	Ki kicsoda a magyar zenei életben? 1979.
KL	Kislexikon. 1968.
KM	Kiváló művész
LF	Liszt Ferenc-díj
MIL	Magyar irodalmi lexikon. 1963–1965.
MINL	Mindenki kislexikona. 1974.
MKL	Művészeti kislexikon. 1973.
ML	Művészeti lexikon. 1965–1968.
MM	Munkácsy Mihály-díj
MML	Munkásmozgalom-történeti lexikon. 2. jav., bőv. kiad. 1976.
MTAA	A Magyar Tudományos Akadémia almanachja. 1980.
NKL	Nobel-díjasok kislexikona. 1974.
NL	Néprajzi lexikon. 1977–1982.
OL	Orvosi lexikon. 1967–1973.
PL	Pedagógiai lexikon. 1976–1979.

SZKL	Színházi kislexikon. 1969.
SZOT	SZOT-díj
TTL	Természettudományi lexikon. 1964–1968.
TTL7	Természettudományi lexikon. 7. kiegészítő kötet. 1976.
ÚFL	Új filmlexikon. 1971–1973.
ÚML	Új magyar lexikon. 1959–1962.
ÚML7	Új magyar lexikon. 7. kiegészítő kötet. 1972.
ÚML8	Új magyar lexikon. Kiegészítő kötet 1962–1980. 1981.
ÚML KF	Új magyar lexikon. Kiegészítő füzet. 1983.
ÚL	Űrhajózási lexikon. 1981.
VKE	Világirodalmi kisenciklopédia. 1976.
VL	Világirodalmi lexikon. 1970–1984.
ZL	Zenei lexikon. 1965.

KIEGÉSZÍTÉSEK

- Aleixandre, Vicente † Madrid, 12. 14. HKI, KK3–4, ÚML8, VKE, VL
 Almássy György † Bp. 6. 26. KK3–4, MTAA, TTL7, ÚML
 Andor Éva SZOT BRZL, KK4, KKMZ, ÚML8, ZL
 Andropov, Jurij Vlagyimirovics † Moszkva, 2. 9. KK3–4, ÚML8
 Antal Imre EF BRZL, KK4, KKMZ, KKZÉ, ÚFL
 Antonov, Oleg Konsztantyinovics † SZU 4. 4. KK3–4
 Arany Sándor † Debrecen, 2. 16. BL, KK3–4, KL, MINL, MTAA, TTL, ÚML
 Arendt, Erich † Berlin, 9. 25. KK3–4, VL
 Ásguthy Erzsébet † Eperjes, 1. 25. MIL
 Babarczy László ÉM KK4, SZKL
 Balla Péter † Vecsés, 12. 11. KKMZ, NL
 Bánhidi László † Bp. 11. 12. SZKL, ÚFL
 Barabás Tibor † Bp. 5. 2. KK3–4, KL, MIL, MINL, ÚFL, ÚML, VKE
 Bárány Frigyes JM KKMZ, SZKL, ÚFL
 Bartha László KM KK3–4, MKL, ML, ÚML
 Basehart, Richard † Los Angeles, 9. 17. ÚFL
 Basie, William „Count” † Hollywood, 4. 26? BRZL, ÚML7–8, ZL
 Beamter Jenő † Bp. 1. 14. előtt BRZL, KKZÉ
 Benedek Péter † Cegléd, 12. 25. MKL, ML, ÚML
 Benkó Sándor LF BRZL, KKZÉ
 Berki Viola ÉM KK4, MKL
 Berlinguer, Enrico † Padova, 6. 11. KK3–4, MML, ÚML8
 Betjeman, John † ? 5. 21? VL
 Bisaglia, Antonio † Santa Margherita, 6. 24. KK4
 Bloch, Waldemar † Graz, 2. 21. ZL
 Boldizsár István † Bp. 11. 20. MKL, ML, ÚML
 Borbély Samu † Bp. 8. 15. KK3–4, KL, MINL, MTAA, TTL, ÚML
 Bottlik József † Bp. 8. 3. ML
 Bozay Attila ÉM BRZL, KK3–4, KKZÉ, ÚML8, ZL
 Bozó László KM KK3–4, SZKL
 Brassai (Halász Gyula) † Nizza, 7. 8. FL, KK3–4, MKL, ÚML KF
 Bretán Miklós † Bp. 1. 18? MTAA
 Burton, Richard † Genf, 8. 5. KK3–4, MINL, SZKL, ÚFL, ÚML KF
 Capote, Truman † Los Angeles, 8. 25. HKI, KK3–4, ÚML7–8, VKE, VL
 Carapkin, Szemjon Konsztantyinovics † SZU 9. 20. előtt KK3–4
 Castiglione László † Bp? 7. 19? ML, MTAA, ÚML8
 Coogan, Jackie † Santa Monica (Cal.), 3. 1. ÚFL
 Čopić, Branko † Belgrád, 3. 26. HKI, KK3–4, ÚML, VKE, VL
 Cori, Carl Ferdinand † ? 10. 20. BL, KK3–4, KL, MINL, NDKL, OL, TTL, ÚML
 Cortázar, Julio † Párizs, 2. 12. HKI, KK3–4, ÚML8, VKE, VL
 Csákányi László KM KK4, KKMZ, SZKL, ÚFL
 Császár Angéla JM KKMZ, ÚFL
 Cselomej, Vlagyimir Nyikolajevics † Moszkva, 12. 11? KK3–4
 Csengery Adrienne ÉM BRZL, ÚFL
 Csizmadia Ernő † Bp. 11. 14. KK3–4, KKL, MTAA, ÚML8
 Csőke József ÉM KK4, KKMZ, ÚFL

- Csuka Zoltán † Érd, 3. 23. KK3–4, MIL, ÚML
Dabronaki Gyula † Bp. 9. 25. KK3–4, MML, ÚML
De Filippo, Eduardo † Róma, 10. 31. HKI, KK3–4, KL, MINL, SZKL, ÚFL, ÚML, VKL, VL
Deme Gábor † Bp. 5. 30. KK4
Dirac, Paul Adrien Maurice † Tallahassee (Fla.) 10. 20. KK3–4, KL, MINL, MTAA, NDKL, TTL, ÚML
Dobszay László EF BRZL, KKZÉ, ZL
Dors, Diana † Windsor, 5. 4. ÚFL
Dötsch Zoltán † Debrecen, 12. 28. KKZÉ
Dudás Juli, Vankóné † Bp. 3. 31. MKL
Emanuel, Nyikolaj Markovics † SZU 12. 19. előtt KK3–4, MTAA, ÚML8
Emmanuel, Pierre † Párizs, 9. 24. előtt HKI, KK3–4, ÚML7–8, VKE, VL
Endródi Sebő † Verőce? 12. 12. MTAA
Engelhardt, Vlagyimir Alekszandrovics † SZU 7. 17. előtt BL, KK3, OL, TTL, ÚML7–8
Erdei Sándor † Bp. 7. 9. MIL
Faludi Béla † Szeged, 1. 19. BL, MTAA, TTL7, ÚML
Fehér Zsuzsa MM KK4, ML
Felföldi Anikó ÉM KK4, KKMF, SZKL
Fellegi István † Bp. 4. 1. SZKL
Féner Tamás ÉM KK4
Ferencsik János † Bp. 6. 12. BRZL, KK3–4, KKZÉ, KL, MINL, ÚML, ZL
Fischer Iván ÉM BRZL
Foltin Jolán EF KK4
Fóth Ernő ÉM KK4, MKL, ML
Földes Mihály † Bp. 2. 20. KK3–4, MIL, MML, ÚML
Freund Mihály † Bp. 6. 12. KK3–4, KL, MINL, MTAA, TTL, ÚML
Friedrich Ádám LF BRZL, KKZÉ
Fühmann, Franz † Berlin, 7. 8. HKI, KK3–4, ÚML7, VKL, VL
Gaál Gabriella SZOT KKZÉ
Gábor István † Bp. 5. 16. előtt KK3
Gádor István † Bp. 7. 22. KK3–4, KL, MINL, MKL, ML, ÚML
Gálcsviki János † Bp. 4. 20? SZKL
Gálffy László JM KKMF
Gallup, George Horace † Svájc, 7. 27. KK3–4, ÚML
Gálvölgyi János SZOT KK4
Gandhi, Indira † Új-Delhi, 10. 31. KK3–4, MINL, ÚML7–8
Garics János † Bp. 5. 5. KKMF, SZKL, ÚFL
Gemayel, Pierre † Bikfaja, 8. 29. KK3–4
Gémes József SZOT KK4, KKMF, ÚFL
Gobbi, Tito † Róma, 3. 5. KK3–4, ÚFL, ÚML, ZL
Gombár Judit JM KBL, SZKL
Greguss Pál † Szeged, 3. 23. BL, KK3–4, KL, MINL, MTAA, TTL, ÚML
Guba Sándor † Kaposvár, 2. 20. KK4, MTAA
Gyenes István † Bp. 1. 9? MIL
Győrffy György † Bp. 11. 14. KKMF, SZKL, ÚFL
Györgyfalvai Katalin ÉM KK4, ÚML8
Gyurkó Géza † Eger, 6. 2. KK4
Habán Mihály † ? 2. 24. előtt MIL
Hadics László KM KK3–4, SZKL
Hahn István † Bp. 7. 26. KK4, MTAA, ÚML8
Halász Mihály † Bp. 1. 25. KK4, KKMF, ÚFL
Hamvay Lucy † Bp. 1. 22. SZKL
Hegedűs Tibor † Bp. 11. 7. MINL, SZKL, ÚFL
Heil Olga † Bp? 5. 16? ML
Hellman, Lillian † Mass. 6. 30. KK3–4, VKE, VL
Hermann Imre † Bp. 2. 22. ÚML8
Horváth József (színész) KM KK3–4, KKMF, MINL, SZKL, ÚFL
Horváth József (újságíró) † Bp. 2. 19. KK4
Janco, Marcel † Tel Aviv, 4. 24? MKL, ML
Jankovics Marcell ÉM KK3–4, KKMF, ÚFL, ÚML8
Jánoky Sándor † Kecskemét? 9. 12. KK3–4, SZKL
Juhász Jácint JM KKMF, ÚFL
Juhász Pál † Bp. 2. 29? KK3, MTAA, OL, ÚML
Kabos Ernő † Bp. 3. 13. KK4, MTAA
Kacsó Sándor † Kolozsvár, 2. 18. KK3–4, MIL
Kalló Viktor ÉM KK3–4, MKL, ML, ÚML7–8
Kálmán Etelka † Bp. 6. 16. KBL
Kapica, Pjotr Leonyidovics † Moszkva, 4. 8. KK3–4, KL, MINL, TTL, ÚML
Karsai Lúcia † Bp. 3. 8. KK4
Kastler, Alfred † Bandol, 1. 7. KK3–4, KL, MINL, MTAA, NKL, TTL7, ÚML7–8
Kátai Mihály MM MKL
Keil Ernő † Bp. 3. 15. KKZÉ
Kelemen László † Bp. 5. 5. KK3, MTAA, PL, ÚML7–8
Kende János ÉM KK3–4, KKMF, ÚFL, ÚML8
Kerekes Lajos † Debrecen? 11. 19. MTAA, ÚML8

Keresztes Mihály † Bp. 11. 7. MML
 Kerpel-Fronius Ödön † Bp. 4. 22. BL,
 KK3-4, KL, MINL, MTAA, OL, TTL,
 ÚML
 Kertész Ákos JA KK4, ÚML8
 Keserű Ilona MM MKL, ML
 Király József ÉM KK4, MKL, ML
 Kisjakab Lajos † Mohács? 9. 12? KK4
 Kiss Ferenc JA MIL
 Kiss Kovács Gyula † Zsenye, 7. 20. KK4,
 MKL, ML
 Kiss Roóz Ilona SZOT KK4, MKL, ML,
 ÚML8
 Kocsis Zoltán ÉM BRZL, KK4, KKZÉ,
 ÚML8
 Korniss Dezső † Bp. 8. 17. KK3, MKL, ML,
 ÚML
 Kósa György † Bp. 8. 16. KK3-4, KKZÉ,
 ÚML, ZL
 Kosztandov, Leonyid Arkagyevics † Moszk-
 va, 9. 5. KK3-4
 Kovács Gyula ÉM KK4, SZKL
 Kovács Kolos ÉM BRZL, KK4, KKZÉ,
 ÚML8
 Kozsevnyikov, Vagyim Mihajlovics † SZU,
 10. 20. KK3-4, ÚML7, VKL, VL
 Kricskovics Antal SZOT KK4
 Kucs Béla † Bp. 11. 18. KK3-4, MKL, ML
 Kunvári Lilla † Bp. 8. 12. MKL, ML
 Kurelec Victor † Bp? 1. 6? MTAA
 Kurtág György KM BRZL, KK3-4, KKZÉ,
 ÚML7-8, ZL
 Kutahov, Pavel Sztjepanovics † Moszkva? 12.
 3. KK3-4
 Küçük, Fazil † London, 1. 15. KK3-4
 Lászlóffy Woldemár † Bp? 1. 19? KK3,
 MTAA, TTL, ÚML
 Lawford, Peter † Los Angeles, 12. 24. ÚFL
 Leszczko, Mihail Avkszentyevics † SZU 1.
 21. KK3-4
 Lipták János † Bp. 8. 27. KK4
 Littmann Imre † Bp. 8. 21. BL, KK3-4, KL,
 MTAA, OL, TTL, ÚML
 Lobanov, Pavel Pavlovics † ? 8. 13. KK4,
 MTAA, ÚML8
 Low, George Michael † Troy (N.Y.) 7. 17.
 KK4
 Lukács Sándor † Bp. 2. 24. előtt PL
 Maár Gyula BB KKMF, ÚFL
 Macskássy Katalin BB KKMF, ÚFL
 Magyar Imre † Bp. 5. 25? BL, KK3, MTAA,
 OL, TTL, ÚML7-8
 Makay Gusztáv † Bp. 12. 2. MIL, PL
 Maksay Ferenc † Bp. 12. 11. MTAA, ÚML8
 Makrisz Zizi ÉM KK3-4, MKL, ML



Malik, Adam † Bandung, 9. 4. KK3-4
 Marsall László JA MIL
 Marton László ÉM KK4, SZKL
 Máté Gábor JM KKMF
 Mehnert, Klaus † Freudenstadt, 1. 2. KK3-4,
 ÚML8
 Mekis József † Bp. 2. 11. KK4
 Mester Endre † Bp. 3. 30? MTAA, OL,
 TTL7, ÚML8
 Mezei András Gábor Andor-díj KK3-4,
 MIL, ÚML8
 Mezey László † Bp. 4. 14. MIL, MTAA,
 ÚML7-8
 Monori Lili BB KKMF, ÚFL
 Moór Marianna ÉM KK4, KKMF, SZKL,
 ÚFL
 Mujica Láinez, Manuel † Argentína? 4. 24?
 VL
 Nagib, Mohammed † Kairó, 8. 28. ÚML
 Nagy Méda † Bp. 2. 12. előtt MIL
 Niemöller, Martin † Wiesbaden, 3. 6. KK3-4,
 KL, ÚML, VL
 O'Flaherty, Liam † Dublin, 9. 10. előtt HKI,
 KK3-4, ÚML, VKE, VL
 Ordas Nándor † Bp. 3. 15. KK4
 Oroszlány István † Bp. 10. 21. MTAA
 Orsolya Erzsébet † Bp. 5. 13. MINL, SZKL
 Ország László † ? 1. 27. MIL, MTAA, ÚML
 Őrsi Ferenc JA MIL
 Őze Lajos KM † Bp. 10. 21. KK3-4, KKMF,
 MINL, SZKL, ÚFL
 Pamlényi Ervin † Bp. 8. 14. MIL, MTAA
 Pápa Relli † Bp. 8. 6. előtt MIL
 Papp György † Bp. 3. 11. KK3-4
 Papp László † Bp. 11. 26. MIL

- Pásztor János † Bp. 5. 14. KK4, KKMf, MINL, SZKL
 Patassy Tibor ÉM KK4, SZKL
 Patkós Irma ÉM KKMf, SZKL, ÚFL
 Peccei, Aurelio † Róma, 3. 14. KK4
 Peckinpah, Sam † Los Angeles, 12. 28. KK4, ÚFL
 Pécsi István † Bp. 1. 29. ZL
 Pécsi László † Bp. 12. 16. KK4, MKL, ML
 Perényi Miklós KM KK3–4, KKZÉ, ÚML8, ZL
 Petroszjan, Tigran Vartanovics † Moszkva, 8. 14. KK3–4, MINL, ÚML KF
 Pidgeon, Walter † ? 9. 25. ÚFL
 Pikler Emmi † Bp. 6. 6. MTAA, ÚML KF
 Plesnivý Károly † Bp. 9. 21. KK4, MKL, ML, ÚML8
 Powell, William † Palm Springs (Cal.), 3. 5. ÚFL
 Préda Tibor ÉM KK4, KKMf, ÚFL
 Priestley, John Boynton † Stratford-on-Avon, 8. 14. HKI, KK3–4, KL, ÚML, VKE
 Radó Vilmos ÉM SZKL
 Ránki Dezső ÉM KK4, KKZÉ, ÚML8
 Rásonyi László † Bp. 5. 4. MIL, MTAA, ÚML8
 Raszler Károly KM KK3–4, MKL, ML, ÚML8
 Rengei Miklós † Bp. 9. 13. KKZÉ
 Riesz Miklós † Bp. 2. 2. előtt MTAA, ÚML8
 Rose, Leonard † New York, 11. 16. ZL
 Rubányi Pál † Bp. 12. 25. KK3–4, MTAA, OL, ÚML7–8
 Ruttkai Éva SZOT KK3–4, KKMf, KL, MINL, SZKL, ÚFL, ÚML
 Ryle, Martin † Cambridge, 10. 14. KK3–4, TTL7, ÚML8
 Sallay Zoltán † Bp. 3. 16. KBL, KK4, ÚML
 Sárközi István † Szeged, 3. 2. MTAA
 Sárközy Zoltán ÉM KK4
 Sáry László EF KKZÉ
 Schelsky, Helmut † Münster, 2. 24. KK3–4
 Schéner Mihály ÉM KK4, MKL, ML
 Schubert Éva ÉM KKMf, SZKL, ÚFL
 Scsokolov, Nyikolaj Anyiszimovics † Moszkva, 12. 11. KK3–4
 Sedlmayr, Hans † Salzburg, 7. 9. KK3–4, MKL, ML
 Seifert, Jaroslav Nobel-díj HKI, KK3, ÚML, VKE
 Seres József † Bp. 10. 9. MIL
 Shaw, Irvin † Davos, 5. 16. HKI, KK3–4, KL, MINL, ÚML, VKE
 Sík Igor KM KK3–4, KKMf, ÚFL
 Sklovszkij, Viktor Boriszovics † SZU, 12. 10? HKI, KK3–4, VKE
 Solohov, Mihail Alekszandrovics † Vjosenszkaja, 2. 20. HKI, KK3–4, KL, MINL, NKL, ÚML, VKE
 Solti Bertalan † Bp. 4. 8. KK3–4, KKMf, KL, MINL, SZKL, ÚFL, ÚML
 Spányik Éva ÉM KK3–4, SZKL, ÚFL
 Speidel, Hans † Bad Honnef, 11. 28. KK3–4
 Stettner Béla † Bp. 5. 30. KK4, MKL, ML
 Stone, Richard Nobel-díj KK4
 Szabó László (1937–) LF KKZÉ
 Cs. Szabó László † Bp. 9. 27. MIL
 Szabó Tibor SZOT KKZÉ
 Szabó Zoltán † Josselin, 8. 29. előtt MIL, ÚML
 Szádeczky-Kardoss Elemér † Bp. 8. 23. KK3–4, KL, MINL, MTAA, TTL, ÚML
 Szalontai Barnabás † Nyírbátor, 3. 5. KK4, ML, NL, ÚML KF
 Szász József † Bp. 3. 13. előtt KK3–4
 Székely László ÉM KK4, SZKL
 Székely Magda JA MIL
 Szilágyi András † Bp. 12. 10. MIL
 Szilágyi Tibor SZOT KK4, KKMf, ÚFL
 Szoboszlav Péter BB KKMf, ÚFL
 Szokolay Ottó JM SZKL
 Szonoda Szunao † Tokió, 4. 2. ÚML8
 Szuvanna Fuma (Souvanna Phouma) † Vientiane, 1. 10. KK3–4, ÚML
 Takács József † Bp. 5. 28. MTAA
 Tálasi István † Bp. 4. 17. KK3–4, MIL, MTAA, NL, ÚML
 Tamás Lajos † Bp. 9. 19. KK3–4, KL, MIL, MINL, MTAA, ÚML
 Tamási Lajos SZOT KK4, MIL
 Tardos Péter † Bp. 10. 25. KKMZ
 Tárkány Szücs Ernő † Bp. 7. 10. NL
 Tenke Tibor † Bp. 10. 16. KK4, ML, ÚML8
 Tonhauser Pál † Pozsony, 11. 23? MML
 Tot, Amerigo † Róma, 12. 13. KK3–4, MKL, ML, ÚML7–8
 Tóth Bálint JA MIL
 Tóth István SZOT KK4
 Tóth János ÉM KK4, KKMf, ÚFL
 Touré, Ahmed Sékou † Cleveland (O.) 3. 26. KK3–4, KL, MINL, MML, ÚML
 Török Lajos † Bp. 9. 4. MTAA
 Tözsér István † Bp. 3. 21. KK4
 Truffaut, François † Párizs, 10. 21. KK3–4, ÚFL, ÚML7–8
 Turián György JM SZKL
 Tyendzjakov, Vlagyimir Fjodorovics † SZU 8. ? HKI, KK3–4, ÚML7, VKE
 Ungvári Lajos † Bp. 10. 15. KK3–4, KL, MINL, MKL, ML, ÚML

Uri István JM ÚFL
 Usztyinov, Dmitrij Fjodorovics † Mőszkva,
 12. 20. KK3–4, ÚML8
 Vaád Ferenc † Bp. 2. 16. MIL
 Varga Imre SZOT KK3–4, MKL, ML,
 ÚML8
 Varga Károly (1944–) † Gödöllő, 3. 13. előtt
 MTAA
 Vargha László † Bp. 3. 19. MKL, ML, NL
 Vass Imre (1910–) † Bp. 3. 13. előtt KK4
 Vécsey Zoltán † Bp. 4. 28. előtt MIL
 Végvári Tamás ÉM KK4, KKMF, SZKL,
 ÚFL
 Velenczey István JM KKMF, SZKL, ÚFL
 Vén Emil † Bp. 7. 17. KK4, MKL, ML
 Vermes Miklós † Bp. 6. 24. előtt MTAA
 Vincze Ottó † Bp. 8. 14. KK4, KKZÉ, ÚFL,
 ZL
 Visky Károly † Bp. 1. 26. MTAA
 Vörös Imre † Bp. 8. 24. KK3–4, KL, MTAA,

ÚML
 Weismüller, Johnny † Acapulco, 1. 21.
 KK3–4, MINL, ÚFL, ÚML8 (hibás adat-
 tal)
 Weiszfeiler Gyula † Bp. 4. 9. BL, KK3–4,
 KL, MINL, MTAA, OL, TTL, ÚML
 Werner, Oscar † Bécs? 10. 23? ÚFL
 Wilcsek Jenő † Bp. 1. 23. MTAA
 Winkler Oszkár † Sopron, 12. 19. MKL,
 MTAA, ÚML8
 Wurmser, André † Párizs, 4. 6. HKI, KK3–4,
 ÚML, VKE
 Závodi Imre † Székesfehérvár? 8. 4. KK4
 Zecchi, Carlo † Salzburg, 9. 3. KK3–4, ZL
 Zimányi István † Bp. 2. 3. MTAA
 Zombory László † ? 5. 13. MTAA, TTL
 Zsebők Zoltán † Bp. 2. 20. BL, KK3–4, KL,
 MTAA, OL, TTL, ÚML
 Zsitva Tibor † Bp. 4. 13. KK4, ML
 Zsombor János † Bp. 6. 10. MIL

ADATKÖZLÉS

A tájékoztatás megkönnyítése végett néhány, a lexikonokban nem szereplő ismertebb személyről is közlünk adatokat:

Aczél György orvosprofesszor † Bp. 1. 8.
 Berta András színművész † ? 7. 3.
 Bory Zsolt költő, könyvtáros † Nyiregyháza, 5.
 2.
 Bródy László költő † Bp. 4. 23.
 Czeglédy Sándor színművész † Bp. 6. 1.
 Ernst László operatőr † Los Angeles, 1. 7?
 Faludi András újságíró † Bp. 2. 9.
 Fazekas György újságíró † Bp. 5. 22.
 Gém György újságíró † Bp. 7. 21.
 Gergely Endre újságíró † Bp. 3. 2. előtt
 Gráber György szerkesztő † Bp? 7. 13?
 Gyulay Zoltán újságíró † Bp. 11. 19.
 Halász Gyula újságíró † Bp. 1. 8?
 Halvax Gyula festőművész † Kaposvár? 11. 4.
 előtt
 Héberger Károly könyvtárigazgató † Bp. 10.
 26.
 Hédervári Péter szakíró † Bp. 6. 28?
 Hevesi Endre újságíró † Bp. 10. 23. előtt
 Jánosy Margit író † Bp. 4. 17.
 Járóka Sándor népzeneész † Bp. 4. 12?
 Jerne, Niels K. dán orvos Nobel-díj
 Káldor Rózsa szobrászművész † Bp. 7. 22.
 Kapusi Imre tévé-szerkesztő † Bp. 2. 13.
 Keszei István költő † Párizs, 2. 24. előtt
 Kislégi Nagy Dénes filozófus † Pécs, 8. 28.
 Koroknay István író, újságíró, muzeológus †
 ? 1. 20.

Köhler, George J. F. német orvos Nobel-díj
 Kutassy Imre Ferenc képzőművész † Bp. 9. 5.
 előtt
 Márai-Grosschmid László újságíró † Bp. 7.
 28?
 Máté Péter énekes, zeneszerző † Bp. 9. 9.
 Mattyasovszky Jenő író, újságíró † Bp. 9. 20?
 Merrifield, Bruce amerikai kémikus Nobel-díj
 Milstein, Cesar brit orvos Nobel-díj
 Nagy József újságíró † Bp. 2. 27?
 Nemes Árpád építészmérnök † Bp. 1. 29. előtt
 Némethy Béla festőművész † Bp. 1. 13.
 Novics János Baranya megyei párttitkár †
 Pécs, 5. 11. előtt
 Palkó József színművész † Bp. 12. 9.
 Palócz Sándor iparművész † Bp. 8. 15.
 Papp Zoltán műfordító † ? 4. 17?
 Payer István szerkesztő † Tatabánya, 5. 3?
 Pödör László kiadói szerkesztő † Bp. 11. 10.
 előtt
 Práger Miklós könyvtáros † Bp. 3. 9.
 Rubbia, Carlo olasz fizikus Nobel-díj
 Szávai Jenő újságíró † Bp. 6. 13.
 Török Imre szakíró † Bp. 11. 30.
 Turán László zongoraművész † Bp. 5. 20?
 Van der Meer, Simon holland fizikus Nobel-
 díj
 Zám Tibor író † Kecskemét, 4. 24.
Gyuris György

Táncsics Mihály nyomában – Ácsteszerén

Az autó, Ácsteszer felé haladva, Hanta után erdőbe ér. 1877-ben gyalogos öregember lépett ezen az erdei úton: a hetvennyolc éves *Táncsics*. Halála előtt még egyszer látni akarta szülőfaluját.

Október 26-án, szombaton reggel fél nyolckor indult el Komáromból. A nagy út előtt dupla reggelit evett: kávéval kívül rántottát is. Kisigmádon megivott félmeszely bort. Noha úti poggyásza könnyű volt, mindössze három könyv, melynek ő a szerzője, Nagyigmádon már kissé eltikkadt, s betért a plébánoshoz: megkínáltatta magát egy csésze feketekávéval. Sötétedés után ért Kisbérre. A papnál kért szállást, és bár ebédre is marasztalták, másnap már reggel továbbindult. Nemsokára németül beszélő utasokkal találkozott; ácsteszeriek voltak, de nem ismerték meg; nem csoda, hiszen ifjúkora óta nem járt ezen a tájon. Ismeretlen volt a vidék képe is, mely szülőfaluja határában fogadta. A hajdani erdő helyén szántóföldek, szőlők; még az útmenti fákat is kivágták, ne bújtassanak bakonyi betyárokat.

A faluba érkezve egy szegény rokonához kopogtatott be Táncsics. Rövid pihenés után emlékidéző séta következett. Kitörölhetetlen emlékek helyei: „Egyik, ahol robotban szántottunk, s a hajdú embertelenül elvert, itt erősen elhatároztam magamban, hogy robotban dolgozni nem fogok soha... A másik hely az, hol mint takácslegény dolgoztam, gazdám hét-számra távol, csépléssel levén elfoglalva, bujaságra hajlandó felesége körülöttem incselkedve járt és rosszra akart csábítani, de én ártatlanságomban ellenálltam.”

A viszontlátott szülőföld számvetésre ösztönöz. „Azon szándékkal jöttem, hogy elmondjam helybeli polgártársaim előtt: Íme, itt vagyok köztetek; hallottatok rólam beszélni sokat... Azt is hallottátok, hogy a ti sorsotokon

is javítani egyik legfőbb törekvésem volt... Midőn a tudományt megszereztem, hozzáfoghattam e következő című munkáim megírásához: *Józanész, Hunnia függetlensége, Polgári katekizmus, Nép szava Isten szava*. Ezekben vannak a magvak elhintve, mik a 48-iki forradalmat legkiváltképp eredményezték, főképp pedig a robot és dézsma eltörlését eszközölték. Ezen munkákat itthon a hazában akkor nem volt szabad kinyomatni, tehát 1846-ban külföldre mentem, s ott nyomattam ki említett munkáim némelyikét. Engem bebörtönöztek, azonban a háládatos ifjú népség ki is szabadított. Szabadságomat, sőt életemet is kész voltam a nép jólétéért föláldozni; mondjátok meg: jól cselekedtem-e, utánzásra méltó példát mutattam-e?”

Ácsteszeri látogatása után az agg nép-aposztol irásban is kidolgozta számvetését, *Táncsics Mihály beszámolója születése helyén* címmel, de ezt a munkáját nem ismerjük. Nyomtatási lehetőség híján kézírata elkallódhatott, mint anyni más...

★

Táncsicsnak ma két szobra van Ácsteszerén: egy a templom előtt, egy az iskola udvarán; és két emléktáblája: egy a tanácsház termében, egy a szülői ház falán. A falu őrzi nagy fia emlékezetét. Meg tudják mutatni, hol volt a Kopaszhegy nevű dűlő, ahol a hajdú megverte a robotoló jobbágylegényt. A pesti előadó érkezésekor az iskola vetélkedőt rendez növénydekei és az Akadémia között; a gyerekek sokat tudnak Táncsicsról, fontos adatokat és helybeli apróságokat; a versengés eredménye 1:1.

Az előadásra megtelik a tanácsház nagyterme. Az alkalom ünnepi: 1984 Táncsics halála századik évfordulójának esztendeje. Ünne-

lésben nem is volt hiány: koszorúzás ország-
szerte, tanulmányi verseny Kisbéren, jól sike-
rült tudományos ülészak Tatán. De elég-e
mindez? A múltat az olvasás tartja ébren, Tán-
csics művei pedig hozzáférhetőnek. Köny-
veit nem lehet leemelni a polcról, s olvasni
őket – úgy látszik – nem is szokás.

Persze föl lehet tenni a kérdést: vajon érde-
mes-e? Például *Erős hit* című röpiratát, melyet
1864-ben írt, a budai börtönben, vakon. Elő-
szava az isteni gondviselésről szól. Azután a
tisztta levegő hasznáról értekezik: fűtetlen cel-
lájában a pokróc alá bújít, hogy leheletétől me-
legedjék, de nem bírta soká a rossz levegőt, így
jött rá, hogy a szellőztetés milyen fontos, ajánl-
ja is minden embertársának. A következő feje-
zetek tárgya a munkaszeretet, a vallásosság, a
hazafias viselkedés. Ezután kollégiumot java-
sol az árva és szegény gyermekek számára –
hogy megmagyarosodjanak. A honvédelemről
is van szava: a hadtestek a Balambér, Avar,
Álmos, Árpád neveket viselik. Szól még az
olcsó kormányzásról, Pest-Buda jövőjéről. Vég-
ül egyszerű nemzeti emléket kíván emeltet-
ni: vezessen vasút az Adriához, ott a hegyek
kövét hordják a tengerbe, épüljön azon hatal-
mas kikötőváros, ezt Kálmádnak nevezzék el
„a nagy királyról, ki Adriát Magyarországhoz
kapcsolta Dalmáciával együtt”; a munkálatok-
nak, melyeket a honvédségre bízna, kettős
haszna lesz: gyarapodnak a földtani ismeretek,
megmagyarosodik a környék...

Csakugyan bolond volt, mint mondják, ez a
Táncsics? Mondták bolondnak *Fourier-t*,
Saint-Simont, *Owent* is; irtak is, valóban, Tán-
csicsnál nagyobb bolondságokat. Csakhogy
már *Béranger* azt hirdette: „Éljen a bolond, aki
megváltja /Álmaival a földi fajt!” (*Les Fous*,
Bakucz József fordítása).

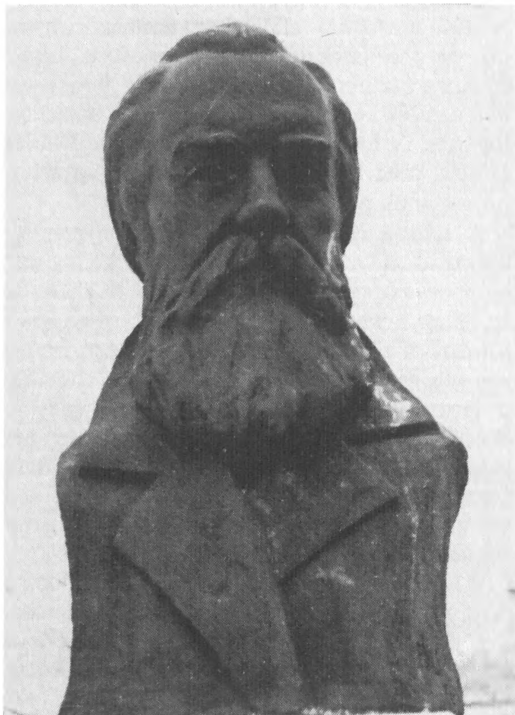
Pszichológus tűnődjék azon, miért vegyül-
nek oly gyakran rigolyák lángeszű gondolatok-
kal a társadalomreformerek tanaiban. Tán-
csicsnál talán azért, mert a páratlan erőfeszítés,
mellyel a társadalom mélyéből feltört, úgy mű-
ködött, mint a gejzír ereje, mely nemcsak szép
sugarat, de salakot is a magasba röpít.

Mélyről jött Táncsics, pofonok emlékeivel,
a jobbágsors mélyéből, melyet már egyik ko-
rai munkájában vádoló ékesszólással írt le: „...
alig várták a szűkölködő lakosok, hogy az ara-
tás bekövetkezzék, millió verejtékcsopp közt
gyűjtik össze a terméketlen és kicsigázott ko-
párokon silány gabonájukat. Midőn ritka ke-
péjük gyakran már csirába indult, jönnek a tize-
delők s elviszik a tizedik s ötödik csomót.

A többi valamely lóforma állatokon haza-
hordják. A szerűt félmeztelen gyermekek fog-
ják körül, örülve, hogy már nemsokára kenye-
rük leend. Olcsón vesztegetik el gabonájuknak
egy részét, hogy adójukat kifizethessék. Egy
részt újra földbe hintenek jó reménység fejé-
ben. A megmaradtbul fizetik ki a lelkipásztort,
az ökörpásztort, lópásztort és más pásztorokat;
még egy részt félre kell tenniük a katonaság
számára. Végre a rostaaljból vagy ocsúból sok
sopánkodás között a mesternek [tanítónak] is
kijár magáé.” (*Kritikai értekezetek*, 1835.)

Táncsics első tanítói *Rousseau*, *Volney* és
Franklin Benjámin voltak: a 18. század, társa-
dalomfilozófiában a természetjog százada.
Táncsics egyik munkája (*Bogdán unokája*,
Laura, 1836) nem más, mint a természetjog
fejtegetése, didaktikus párbeszédekben. A ter-
mészetjogra alapított meggyőződés, a didakti-
kus módszer, a nevelés megváltó szerepének
utópisztikus túlzása mindvégig Táncsics jel-
lemzője. Noha a 18. század utolsó évében
(1799. április 21-én) született, úgyszólván
mindvégig a tizenharmadik században élt.

Táncsics szobra Ácsteszerén





**Táncsics Mihály szülőháza
– ma emlékmúzeum**

Két lényeges különbséggel. Az egyik: Táncsics nacionalizmusa. Ez 19. századi termék. Bár apja horvát származású, anyja szlovák (amit sosem tagad, sőt maga mondja kedves iróniával: „Ilyen ős szittyá magyar vérből eredtem én”), Táncsics tüzes magyar hazafi: jellemző példája a múlt század első felében oly tömeges asszimilálódásnak, melynek vizsgálatát a történettudomány és a társadalomlélektan még korántsem végezte el. Táncsics magyarságtudatára az a jellemző, hogy nem érezte magát asszimilánsnak, ezért véli aztán, hogy a hazai nemzetiségek fiai épp úgy konfliktus nélkül asszimilálódhatnak, mint ő. El is várja tőlük. Ez az igény a nemzetegység jegyében fogalmazódik meg, olyan korban, amikor számos európai gondolkodó az egység (*unité*) fogalmát szocialista reformtervének középpontjába állítja. Táncsics sokban hasonló felfogású kortársa, *Vajda Péter*, a harmincas évek elején elvben elképzelhetőnek tartotta, hogy az egység érdekében a magyarság asszimilálódjék a szláv vagy a német elemhez. Táncsicsnak ilyesmi eszébe sem jut. Hogyisne! Hiszen a magyar nyelve a legősibb, viselete, konyhája remek... Nevetséges, persze, de sem jobban, sem kevésbé, mint számos tekintélyes kortársa, például *Arndt*, aki arra esküdött, hogy a német az ősnyelv. Nem is csak efféle gőgös hiedelmek táplálták Táncsics magyarságtudatát; legalább annyira az, hogy a társadalmi haladás képviselőjére a legnagyobb teret a magyar politika nyújtotta a Kárpátok táján – ezt irigykedve ismerte el *Frič*, a cseh demokrata kortárs. Nacionalizmus és patriotizmus közt

épp e kor kezd különbséget tenni; a valóságban patriotizmus és nacionalizmus szétválaszthatatlanul összefonódik Táncsicsnál. Egyik fő jelszava: nemzetet teremteni; s ezen nemcsak nemzeti, állami, nyelvi egységet ért, hanem elsősorban társadalmi egységet, mely nem ismer jobbágyot s nemest. „Ha tehát nemzetiségünket fenntartani óhajtjuk; ha feldicsőülni akarunk, azt kell előbb eszközölni, mi ezeket biztosítsa; egyenlőség szabadságban, jogokban...” – írja 1846-ban. A nemzetegység feltétele: „jó törvények”, s a jó törvények perspektívájának végpontján Táncsics megpillantja annak lehetőségét, hogy a nemzeti különbségek elenyésznek: „Ha midőn majd a történelmi jogok elavulandottak, a tulajdon birtok is megszűnendett, s helyette a tökéletes közhasználat (communismus) áll be: akkor már meg fogott szűnni a külön nemzetiség és határokkal elválasztott haza”. De „addig élet és halálra küzdünk nemzetiségünk mellett, független hazánkért...” (*Hunniá függetlensége*, 1847.)

Ez a távlat, a „közhasználat” távlata a másik fő elem (a nacionalizmus mellett), mely Táncsics gondolkodását a 19. századhoz köti. A magántulajdont nem ismerő társadalom ősi eszmény; vallani, célul kitűzni, ahogyan és amikor Táncsics tette, modernség, avantgardizmus jele. Magyarországon ő szólt először nyíltan a kommunizmus mellett *Józanész* című munkájában, mely 1843–44-ben keletkezett. Ez időtt *Cabet* hatása alatt állt, aki *Babeuf* és *Buonarroti* tanai nyomán fogalmazta meg kommunista teóriáját. Táncsics tájékozottsága friss, hiszen *Cabet Ikáriai utazása* 1840-ben jelent meg, és Táncsics már a *Józanészben* irányt mutató olvasmányként ajánlja a magyar ifjúságnak. *Cabet* szellemében írja: „...kivált a legújabb korban javítottak a népek intézményeiken, főképp a számos revolúció alkalmával, de mit használtak, ha a rossznak törzsökét gyökerestől ki nem pusztították”. A rossznak törzsöke a magántulajdon; ennek eredete „önkényes foglalás, tehát rablás”. „Minden gonosz, mi az embereket zaklatja, az elkülönített vagyon s ennek következtében támadt egyenlőtlenség gyümölcse.” A magántulajdon ellen Táncsics elsősorban neveléssel kíván küzdeni: „...józan ember mindig amellet szól, agitál, mit meggyőződése szerint legjobbnak, legüdvösebbnek hisz; következik tehát, hogy nevelési eszméimet a közhasználatra alapítsam.” „A józanésszerű nevelésben a gyermeknek nem kell e szavakat megismernie: enyém, tied, övé. Hiszen ez valóságos kommunizmus volna, ki-

áltanak fel némelyek iszonyodva olvasóim közül. Igenis, felelem.”

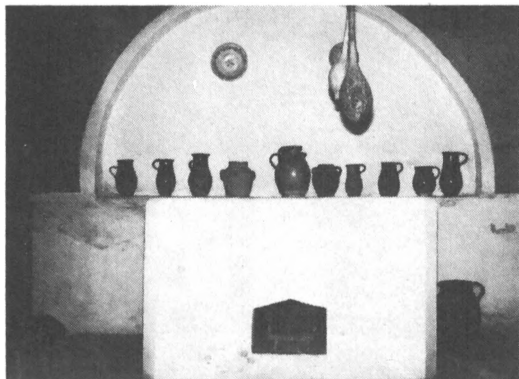
A nevelés mégsem az egyetlen eszköz Tánacsics szemében, mint a legtöbb utópistánál; ő a politikai harcot is fontosnak tartja: „Hiszem, hogy a közhasználatot köztársaságnak kell megelőznie.” A politikai harc hirdetéséről még a 48-as forradalmak utáni apály idején sem mond le, ezért írja *Mik a vörös republikánusok és mit akarnak?* című munkáját (1851), s ebben e szavakat; „...az akadályokat, melyek boldogulásunkban gátolnak, el kell háritani, le kell rombolni, meg kell semmisíteni.” Érthető, hogy akkortájt mégis a társadalom átalakításának békés, szövetkezeti útja kerül nála előtérbe. Ő maga hivatkozik Fourier-ra, akinek módszerét alkalmazza *Tanító- és tanítványának beszélgetése* című munkájában (1850). Aból indul ki, hogy „házhelyre természeti joga lévén mindenkinek”, a „község” juttasson ingyen telket minden rászoruló kézművesnek; azok fogjanak össze néhányan, s építsenek közös házat, majd vezessenek közös háztartást, mert az olcsóbb, ha pedig a természetekkel és természetzőkkel s a „szoros értelemben vett gyárosokkal” is szövetkeznek, „oly roppant épületet is állíthatnak föl (ha igen sokan egyesülnek), melynek láttára a világ elbámul...” Íme, Fourier falansztere, elemi praktikumára egyszerűsítve, rusztikus, magyarországi kiadásban...

Rusztikus, feudális országban kezdett el gondolkodni Tánacsics a kommunizmusról. Közvetlen feladatai persze mások voltak. „Én azok közé tartozom, kik a közhasználatot legjobbnak tartják, de megelégszem most azzal is, ha ki-ki akadályozatlanul tulajdont vehet” – írja a *Józanészben*. Tulajdont, magántulajdont; az első magyar kommunista szívvel-lélekkel a polgári átalakulásért küzdött. A jobbágyság radikális eltörléséért, váltság nélkül; sajtószabadságért, népjogokért, nemzeti függetlenségért. Mint Petőfi, mint Vasvári. A polgári átalakulás feladatait ők hárman látták a legvilágosabban. Mert túlláttak rajtuk.

★

Küzdemeiről Tánacsics az *Életpályámban* számolt be. Életét példaértékűnek tartotta; vallomásával politikai hitelét akarta megalapítani: „bizalmat ébreszteni magam iránt, hogy azután annál inkább használhassak”.

Ezt 1842-ben írta, amikor – egy kevésbé ismert munkájában – először fogott hozzá ön-



A szülőház konyhája
(Somogyi László felvételei)

életrajzának kidolgozásához. Az első vázlat után következett az *Életpályám* nagy opusza, melyet az 1850-es években kezdett el írni, és csaknem haláláig dolgozott rajta. Harmadik életrajza az elkallódott ácseszéri számvetés lehetett.

Küzdelmes életében legtöbb baja a cenzúrával volt. A szellemhóhér már az első – nyelvészeti – munkájából törött. Következő – ugyan csak nyelvtani – könyvében Tánacsics cselfogással élt; az ártatlan grammatikai példamondatok közé egy kis puskaopt kevert, ilyen mondatokat: „Azon ország vagy nemzet, melynek törvénye idegen nyelven van írva, boldogtalan!” – „Ahol jogosság nincs, nincs ott morál, nincs religió.” – „Magyarországban nem kevés iskola van, de józan növelés nincs.” – „Miért nincsenek nálunk gyárok?” – „A jog mindennek alapja, ezen nyugszik s nyughatik csak a nemzetek boldogsága.” – „Minél nagyobb a nemesek szabadsága, annál nagyobb a jobbágyok szolgasága.” – „Szomorú, midőn a népek örökös rabszolgául tekintethetnek.” – Különösen fontos az a mondat, melyben Tánacsics először pedzi a tulajdonviszonyokat: „Ahol a tulajdon csak kevésnek kezében van, nincs ott boldogság.”

A becsempészett mondatokból persze botrány lett: a könyv József nádor kezébe került (ebből tanultak a gyerekei), a főherceg vizsgálatot indított, a figyelmetlen cenzort elcsapták, s a rakoncátlan szerző kéziratait ettől kezdve szigorúbban ellenőrizték. Tánacsics nem maradt adós: alig van írása, melyben nem támadja a cenzúrárt.

„Ti alkalmasint nem tudjátok, ki találta vagy gondolta ki a cenzúrát vagy a könyvnyomtatási tilalmat, s meglehet, azt hiszitek, hogy ez ördögi találmány, de csalódtok.

Egy római pap, Borgia, VI. Sándor pápa volt az, aki ezt kigondolta.

Kérdezitek talán, mi oka lehetett megtiltani, hogy semmi könyv ki ne nyomattassék vizsgálat és engedelem nélkül? Ő pápasága igen buja ember volt, ezen felül sok gazdag és főurat, püspököt alattomban másvilágra küldött, méreggel megégetett, hogy pénzüket és vagyonukat elfoglalhassa. Ezért tiltotta meg könyvet nyomni, hogy botránkoztatásai és gonoszágai köztudomásra ne jussanak. Később aztán mások is követték gyönyörű példáját... Ugye, szép célbul gondolták ki a nyomtatási tilalmat vagy cenzúrát? És tudjátok meg, aki ma is és akárhol is akadályozza a szabad könyvnyomtatást, annak szándéka rossz, az rosszat szeret elkövetni; mert ugyan mért félne az, ki jót cselekszik?” (*Népkönyv*, 1846.)

Az *Életpályám*nak, mely Táncsics küzdelmeit foglalja krónikába, nemcsak forrásértéke van. Olvasója a stílusát is élvezheti, az egyszerű, tiszta, szép prózát, mely – bár az irodalomtörténet nem szokta méltatni – előnyösen különbözik kortársai gyakran nehézkes vagy cikornyás modorától. Mennyi remek lapot kínál ez a mű, különösen a szerző gyermek- és ifjúkoráról; a régi-régi falusi életnek, konyhának, iskolának, játéknak, munkának hány kitűnően leírt, néprajzi hitelességű mozzanatát örzi, megannyi értékes borostyánzárványt. Fájlahatjuk, hogy múlt századi elbeszélő prózánk arisztokraták szívkalandjaival bibelődött, s nem hozta létre a nagy parasztregeényt – dehogynem! itt van, Táncsics önéletrajza az. Szerkezete lehet bizonytalan és kacskaringós, szövege itt-ott naiv és tudákos; az *Életpályám* minden hibájával vérbeli epika, szépirodalom, remek olvasmány.

★

Ácsteszeri látogatására az öreg Táncsics három könyvet vitt magával. Meg nem vették tőle, az bizonyos. Elajándékozta őket? Ugyan

kinek? Talán ha könyvtár lett volna a faluban...

Ácsteszernek az 1950-es évek eleje óta van könyvtára. Kicsike falu, 810 lakossal; a könyvtár is szegény. A művelődési ház egyik szobájának 34 négyzetméternyi alapterületét foglalja el. (A kisebb lélekszámú Bakonybánk könyvtára csaknem kétszer ekkora.) Ácsteszeren 4504 könyv várja az érdeklődőket. A beiratkozott olvasók száma 114, a lakosság 14,7 százaléka; ez valamivel jobb, mint a 13,7 százalékos megyei átlag, de meg sem közelíti a bakonybánkai 26,9 százalékot. 1983-ban a könyvtárnak 1850 látogatója volt (ebből 1281 tizenéves éven aluli gyerek); 3983 kötetet kölcsönöztek (a gyerekek 2329-et). *Wéber Gáborné* tanárnő és könyvtáros, ha elégedetlen is ezzel az eredménnyel, nem sokat tehet – tiszteletdíjasként – a forgalom föllendítése végett: hetenként kétszer három-három órára kinyitja a szobáskát; író, előadót nem hívhat, mert nincs elegendő hely.

Az új könyveket (évi 400–500 kötetet) a kisbéri központtól kapja, Táncsics-könyveket azonban nem kap, de erről nem Ácsteszer és nem Kisbér tehet. Táncsics munkái hiányoznak a könyvpiacról, nem divat kiadni őket. Válogatott műveinek 1957. évi kötete óta csak az *Életpályám* jelent meg 1978-ban, és két kis röpirata. Főműveinek egész sorából sohasem készült új kiadás. A *Józanészből* sem, noha ez – mivel az osztrák hatóságok annak idején elkobozták – csak három-négy példányban maradt fenn. Julavulást az évforduló sem hozott. Legalább *Népkönyv* című „polgári katekizmusát” illet volna kiadni, már csak forradalmi kegyeletből is, azt a könyvét, amely miatt első fogságát szenvedte, hogy aztán március 15-én legyen kit kiszabadítani...

Az *Életpályám* utolsó lapjain Táncsics szívszorító szavakkal számol be arról, hogyan házalt élete végén könyveivel, melyeket annyi áldozatvállalás és kockázat közepette írt küzdelmes szegénysége, rejtőzködése és raboskodásai éveiben, hogy nemzete és népe jobb sorát szolgálja velük. Akkor, vevő híján, *eladatlanok* maradtak Táncsics könyvei. Ma *kiadatlanok*.

Lukácsy Sándor

A Könyvtáros egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők.

Preliterátus, literátus, posztliterátus kultúra

Mindennapi nyelvhasználatunkban a literátus szó már csak ritkán fordul elő, amint ezt *A magyar nyelv értelmező szótára* is jelzi, rámutatván a szó régies voltára, többnyire csak a nagyon választékos stílusban való alkalmazására. A literátus kifejezés a latin *litera* szóból származik, amelynek a következő jelentésváltozatai vannak: betű, írás, kézírás, írásbeli fogalmazás s ennek eredményeként valamilyen írott dokumentum: levél, okirat, könyv s általában mindenfajta írásbeli emlék, feljegyzés; a szó jelentéséhez tartozik még az irodalmi és a tudományos műveltség, a tudomány és a tudományosság, valamint az írott művek (könyvek) által végzett tanulmányozás fogalma is. A *literátus* (literatus) kifejezés jelentése: tudományos műveltségű írástudó, tanult, tudós ember, aki nemcsak széleskörűen olvasott, hanem ismereteit, gondolatait világosan rendezni és közölni is tudja. A literátus jelleg nemcsak egyes emberekre, hanem embercsoportokra, népekre, kultúrákra is vonatkozhat, s tudományosan elsősorban ilyen értelemben használják a literátus (angolul: literate) kifejezést.

Kitűnik az előzőekből, hogy az a szellemi helyzet, kulturális magatartás, amelyet literátusnak nevezhetünk, az íráshoz (s az olvasáshoz) kötődik, s az írás feltalálása és használata nélkül nem jöhetett volna létre. Az írás feltalálását, az írásbeliséget megelőzően is volt azonban kultúra (még hozzá igen magasrendű), s ezt a kulturális korszakot, helyzetet nevezi a tudomány *preliterátusnak*, az írásbeliséget megelőző kultúrának. Ebben a kultúrában a kifejezés, a közlés elsőrendű eszköze a beszéd, a mondott (és meghallgatott) szó, az ismeretek átszarmaztatásának módja a szójohagyomány s az emlékezetben megőrzött és nemzedékről nemzedékre továbbadott tudás. A művelődéstörténetben, a kulturális antropológiában (böl-

cseleti embertanban) ezt a korszakot (vegyes görög–latin eredetű szakkifejezéssel) *protoliterátus* kultúrájának is szokták nevezni.

Bár jelenleg is vannak még (a harmadik világ néhány területén) preliterátusnak nevezhető kultúrák és társadalmak, jelenleg az emberiség kultúrájára a literátus állapot a jellemző. De főként az utóbbi ötven évben meggyorsultak azok a kommunikációval, ismeretszerzéssel összefüggő folyamatok, amelyek arra utalnak, hogy kifejlődőben van a *posztliterátus* kultúra, amelyben az írás-olvasás kisebb-nagyobb mértékben veszt elsőbbségéből az egyéb közlési-befogadói médiákkal szemben, és ez lényeges hatást gyakorolhat az emberiség egész kulturális állapotára, szellemi helyzetére, művelődésének jellegére.

A preliterátus kultúra néhány vonása

Mivel a preliterátus kultúra – kommunikációs szempontból – a szóbeliségre alapozott (orális-auditív) kultúra, természetes módon végigkíséri az emberi társadalom és művelődés egész történetét, ezért az írásbeliség legfeljebb módosítja, de soha meg nem szüntetheti alakító hatását, kifejező erejét. Ilyen értelemben a literátus kultúrában is mindig jelen van a preliterátus kultúra hatása. A tisztára preliterátus-orális kultúra néhány jellegzetes vonását, kommunikációs „rendszerét” az alábbiakban vázoljuk, felhasználva *Curtis H. Wright* könyvét, amelyet az ókori görög könyvtárak, könyvtárosi funkciók orális előzményeiről írt.

Kiindulásul idézzük Wright egyik megállapítását, amely szerint az orális-preliterátus kultúrában „a társadalom könyvtára az emberi emlékezet volt”. És kik voltak a könyvtárosok?

Azok az emberek, akik mások emlékezetének, az eleven kollektív memóriának felhasználásával a legtöbbet tudták összegyűjteni, megőrizni, rendbe szedni és elmondani az állandó felidézésre érdemesnek tartott emlékekből: történetekből, eseményekből, gondolatokból. Ilyen emberek voltak például az énekmondók, a *rap-szodoszok*, akik sok esetben maguk is költők voltak vagy olyan kompilátorok, akiknek az átlagot meghaladó képességük volt a szájról szájra járó szövegek, versek, énekek összefoglalására (mondhatnánk: strukturálására). Ilyen értelemben a költők–kompilátorok–énekmondók valóban könyvtárosi funkciókat töltöttek be: dinamikus hordozták memóriájukban, intellektusukban mindazokat a kulturális hagyományokat, ismereteket, amelyeket a közösség tagjai tudni és hallani kívántak. S ezeknek az „eleven könyveknek” tartalmát elsősorban a mitológiai hagyománnyal s a különféle szertartásokkal, rítusokkal, drámai megjelenítésekkel kapcsolatos „szövegek” alkották.

Kitüntetett szerep jutott tehát az (organikus) emlékezetnek az orális-preliterátus kultúrában. Emlékezni annyi, mint megjegyezni. Érdekes rámutatnunk a „megjegyezni” szónak az eredetére, mert jól rávilágít a preliterátus kultúra jellegére, és egyben sejteti a literá-

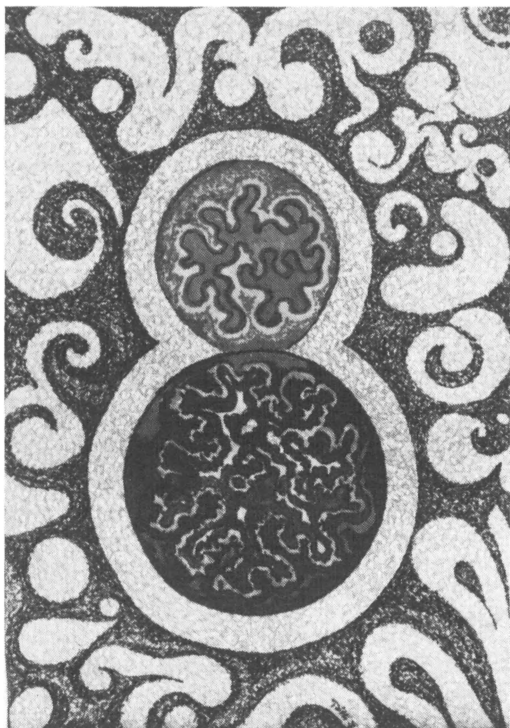
tus kultúrával szembeni különbségét is. Ma sűrűn használt és nemzetközinek mondható kifejezés a *record* [rekord] többféle szakterületen (így az informatikában vagy a sportban) a feljegyzés, lejegyzés, eredmény-regisztrálás értelemben. Ez a szó a görög–latin eredetű *recordor* igéből származik, s második tagja a görög kardia és a latin cor-cordis szóra utal, melynek jelentése: szív. Ennek megfelelően a *recordor* ige jelentése: valamit szívünkbe zárni, emlékezetünkbe idézni, eszünkbe juttatni. Ezek a jelentések félreérthetetlenül utalnak arra a kulturális állapotra, amikor az emlékek megjegyzése–megidézése az ember egész testi-lelki mivoltának igénybevételét jelentette. A preliterátus kultúrában nem volt olyan „külső memória” (könyvtár), ahol a feljegyzett vagy lejegyzett ismeretek megtalálhatók lettek volna, mint a literátus kultúrában.

Megemlítjük, hogy a preliterátus kulturális korszakot, állapotot néha összekapcsolják a prehisztorikus (történelem előtti) korszakkal; e szerint egy embercsoport, nép, közösség története akkor kezdődik, amikor írásbeli feljegyzések alapján folyamatosan nyomon követhető. A prehisztorikus-preliterátus kultúrát, társadalmat sokszor „primitívnek” nevezik, ami egyáltalán nem helytálló jelző, s az ókortudomány, a régészet, a néprajz és más tudományágak kutatási eredményeivel könnyen cáfolható.

Literátus kultúra, írás és könyv

Vannak kutatók, akik úgy vélik, hogy az írás feltalálása, az ábécé megalkotása forradalmibb jelentőségű volt a kultúra és a kommunikáció fejlődésében, mint a nyomtatás feltalálása. Annak ellenére azonban, hogy az írás feltalálása már az i. e. negyedik évezred második felében megtörtént (Egyiptomban s a környező kultúrákban), az írás által elindított kulturális innováció: az írásbeliség, a literátus szellemi magatartás csak nagyon lassan bontakozott ki. Az ókori Egyiptom kultúrájában kezdettől fogva nagy tiszteletben részesítették az írást, a papyrusra írt könyvet, s az alexandriai kultúrában (i. e. 300–i. sz. 400 között) alakult ki az a szellemi magatartás, amit már „modern” értelemben is literátusnak nevezhetünk.

Ezt a kulturális fordulatot, a preliterátusból a literátusba való átmenetet találóan jellemzi *Kerényi Károly*: „A szellemi élet áttelepülése



A posztliterátus kultúra körvonalai

a papyrusra – itt azt is mondhatnók: a papirosra – mint egy ideális világ alapjára és betelepülése a könyvtárba, egy külön elzárt világba: ez Alexandriában egyszer s mindenkorra megtörtént.” Ekkor vált a „könyvesség”, a könyvírás, a könyvtár a szellemi élet döntő fontosságú tényezőjévé. S ez egyben azt is jelentette, hogy az ember, aki a preliterátus kultúrában egyedül, önmagába organikusan „beépítve” hordozta az ismereteket, most információ-hordozó társat, versenytársat s egyúttal segítő társat is kapott az írásban rögzített dokumentumok rendezetten tárolt, célszerűen használható gyűjteményeiben. Megváltozott tehát – legalábbis részben – az a preliterátus állapot, amelyben csak az emberi emlékezet volt a társadalom könyvtára, mivel létrehozták az emberen kívül, objektíven is létező könyvtárakat.

Később hatalmas lendületet adott a literátus kultúra fejlődésének a könyvnyomtatás feltalálása, ezáltal a könyvek számának egyre nagyobb ütemű gyarapodása, ami természetesen nem mindig járt együtt a szellemi színvonal emelkedésével, sőt a szinte mértéktelenül növekvő könyváradatban egyre nehezebb lett az eligazodás, a választás – a fejlődő könyvtári tájékoztató apparátusok, szolgáltatások ellenére.

Mi okozta, mi váltotta ki a könyvekkel szembeni elégedetlenséget, aminek jelei a 20. század első felében már tapasztalhatók voltak? Hol keressük a könyvközpontú, „papirosalapú” literátus kultúra „válságának” magyarázatát? Aligha találhatunk erre a kérdésre egyetlen feleletet. Emlékeztetünk Kerényi Károly megjegyzésére, amely szerint az írás- és könyvtárhasználat zárt s az emberhez viszonyítva nem organikus világot hozott létre. Mai terminológiával úgy is mondhatnánk, hogy egy „nyílt rendszerrel” szemben kialakult egy „zárt rendszer”, ami hosszú ideig szinte „baráti” segítő társa volt az embernek. De a túlságosan sok könyvben azután már egyre nehezebbé, terhesebbé vált a gyors és eredményes eligazodás, s mivel az ember közben talán nagyon is sokat bízott a könyvek „memóriájára”, ez a kulturális eszköz számára teljesen nélkülözhetetlen lett, csaknem kiszolgáltatottjává vált, s az ilyen dolgok, eszközök ellen az ember előbb-utóbb lázadni kezd – mondja *Ortega y Gasset*. A kommunikációtechnika óriási méretű fejlődésén, átalakulásán kívül bizonyára ez volt egyik oka annak, hogy az ember kezdett elfordulni a könyvtől, s újabb, dinamikusabb hatású médiákat talált ki, vett használatba.

A literátusból egy posztliterátus kultúrába való átmenet jellegzetes megnyilvánulásait a következőkben vázoljuk: 1. a könyv-, dokumentum-, információ-áradat racionális kezelésére kialakulóban vannak az erre alkalmas számítástechnikai, informatikai, kommunikációs rendszerek, amelyek már nem kizárólag „papiros alapúak”; 2. a zárt rendszerű írás- és könyvkultúra mellé kifejlődik egy második (másodlagos, szekunder) oralitás, amit „elektronikus szóbeliségnek” is nevezünk; s általában az írott és a mondott (előadott, énekelt) szó kifejeződési aránya úgy változik meg, hogy megszűnik az írásbeliség „egyeduralma”; 3. a szóbeliségnek és az írásbeliségnek ez a kombinált, technikai eszközökkel is működtetett jellege egy nyíltabb, közvetlenebb rendszert alkot, mint a tisztán literátus kultúra merevebb, egyoldalúbb, főként az olvasásra alapozott rendszere; 4. kibontakozóban van az informatika adta lehetőségek alkalmazásával a „computit” (computer literacy), a számítógéppel generált (szerzett), illetőleg általa segített tudás-tudományosság, művelődés-műveltség, amely a kultúrának, kulturáltságnak újabb formáját jelzi.

Hogy a posztliterátus kultúra végül milyen maradandó hatást gyakorol majd az alkotó emberi szellem állapotára, ezt ma még csak sejtethetjük, pontosabban előre látni nem tudjuk.

Györe Pál

IRODALOM

- Az emberi szó jelene és jövője. = *Új Írás*, 1971/3–5. sz.
- Kerényi Károly*: Könyv és görögség. = *Sziget* I (1935)
- McLuhan, Marshall*: The mechanical bride. Folklore of industrial man. London, 1976. Routledge and Kegan Paul
- Nibley, Hugh*: Genesis of the written word. Provo (Utah), 1973, Brigham Young University Press
- Ong, Walter*: Interfaces of the word. Studies in the evolution of consciousness and culture. Ithaca – London, 1977. Cornell University Press
- Szecső Tamás*: „Posztliterátus” társadalom? = Kortárs, 1967/8. sz.
- Wright, Curtis*: The oral antecedents of Greek librarianship. Provo, 1977. Brigham Young University Press

Tóth Julianna

Madárkönyű, törekeny fiatal lány – tolószékben. Autodidakta, önmaga-nevelte alkotó. Műveinek formáit – legyenek akár kemények, kontrasztosak, akár puhán kavargók – összetartja a mindenhol megjelenő kontúr vonal. Úgy is mondhatnám: a vasakarát. Alkotásai a művészet egyik legizgalmasabb lehetőségét példázzák. Azt, amely már öngyógyítás. S ez sokszor nekünk, nézőknek is terápia. Képeinek kulcsa: eddig megélt, megszenvedett élete. Öniróniával, humorral így vall magáról egyik kiállítási katalógusában:

„... 1957-ben összeütköztem a gyermekbenulással. Azóta »totálkáros« vagyok, csak a bal kezem lett újra használható. Intézetünk megszüntetése óta falun élek anyámmal, tanítók angolt kezdőknek (és haladó szinten tanulom a »Hogyan éljük túl könnyen-gyorsan halálainkat« című tananyagot). 26 éve kitartóan próbálnak meggyőzni, hogy így nem ember az ember, és 26 éve naponta próbálok bizonyítani az ellenkezőjét. Kemény és egyenlőtlen küzdelem. A létezés önmagában is egyfajta győzelem, de igényes tartalom nélkül mégis csak vegetálás. A szűk lehetőségeken belül alkotó teret találni nehéz, de a szorongatott helyzetben élő ember találékonyvá válik. Ha nincs út kifelé, befelé keres, befelé építkezik, befelé éli az Élet Nagy Kalandjait, de keresi a kapcsolatot a külvilággal is. *Így és ezért születtek képeim.* Egy karnyújtásnyi méretű papíron, oldalt fekvő megtalálni vélem azt a teret, amin belül egészet adhatok...”

A művész eddigi alkotásainak jellegzetes típusai: *A magány fény-árnyék képei.* Éles, vakító felvillanások, nagy sötét tömbök. Mindmegannyi hangulat-kivetítés, szorongás. Alig észlelhető, sötét önportré (ám háttérben a virágok szinte bezúdulnak az ablakon) és komoly szimbólumok: bagoly, asztal, József Attila-fej. Dús növényi vegetáció közt csiga, meselány.

Látvány-morzsák, a küzdelem eredményei. Emlékszünk még *Ferenczy Béni* hősies újra-

kezdésére, amikor fél karjára megbénulván, újra tanult dolgozni bal kezével? Nos, ugyanezt tette Tóth Júlia is, mérceként állítva maga elé a természethűséget, a hasonlítást. Aprólékos mákgubó-elemzés, zenélő lány, fekete madonna, az illusztráció akart hűségével, fegyelmezett pontosságával.

Páros szögletességek. A szimmetria gyermeki öröme, játéka. A látszólag nonfiguratív csikok, sávok, kitárt karú emberalakká formálódnak. Mint az indián faragások (később ez még fontos lesz). Felfedezi az elcsúszott szögletes formák érzékeny egyensúlyát a felületen.

Virágok, Napok, lendületek. Mint fejlődéslélektani váltás, egyszer csak áradni kezdenek az íves formák. Visszatérő nagy motívum lesz a Nap, a napraforgó, a margaréta, a Napot vivő lány. Az egyre áradóbb, indázóbb, kanyargóssabb ívek betöltik a képet.

Íves antropomorfizmus és absztrakció. A korábban izgatott, nyugtalan lángolások lassúbb, diszító ívek békéjébe rendeződnek. Kalligrafikus tekerőzések, lekerékített szirmok peregnek, forognak. Az elvont, amorf alakok minduntalan emberi asszociációkat keltenek. Baba, bábu, anyaméh, magzat. Aztán a kavargó levelek közt feltűnik két „igazi” ember. Férfi és nő – színekben két kiegészítő ellentét. Ami különös és ösztönösen eredeti a képükön, az torzó voltuk. Asszonyrészlet, emberrészlet.

Totem-sorozat. A már kipróbált szimmetria indián maszkok, totem-faragások mintáját idézi. Hallgatag, merev, bölcs formák.

Keresztrekesztett torzó. Kereső egyéniségét gyümölcsözön érintette a biblikus szimbólika. Keresztjein szelid Krisztusok, Máriák. Egy képen felragyog a szintézis: Karácsony és Húsvét, születés és elmúlás egyidőben.

Tóth Julianna kedve, derűje azonban sokszor kiteljesedik. Minden alkalommal, ha otthonában (*Tápiószecső, Dózsa György u. 55. 2251*) jó emberek látogatják meg.

Deme Tamás

A Somogyi-könyvtár száz éve

Ez a vaskos kötet, a szegedi könyvtárosok munkája a magyar könyvtártörténet egyik leg-*szébb fejezetét örökítette meg.* A könyvtárak történetében ritkán adódnak a nagyközönség számára is figyelmet érdemlő események, hiszen munkájuk alaptermészete a csendes gyarapítás, a gondos megőrzés, az olvasók feltűnés nélküli, bensőséges szolgálata. E könyvtárnak azonban *már alapítása is eseményszámba ment.* Szeged tragikus árvízi pusztulását európai részvét kísérte, s újjáépítése is országos érdeklődés közepette folyt. Ebben a helyzetben hozta nyilvánosságra a tudós és puritán pap, *Somogyi Károly* elhatározását, hogy „... évtizedek hosszú során át gonddal, fáradságosan és nagy áldozatokkal gyűjtött könyvtáramat Szeged városának ajándékképpen örök tulajdonul följánlom”. Szeged város tanácsa első határozatában az ajándékozáshoz méltó hangot ütött meg: „A tanács mélyen áthatva a nemes ajándékozó magasztos tettétől, a tisztelet és hála mély érzelmével keblében terjeszti be a tek. köztörvényhatósági bizottsághoz ez adománylevelet, melynek alapján a romjaiból kibontakozni kezdő s a múltnál szebb és nagyobb jövőre hivatott város *oly kincs birtokába jut,* melynek becsét ma még kellőleg mérlegelni alig lehet, mert idők folytával mindig növekedni fog az, hathatósan támogatván a várost minden irányú szellemi törekvésének elérésében.”

A felajánló levél kelte után két nappal, 1880. április 28-án jelent meg a Szegedi Naplóban *Mikszáth Kálmán* gyönyörű írása Somogyi Károlyról. Az ajándékozás ténye, körülményei és fogadtatása teremtették meg azt az *erkölcsi légkört* a könyvtár körül, amelyhez igazodva Szeged városa, mint a könyvtár tulajdonosa újra és újra áldozatkész könyvtárfenntartónak bizonyult egészen a legújabb időkig, amikor is a Somogyi Könyvtár *újjonnan épített otthonába*

költözhetett. Az ajándékozás valahai erkölcsi tőkéje azonban nem lett volna elég száz évre, ha nem párosul ezzel a könyvtár mindenkori vezetőinek és munkatársainak hivatástudata és áldozatkész munkája.

Ma már tudjuk, hogy milyen egyedülálló eredmény volt vidéken a harmincas évek sivár művelődési körülményei között a könyvtárt fölkereső évi harmincezer látogató! S milyen hallatlan küzdelmet folytattak az alapításhoz méltó működésért *Reizner János, Tömörkény István és Móra Ferenc* – hogy csak a három legnevesebb igazgatót említsük –, mégpedig úgy, hogy például Móra Ferenc könyvtárosi munkája írói rangjához és teljesítményéhez is méltó volt!

Nem az a feladatunk azonban, hogy a könyvtár százéves teljesítményét részleteiben is elemezzük, hanem hogy a jubileumi kiadványt ismertessük. A kötet alcíme: könyvtártörténeti tanulmányok. A szerkesztő utal is a kiadvány fűlszövegében arra, hogy egyetlen szerző nem vállalkozhatott volna száz esztendő könyvtári históriájának megírására, ezért választották a több szerzős gyűjteményes kötet formáját, vállalván azt is, hogy ezáltal a munkában szükségképpen különbségek mutatkoznak majd a szemléletben és a színvonalban.

A kötet tanulmányírói kétfajta megközelítési módszerrel végezték el feladatukat, s mutatták be a tárgyalat időszak könyvtári életét. Az egyik fajta megközelítés kívülről, a társadalom felől nézi a könyvtárat és munkáját, s mondanivalóját is elsősorban az élet, a társadalom jelenségei szerint csoportosítja. A másik megközelítés belülről, a könyvtár szervezeti egységei, munkakörei felől közelít az eseményekhez, a könyvtári állapothoz. Ez utóbbinak az a veszélye, hogy az írás túlságosan szakmaivá, belterjessé és hivatali jelentéshez hasonlónak válik. Nagyobb könyvtári korszakok bemutatásához

célszerűbb a távlatok érzékeltetésére megfelelőbb történeti szemléletet alkalmazni, s a könyvtári tevékenységet inkább a felhasználók szemszögéből értékelni. Sikerrel alkalmazható azonban a kétfajta megközelítés váltogatott felhasználása is, amint erre példák is vannak a kötetben.

Nagyszerű dolog az okmánytár közlése a kiadványban. *Somogyi Károly* felajánló levele, *Mikszáth* már említett cikke, az alapítványi oklevél, *Móra Ferenc* 1927-es írása a múzeumról és könyvtárról, a *Délmagyarország* 1954-es ankétja, *Havasi Zoltán* 1959-es javaslata a szegedi könyvtári gondok megoldására, az 1967-es vizsgálat jelentése, elhatározásokat rögzítő tanácsulési jegyzőkönyvek, az eseményekre vonatkozó levelek, mind-mind a döntésekben és a munkában részt vevők véleményének és szándékának eleven tanúi.

A kiadvány: kiváló dokumentum. Nemcsak a könyvtári életéről, hanem Szegedről is sokat mond s nemcsak Szegednek szól: az egész országhoz beszél. Még Szeged szerepének válto-

zásai is nyomon követhetők belőle. A könyvtáralapító nemes szándékában ott van az elgondolás, hogy a táj leendő egyetemi központjának segítsen megteremteni művelődési rangját. A második világháborút követő néhány évben visszafogták a város fejlődését. Ezek az évek a könyvtár életének is mélypontjai voltak. A hatvanas évektől kialakuló másfajta gondoskodás azonban meghozta a könyvtári munka fellendülését is, amelynek gyümölcsei a jubileum idejére értek be.

A kötetet *Péter László* szerkesztette, *Fülöp Géza* lektorálta. A zárszót *Tóth Béla* írta, aki ugyancsak író-igazgató. Önvizsgálódás és szerény bizakodás cseng soraiban: „Szeretnénk lehetőségeinkkel, képességeinkkel élni, hogy az utókor az elkövetkező száz év monográfiájának utószavában ne a hitványságunk, kényelmünk, rövidlátásunk, esetleges vakságunk miatt legyen majd okos.” (*Szeged, 1984. Somogyi-könyvtár. 448 l., 104 t. 100 Ft.*)

Páldy Róbert

MEGJELENT a Könyvértékesítő Vállalat

TUDOMÁNYTÁR utánnomási sorozatának

újabb, művelődéstörténetileg fontos, régóta nélkülözött kötete.

Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete című munkája 102,- forintos áron kapható a Könyvértékesítő Vállalat könyvesboltjaiban:

Illyés Gyula Könyvesbolt

Múzsák Könyvesbolt

Könyvtárosok Boltja

Könyvesbolt

Antikvárium

Kapható még az *Akadémiai Könyvesboltban*: *Bp. V., Váci u. 22.*

Bp. VI., Népköztársaság útja 16.

Bp. IX., Ráday u. 3.

Bp. V., Báthory u. 7.

Bp. XXI., Karácsony S. u.

Bp. V., Kálmán u. 16.

Megrendelhető:
Könyvértékesítő Vállalat értékesítési osztály
1391 Bp. Pf. 204.



KÖNYVÉRTÉKESÍTŐ
VÁLLALAT

A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatójának 1984. évi 3–4., összevont számában *Pálinkás Györgyné* fontos, összehasonlításokra érdemes és alkalmas áttekintést közöl a MÉM-ágazatban dolgozó könyvtárosok helyzetéről. 1983. decemberi állapotrajza szerint a területen működő 221 főhivatású könyvtáros között mindössze 20 férfi található (9,1 százalék), s a nődolgozók több mint tízszeres aránya a pálya teljes elnőiesedését mutatja. A könyvtárosok életkor szerinti megoszlása (a 40 évnél fiatalabbak aránya 61,1, az ennél idősebbeké 38,9 százalék) megfelelőnek tűnik, a cikkíró szerint azonban a vállalati könyvtárakból hiányzik a vezetésre alkalmas, tapasztalt középgeneráció. A dolgozók kétharmada, 66,5 százaléka tíz évnél rövidebb ideje tevékenykedik jelenlegi munkahelyén; a vállalatoknál és a kutatóintézeteknél pedig még rosszabb (77,7, 72,4 százalék) a helyzet. Az a tény viszont, hogy az AGROINFORM munkatársai körében 16,3 százalékos a húsz évnél régebben alkalmazottak aránya – szemben az ágazat 10,9 százalékos arányával –, a legszilárdabb, a legnagyobb állandóságot és biztonságot kínáló intézmények vonzóerejét bizonyítja. A könyvtárosok egyötödének (20,4 százalék) *nincs* könyvtárosi szakképzettsége; 36,2 százalékuk középfokú szakképzéssel rendelkezik, míg a szakfőiskolát, illetve -egyetemet végzetek aránya 25,3 és 18,1 százalék. Igaz, a nem könyvtárosi végzettségűek között 145 (55,6 százalék) egyéb diploma található. Az ágazat főhivatású könyvtárosainak átlagos havi fizetése 4443 Ft – ez azt jelenti, hogy a bérek az 1983. évi 4750 Ft-os hazai kereseti átlagtól meglehetősen elmaradnak: a különbség az agrárfelsőoktatási könyvtárakban dolgozók esetében 400, a kutatóintézetek könyvtárosainak csoportjában 500, a vállalatiaknál pedig több mint ezer forint. A könyvtárosok több mint 60 százalékának van valamilyen politikai

iskolai végzettsége. A nyelvtudás adatai nem a legjobbak: a dolgozóknak együttesen is kevesebb mint fele rendelkezik nyelvvizsgával és valamilyen nyelv passzív ismeretével (27,6, illetve 22,1 százalék).

A tartalmas számban több más, információgazdag írás olvasható: ilyen például *Vörös Györgyné* a mezőgazdasági és élelmiszeripari könyvtárhálózat módszertani irányításáról (a 141 tagegység 2,4 millió kötetes állományát 324 munkatárs gondozza; az éves gyarapodás a 26,5 millió forintos beszerzési keret alapján körülbelül 120 ezer kötet; a 141 tagkönyvtár közül 1976-tól 1983-ig 41-ben végeztek felújítási munkákat, bővítéseket, s jelenleg 118 könyvtár működik megfelelő körülmények között); beszámoló tájékoztat az Állatorvostudományi Egyetem központi könyvtárának újjáépítéséről és az intézményhez kapcsolt múzeumi és levéltári gyűjteményről (*Bakonyi Ferencné-Gábor Iván*); áttekintés olvasható a szakterület és a könyvkiadás, valamint a könyvterjesztés együttműködéséről (*Vörös Györgyné*), valamint tanulmányúti összegzés szól NSZK-beli könyvtárak munkájáról (*Hiller István*).

A Könyvtári Híradónak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár belső tájékoztatójának januári száma interjú közöl *Kiss Jenő* főigazgatóval abból az alkalomból, hogy január 8-án a fővárosi tanács végrehajtó bizottsága – 1972 óta először – megtárgyalta a könyvtár munkájáról *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tevékenysége és a továbbfejlesztés tervei* címmel összeállított beszámolót. Az elmúlt 13 év eredményeiről a főigazgató elmondta, hogy ez alatt az idő alatt a hálózatban 33 új könyvtár nyílt, s az időszakra esik a léptékváltás, az első három, legalább ezer négyzetméter alapterületű könyvtár felépítése is: Kőbányán, Kelenföldön és Angyal-

földön. Ugyancsak ezekben az esztendőkből történt meg a könyvtári tevékenység színese-
dése: a zenei és nyelvi stúdiók, a zenehallgatási
lehetőség megteremtése, a hanglez- és
nyelvlecke-kölcsönzés megindítása, a kiscsál-
riák és az artotéka megnyitása. Az új könyvtá-
rak révén 50 százalékkal nőtt a könyvtári alap-
terület, s ennek, valamint az intézmények
megújulásának és a könyvtárosok jó munkájá-
nak következtében az olvasók száma nem csök-
kent, hanem az utolsó években növekedett is.
A főigazgató az úgynevezett főkönyvtári rend-
szer bevezetését szintén az eredmények között
említette, megjegyezvén, hogy a rendszer ed-
dig elsősorban az irányítás egyszerűsödésében,
valamint a kerületek életébe való jobb beillesz-
kedés és a kerületi tanácsokkal kialakított szo-
rosabb kapcsolat terén váltotta be a hozzá fű-
zött reményeket. A megújulás egyik jele az
olvasók igényeihez jobban alkalmazkodó for-
mák kikísérletezése is, olyanoké, mint az álló-
mány újfajta elrendezésére irányuló törekvé-
sek, továbbá „a köznapi információs szolgál-
tás bevezetése”. (Ez utóbbiról, amelyről nem
tudjuk, mi rejlik mögötte, szívesen olvastunk
volna néhány magyarázó mondatot.) A könyv-
táregyüttes legnagyobb gondjai között a köz-
pont épületének tarthatatlan állapotát, a lakó-
telepek ellátatlanságát és az anyagi nehézsége-
ket említette a főigazgató. Orvoslásukra a vég-
rehajtó bizottság – amely egyébként köszö-
-

tét fejezte ki a könyvtárosok áldozatos munká-
jáért – több döntést hozott: az épületgondok
megoldására elrendelte, hogy a javasolt két
lehetőség – új központi könyvtár építése vagy
a jelenlegi épület bővítésével egybekötött re-
konstrukció – mindegyikéről még az idén ké-
szüljön tervtanulmány; a lakótelepek könyvtá-
ri ellátottságának megoldására alakítsák ki
„a feladatok ellátására alkalmas, de takarékos
és szerény könyvtárépületek típustervét”; a
könyvtár a tanácsi pénzmaradványok elosztása
során a jövőben kedvezőbb elbírálásra számít-
hat. – Tanulságos olvasmány a Fővárosi Szabó
Ervin Könyvtár III. ifjúsági parlamentjéről írt
beszámoló: ebből ugyanis az utánpótlás gond-
jai éppúgy kiviláglanak, mint az utánpótlás
miatti gondok, problémák. S külön felhívjuk
a figyelmet a fővárosban jelenleg működő két
mozgókönyvtár tevékenységét bemutató cikk-
re. E két bibliobusz 12 kerületben 30 kölcsön-
zőhelyet lát el 50 ezer kötetes állományából.
Működésének 12 éve alatt a mozgókönyvtári
szolgálat körülbelül negyedmillió kölcsönző
kezébe több mint egymillió kötet könyvet
adott. Vezetője, *Cziboly Józsefné* kezdetől
fogva kitartott e nehéz munka mellett, amely-
hez mindenképpen kell egyfajta misszionáriusi
elkötelezettség. Amint a beszámoló végén írja:
„Magunkat mi tréfásan a »könyvtár napszámó-
sainak« szoktuk nevezni. Nálunk a könyvtáros
mindent csinál... Aki tudja értékelni ezt a
munkát, és meglátja a szépséget benne, az
meggyökerezik nálunk; aki nem, az már az
elején »megszökik«.”



A Somogyi-könyvtári Műhelynek, a sze-
gedi könyvtár helyismereti és városfejlesztési
szemléjének, folyóiratának egymás után két
száma jelent meg, igaz, ahhoz képest, hogy
mindkettő alkalmi szám, kissé megkésve. Az
1984/3-as jelzésű szám ugyanis a *Szeged év-
századai* címmel 1983. október 12-én rende-
zett tudományos ülés előadásait teszi közzé,
az 1984/4-es szám pedig a város felszabadulásá-
nak negyvenedik évfordulója jegyében készült.
A *Szeged évszázadai* tanácskozás szintén jubi-
leumokhoz kapcsolódott: a III. Béla király ál-
tal 1183-ban kibocsátott oklevél nyolcszázadik
évfordulójához – ez említi ugyanis először a
város nevét és vele kapcsolatban a só szállítá-
sának kiváltságát –, továbbá Szeged árvíz utáni
újjaépítésének és a Somogyi Könyvtár meg-
nyitásának centenáriumához. A várostörténeti
emlékülés előadásai Szeged kialakulásával

(*Kristó Gyula*), a középkori városhierarchiában elfoglalt helyével (*Kubinyi András*), az 1848-as márciusi forradalomhoz való csatlakozásával (*Szántó Imre*), a dualizmus korának parlamentjében játszott szerepével (*Tóth Ede*) és a város felszabadulás utáni első éveinek politikai életével, mozgalmaival (*Ördögh Piroska*) foglalkoznak. Ez a szám közli annak a *Szántó Lászlóné Kisteleki Anikónak* a nekrológját is, aki a helyismereti kutatások fellendítése érdekében 1977-ben 250 ezer forintos alapítványt tett a Somogyi Könyvtár javára.

Az 1984/4-es szám a felszabadulási évfordulóra nemcsak történeti tanulmányokkal, cikkekkel emlékezik (*Kanyó Ferenc*: Szeged kiürítése a főlzsabadulás előtt; *Fenyvesi István*: Főlzsabadítók, tanúságtevők), hanem a könyvtár sorsfordító napjainak felidézésével is. Ezért közli az idős, Bécsben élő *Majtényi Béla* ny. főiskolai tanár visszaemlékezését az 1944 októberi napokra s az utána következő hónapokra, amikor a könyvtár megbízott igazgatójaként mentette a Somogyi Könyvtár, valamint a városban levő más könyvtárak és mángányűtemények állományát, értékeit; továbbá áttekinti az intézmény egykori és közelmúltbeli mecénásainak jeles névsorát. *Lippainé Fekete Ilona* Mórának a szegedi mecénások létezését tagadó 1919-es megjegyzését kívánja megcáfolni azzal, hogy seregszemlét tart a könyvtár nemes lelkű adományozóinak népes tábora fölött, bebizonyítván: Somogyi Károly könyvtáralapítása óta napjainkig, a Vasváry-hagyatékgig és a Kisteleki-alapítványig rengeteg szegedi, magyarországi és külföldi adományt kapott az intézmény, s az ajándékozóknek listájában magának Mórának a neve is többször olvasható...

A **Könyvtári Jegyzések** című Békés megyei híradó elmúlt évi utolsó (1984/3.) számát olvasva módosítanunk kell azt a megjegyzésünket, amely egy korábbi számunkban (1985/2., 115. oldal) „a szakma kollektív emlékezetkihagyására” vonatkozott *Kóhalmi Béla* születésének századik évfordulójával kapcsolatban. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének Békés megyei szervezete ugyanis október 8-án emlékülést rendezett nagy könyvtártudósunk tiszteletére, s ezen *Havasi Zoltán*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese idézte fel *Kóhalmi Béla* alakját, a korszerű tudományos tájékoztatás formáira és a régi értékek bibliográfiai feltárásának szükségességé-

re egyszerre figyelő-figyelmeztető gondolkodásmódját, *Kókay György*, a *Magyar Könyvszemle* felelős szerkesztője pedig a századik évfolyamában járó folyóiratról beszélt, amelynek *Kóhalmi Béla* 1957-től haláláig, 1970-ig főszerkesztője volt.

A Könyvtári Jegyzések folytatja a megye könyvtári és irodalmi hagyományainak felderítésére és közzétételére irányuló szorgalmas munkáját is: E számban *Hegyesi János*, a 86 éves parasztköltő, 1945 utáni országgyűlési képviselő életútját ismerteti, és közli az 1897-ben alapított *Füzesgyarmati Földművelő és Munkás Egylet* történetéről, tevékenységéről szóló írását is. A híradó irodalomtörténeti alkotásokat gyűjtő és feltáró munkájának másik terméke annak a levelezésnek a közreadása, amely *Szabó Dezső* és egy geszti parasztagazda, *Biró László* között folyt 1940-től 1943-ig.

A Jegyzések vissza-visszatérő témája a könyvtárak sorsa az új, egyesített művelődési intézményekben, leggyakrabban használt nevükön: általános művelődési központokban. Ebben a számban *Csobai László* ír egy 7+1 munkatársat foglalkoztató, „B”-típusú könyvtárról, amelyet művelődési központból, zeneiskolából, úttörőházból és könyvtárból egyesített intézménybe tagosítottak be. A cikk a szervezeti forma előnyeit és vitatható vonásait összevetve igen óvatosan állítja fel mérlegét, amelyen a könyvtár helyzetét ilyen súlyókkal ellensúlyokkal méri: „Az, hogy a könyvtár is az egyesített művelődési intézmény tagintézménye, lényegesen befolyásolja működését, mert a könyvtár sem vonhatja ki magát az egyesített intézmény bürokratikus működése alól, és amint azt a megyei könyvtár vizsgálati jelentése is megállapítja: »elvesztette önálló intézményi és munkáltatói jogkörét«. Az egyesítés óta a könyvtárat is az egyesített művelődési intézmény főigazgatója képviseli a különböző fórumokon...” „A könyvtárvezető csak a főigazgatóig képviseli a könyvtár érdekeit. A művelődésirányítás az egyesített intézményre figyel. A könyvtár vezetőjének külön meg kell küzdenie, hogy fórumot kapjon, ahol ügye többnyire részletkérdés.” Továbbá: „...a könyvtár önállóságának formális elvesztéséért, viszonylagossá vált függetlenségéért ma nagyobb jutalomkeretből részesedik. Az első időkben magasabb összegből szerzeményezett, de napjainkban az összevonás előtti ellátási szintre esett vissza.” Végül: „A könyvtár vezetője elmondta, hogy az ügymenet gyakorlata nem olyan merev, mint az ügyrend.”

A **Komárom megyei Könyvtáros** elmúlt évi 3. száma közli a megye 1983/84-es tanévi iskolai könyvtári statisztikájának táblázatait és a hozzájuk fűzött kommentárt, amely egyebek között egy megoldatlan, országosan is jelentkező adatszolgáltatási kérdésre hívja fel a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy az általános művelődési központokban működő iskolai könyvtárak – egyben a település könyvtárai is – adatai, különösen, ha az ilyen típusú intézmények száma gyarapodni fog, eltorzítják az országos statisztikákat, mivel a kettős funkciójú könyvtárak iskolai, illetve területi vonatkozású statisztikai adatait alig lehet elválasztani egymástól, ennek következtében viszont az iskolai és a tanácsi közművelődési könyvtárak mutatói több helyen szerepelnek, tehát keverednek is az összesítésekben.

A számban cikk olvasható a közigazgatási átszervezés, a járások megszűnése utáni első év tapasztalatairól; megismerkedhet az érdeklődő egy szakszervezeti könyvtárral (Esztergom, Labor MIM); más közlemények gyermek- és iskolai könyvtári foglalkozásokról, illetve együttműködési törekvésekről szólnak, a híradónak van azonban egy szakmai felfedezése is: *Sallai Istvánnak a könyvtárak jövőképéről* valószínűleg 1971-ben tartott előadását egy megtalált magnószalag alapján változtatás nél-

kül közli a folyóirat (az évszámot az előadásban szereplő statisztikai adatok alapján lehetne pontosan meghatározni; a cikk alcímében megadott 1970-es évszám minden bizonnyal téves a III. országos könyvtárügyi konferencia kései, 1970. dec. 15–16-i dátuma miatt). Az előadás 14 év után olvasva is teljesen friss, gondolatgazdag, s amit a könyvtárépítés, a fali és az iskolai könyvtárügy, a hálózatszervezés-központosítás, a módszertani munka, az információs tevékenység kérdéseiről, valamint az állomány nagyság növelésének határaitól mond, megannyi ma is érvényes, megszívlelendő idea. Bizonyítékként oldalakat idézhetnénk belőle, de csak egyetlen jóslatát írjuk ide: „Ma, ha például megtetszik egy tv-előadás, levelet írunk a tévének, hogy ismétlje meg. De nem kell 10–15 esztendő se, és egy megyei könyvtár képes lesz arra, hogy amit a televíziónak az adataiból érdemes rögzíteni: szindarabokat, drámákat, nagy politikusok beszédeit és így tovább, szépen fölvegye képmagnóra, és azt az olvasónak rendelkezésére bocsássa. Ez nem utópia...” – valóban nem az, mert a beszédközlés végén a szerkesztő bejelentése olvasható: „...a megyei könyvtár 1985-ben már rendelkezni fog egy VHS-rendszerű berendezéssel, és megkezdí a helytörténeti dokumentumok képmagnó-anyagának gyűjtését”.

Lapozgató

Veszprém megyei pedagógiai bibliográfiák címmel kortárs pedagógusok munkásságát számba vevő sorozatot indított a Magyar Pedagógiai Társaság Veszprém megyei tagozata. A 300 példányban közreadott bibliográfiák azonos felépítésűek: életrajzi bevezetés után műfajok szerint, azokon belül pedig időrendben közlik a publikációk adatait. Az eddigi két füzet szerzője *Tölgyesi József*, az első **Fonay Tibor** Állami díjas pedagógusról (a borítón tévesen *Fónay Tibor* névalak olvasható), a második **Egerszegi Ferenc**ről szól. Mindkettőhöz névmutató is készült. (1982. 51 l.; 1983. 32 l.)

Az **Általános könyvjegyzék** 1983. évi kötete

az előző esztendőben kiadott előzményeihez hasonlóan dicséretes gyorsasággal, már 1984 utolsó negyedében megjelent. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének bibliográfiai osztálya által szerkesztett jegyzék az 1983 folyamán Magyarországon kibocsátott és könyvkereskedelmi forgalomba került könyvek adatait tartalmazza a szerzők, illetve a címek betűrendjében, második részében pedig négyféle mutatóval: szakrendi, sorozati, név- és címmutatóval segíti a visszakeresést. A bibliográfiai leírások tartalmazzák az *Új Könyvek* tételszámain, ennek következtében a jegyzék a könyvtári munkában is jól használható, különösen ott, ahol a negyvenes évektől megjelenő évfolyamait hiánytalanul beszerezték. (1984. 499 l. 63 Ft)

Hazánk felszabadulása címmel négy módszertani segédletet adott ki – közös borítékban – az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Az ezer példányban sokszorosított kiadványt *Arató Antal* szerkesztette, és ő írta az évfordulóval összefüggő tennivalókat, lehetséges módszereket, a készülő könyvtári kiadványok és rendezvények terveit ismertető füzetet is (8 l.). A segédanyag második füzetét *Maczikáné Donáth Katalin* cikkbibliográfiája, amely *Hazánk felszabadulása* címmel 218 tételes folyóiratcikk-repertóriumot közöl a magyar periodikumok 1980 és 1984 között megjelent számai alapján. A szerzői betűrendbe sorolt bibliográfiai leírások közötti eligazodást összevont név- és tárgymutató segíti (36 l.). Az összeállítás két, gyermekkönyvtári foglalkozásokhoz készült segédanyagot is tartalmaz: *Tarnavölgyi Györgyné* az általános iskolák felső osztályos tanulói számára rendezendő négy foglalkozáshoz *Gyermektükör* címmel állított össze szépirodalmi művek feldolgozását segítő forgatókönyveket (35 l.); *Kalocsay Krisztina* pedig a nyolcadikosok történelmi ismereteinek bővítésére *A béke katonái* címmel tervezett foglalkozáshoz és vetélkedőhöz készített forgatókönyvet, a második világháborúról, a hazánkat felszabadító harcokról és a felszabadítókról szóló művek alapján. (31 l.) (1984. [1985.]

Kovács Máté emlékkönyv címmel a felszabadulás utáni művelődésügy vezéregyéniségé-

nek, az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanárának tiszteletére tanulmánygyűjteményt adott közre a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. A *Szel-le Béla* által szerkesztett kötet négy részből áll: az első részben a Kovács Máté születésének 75. és halálának 10. évfordulója alkalmából Debrecenben, majd Budapesten tartott országos emléküléseken elhangzott, Kovács Mátéról, pályájáról, a koalíciós időszakban, majd a könyvtárügy igen fontos posztjain kifejtett művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenységéről, egyéniségéről, egyetemi tanárként könyvtárosgenerációkat nevelő munkájáról szóló négy előadás (Fülöp Géza, Horváth Márton, Futala Tibor, Tóth Gyula) szövege olvasható; a második részben az egykori munkatársak, tanítványok a saját kutatási területükről vett tanulmányokkal adóznak mesterük emlékének, ennek megfelelően a kötet gerincét alkotó tisztelgő munkák témája igen változatos: a könyv- és könyvtártörténeti írásoktól az elméleti feldolgozásokon át a jelen könyvtárügyének többféle kérdésköréig terjedő, széles területet fog át, azonban egy-egy hivatkozás ezekben az írásokban is történik az ihletőre – *Horváth Tibor* például a könyvtári számítástechnikáról szóló áttekintésében Kovács Máté szemléletének arra a meghatározó vonására hívja fel a figyelmet, hogy mindig *rendszerben gondolkodott*. A kötet harmadik része a hagyatékot tárja fel: közli Kovács Máténak, a felszabadulás utáni Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkárának 1945-ben írt, *A magyar közne-*

velés korszerű kifejlesztése című tanulmányát, ezt az igen fontos köznevelés- és oktatásügyi történeti dokumentumot. A negyedik részben *Nagyné Kiss Mária* bibliográfiája tanulmányozható: a *Kovács Máté szakirodalmi munkássága és a róla szóló irodalom* című összeállítás 310 tételben, időrendben veszi számba az életművet és visszhangját, s a bibliográfiához személynévmutatót is ad. (1983. [1984.] 261 l.)

Verselemzések válogatott bibliográfiáját adta ki hétszáz sokszorosított példányban a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár, amely ezzel a kötetével országos igényt elégít ki. Immár a harmadik kiadással jelentkezett most, az 1974-ben és 1977-ben megjelentetett bibliográfia bővített és átdolgozott változatával. *Nász János* összeállítása a *Győri László* által szerkesztett előző kiadások rendszerében veszi számba az 1983-ig megjelent verselemzéseket, s a korábbi 555, illetve 624 helyett 1087 költeményelemzést ad. A bibliográfia első része a verselemzés elméletével foglalkozó írásokat sorolja fel 92 tételben, a második, legterjedelmesebb fejezet pedig a magyar verselemzéseket (93–2003. tétel). A harmadik fejezet a külföldi versekről szóló írások jegyzéke (2004–2226. tétel), végül a rövidítések és a feldolgozott folyóiratok listája zárja a kiadványt, amelynek szerzői betűrendben felsorolt anyagában a címmutató segítségével is tájékozódhat a könyvtáros, a tanár, a diák és a szavalóversenyre készülő műkedvelő versmondó. (1984. [1985.] 191 l.)

Neveléstörténeti füzetek címmel sorozatot indított az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum azzal a céllal, hogy olyan forrásfeltáró és -feldolgozó tanulmányokat tegyen közzé, amelyek a publikálás nehézségei miatt egyébként nehezen kaphatnának nyilvánosságot. Az első, 1-es jelzésű füzet *Balogh László és Benő Kálmán* szerkesztésében tizenegy előadás szövegét közli. Ezek a Magyar Pedagógiai Társaság neveléstörténeti szakosztálya és az MTA pedagógiai bizottságának neveléstörténeti albizottsága által 1983. nov. 8-án rendezett felolvasóülésen hangzottak el. A 400 példányban közreadott füzet – és általában a sorozat – a helyismereti gyűjtemények figyelmére is érdemes, mert Zala és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei tárgyú előadásokat is közöl, s a következő számok minden bizonnyal szintén tartalmazznak majd a megyéket, régiókat érdeklő közleményeket. (1984. [1985.] 117 l.)

Babits és Pécs címmel a költő és diákkorának városa közötti kapcsolatról jól szerkesztett, karcsú, kis alakú könyvet adott ki a Baranya megyei Könyvtár. A Babits Mihály emlékét évek óta nagy szeretettel ápoló budapesti Ságvári Endre Nyomdaipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet tanulóinak gondos munkájával ezer példányban kinyomtatott összeállítás szerkesztője, *Tüskés Tibor* a könyv felépítésével a *Babits és Esztergom* című kiadványt követi, annak párját kívánta létrehozni. A kötet első része a költő tiz esztendőit kitevő pécsi korszakára vonatkozó kevéssé ismert vagy kiadatlan dokumentumokat tartalmazza – leveleket, önképzőköri szereplésének és iskolai tanulásának dokumentumait, hét osztálytársának emlékezését gimnáziumi éveikre, Babits és a város későbbi irodalmi kapcsolatainak emlékanagyát, pécsi újságcikkeket –; a második rész a Pécsről szóló vagy ilyen vonatkozású írásait gyűjtötte csokorba; a harmadik rész pedig a bibliográfia. A néhány fényképet is közlő, értékes kötetet jó jegyzetapparátus zárja. (1984. [1985.] 175 l.)

Az Egyetemi Könyvtár Werbőczy-kéziratai és az „Analecta saeculi XVI Hungarica” címet viseli az Eötvös Loránd Tudományegyetem Központi Könyvtára által indított forrásfeltáró sorozat, a *Bibliotheca Universitatis Budapestiensis. Fontes et studia* első füzetében *Hermann Zsuzsanna* egy, a 16. század elején keletkezett kéziratokból egybekötött kódex elemzését végzi el, pontosabban az 1803-ban még kötetet alkotó, de később szétszedett és az eredet megjelölése nélkül, különálló borítékokban mintegy irattárba helyezett dokumentumok érdekes, szinte nyomozásszerű azonosítását. A 400 példányban, sokszorosításban közreadott tanulmány vég eredményben nemcsak Werbőczy István életével kapcsolatban tár fel fontos, eddig nem ismert tényeket, hanem a főváros történetét kutatók számára is értékes adalékokat szolgáltat Buda középkori történetének megismeréséhez (1983. [1985.]

A Felszabadult Vas megye negyven évéről szóló munkákból válogató bibliográfiát adott ki a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár. *Németh Ottóné* 200 példányban sokszorosított összeállítása először az ország történetével, gazdasági és társadalmi életével foglalkozó művekből ajánl 26 összefoglaló művet, majd a megye történetének utolsó négy évtizedére vonatkozó irodalmat – könyveket és folyóiratcikkeket – veszi számba szakterületenként, a csoportokon belül pedig szerzői betűrendben. Az utolsó felszabadult magyar település, Nemesmedves külön részben szerepel a bibliográfiában (1985. 15 l.)

Pedagógiai irodalom címmel és *Könyvjegyzék a pedagógiai gyűjteményről (1976–1983)* alcímmel egyik legfontosabb állományrészéről negyedszer adott ki gyarapodási jegyzéket a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár. A *Herczigné Mlakár Erzsébet* szaktájékoztató által összeállított, 250 példányban sokszorosított kötet gazdag kínálatot tár fel, az 1976. dec. 31-től

1983. dec. 30-ig beszerzett teljes pedagógiai irodalmat, valamint az oktatáson kívüli társadalmi és kulturális tevékenység, továbbá a határterületek válogatott anyagát. Az előző kötetekben már említett munkákat csak akkor vette figyelembe a szerkesztő, ha azoknak bővített vagy javított kiadása jelent meg a gyűjtési időszakban. A 984 tételes, tíz nagy fejezetre – ezeken belül igen sok további szakcsoportra – tagolt jegyzék nagy értékű a gyűjteményes művek elemző fel-tárása, továbbá az igen részletes, több mint 80 oldal terjedelmű összszevont mutató. A bibliográfiai leírások élen álló szakrendi betűjeles raktári jelzetek lényegesen megkönnyítik a használó dolgát. (1984. [1985.] 283 l. 76 Ft.)

Naphimnusz címmel gyermekkönyvtári foglalkozásokhoz adott ki módszertani útmutatót és forgatókönyv-gyűjteményt a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár a *Gyermekkönyvtári füzetek* c. sorozat 13. darabjaként. *Kalocsay Krisztina* 300 példányban sokszorosított összeállítás „a Kolombusz [!] előtti indián kultúrák” megismerését kívánja segíteni a kis olvasók körében, s a jól kidolgozott, színes forgatókönyvek valóban segíthetik is a választott négy témakör (a nagy felfedezések kora; a maja civilizáció; az aztékok – a mai Mexikó; az inka kultúra – Peru napjainkban) alaposabb tanulmányozását. (1984. [1985.] 67 l.)

Fülep Lajos Baranyában címmel a Baranya megyei Könyvtár és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei szervezete a nagy művésztörténész születésének századik évfordulójára adat-tárat és szemelvénygyűjteményt adott ki. *Huber Kálmánné* és *Mendöl Zsuzsa* összeállítása *Tüskés Tibornak* az életművet áttekintő és jelentőségét méltató előszava után, az 1927 és 1947 között megjelent sajtóközlemények adatai alapján, időrendben követi Fülep Lajos életútját, illetve a halála után róla megjelent írások, visszaemlékezé-

sek számbavételével utóéletét kívánja érzékeltetni. Mindezt úgy, hogy a dátumokhoz kapcsolódó pusztá tényeken kívül a szerkesztők többnyire rövidebb-hosszabb idézeteket is közreadnak a forrásul szolgáló sajtóközleményekből. A füzet második részében három cikk utánközlése olvasható: a Pécsi Napló 1931. évi karácsonyi számában megjelent *Válság és karácsony* című Fülep-írás és Zsadányi Oszkár két, a tudóssal készített interjúja az Új Dunántúl című újság 1945. szept. 23-i, illetve 1946. aug. 11-i számából. A néhány fényképpel illusztrált, gondosan nyomtatott összeállítást Fülep Lajos 1953 és 1965 között Zengővárkonyba írt hat levelének szövegközlése zárja. (1985. 50 l., 4 t.)

A Szombathelyi Képtár a magyar sajtóban címmel és *A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár szemléje* alcímmel cikkbibliográfiát adott ki 500 sokszorosított példányban a Szombathelyi Megyei Könyvtár. A nagy társadalmi összefogással épített képtár febr. 20-i megnyitására készült repertórium szerkesztője, *Boda Lászlóné* öt csoportba sorolta a sajtóközlemények leírásait: külön foglalkozik az építés tervének megszületésével, illetve a tervpályázattal, a képtár javára történt felajánlásokkal, a képtárépítő egyesülettel, továbbá az építéssel és a gyűjtemény kialakulásával. A kiadvány frissességére jellemző, hogy január 28-i újságcikket is számba vesz. (1985. 4 sztl. lev.)

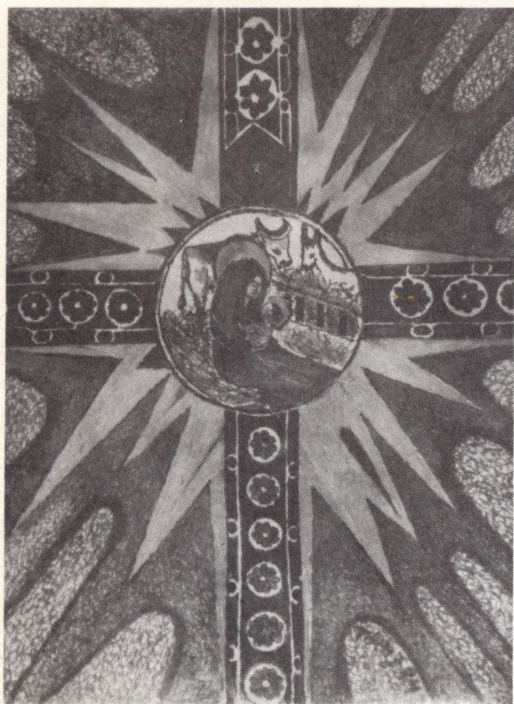
Csillagváros címmel az általános iskolák nyolcadik osztályainak földrajz tantárgyához, pontosabban annak csillagászati vonatkozású fejezetéhez adott ki 250 példányban sokszorosított, annotált bibliográfiát a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. *Kalocsay Krisztinának* az intézmény *Gyermekkönyvtári füzetek* nevű sorozatában, ennek 11. kiadványaként megjelentetett összeállítása a tananyag elsajátításának megfelelő sorrend szerint tagolja az ajánlott művek leírásait –

tehát az összefoglaló művek felsorolása után először a Földdel, mint égitesttel, majd a naprendszerrel, utána pedig a csillagokkal, a tejútrendszerrel, más galaxisok világával foglalkozó művek csoportjai következnek –, de mindezek után, kiegészítésül külön részben ürku-tatási könyveket is ismertet a szerkesztő. A 67 tétele, jó annotációi következtében minden bizonnyal sikeres bibliográfiának függeléke is van: ez a kézirat lezárása után megjelent 9 friss kötetet mutat be. A füzetet egyesített név- és címutató zárja. (1984. [1985.] 105 l.)

Március 1-ig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok; munkatervek:

A Balassi Bálint Nőgrád megyei Könyvtár helyismereti különgyűjteményének gyarapodási jegyzéke 1984; Debreceni Hivogató. 1985. február (Debreceni Városi Könyvtár); *Gyarapodási jegyzék. (Mezőgazdasági szakirodalom.) 1984. január–december.* (A Kiskunhalasi Városi Könyvtár kiadványai. Katalógusok 6.); [A] [Hajdúnánási] Városi Könyvtár december havi programja; [A] [Hajdúnánási] Városi Könyvtár 1985. januári programja (ugyanaz 1985 februárjáról is); *Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1985. február* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvtári Tájékoztató. 1984/11–12. sz., 1984. november 1.–1984. december 31.* (Aluterv –FKI. Alumíniumipari Tervező[-] és Kutatóintézet); *Könyvtári Tájékoztató. 1985/2. sz.* (ÉTI=Építéstudományi Intézet); *Könyvtári Tájékoztató. 1985/2. sz., február.* Melléklete: *Sajtófigyelő 1984. október 1.–december 31.* (Nagyközségi Könyvtár, Edelény); *Könyvtári Tájékoztató. 1985/1. sz.* [A] *Szabolcs-Szatmár megye orvosi szakkönyvtárai által [az] 1985. évre megrendelt külföldi szakfolyóiratok jegyzéke.* ([A] Jósza András Megyei

Kórház-Rendelőintézet Gerlei Szakkönyvtára, Nyíregyháza.); *Közművelődési cikkek jegyzéke. (1983. július 1-től december 31-ig megjelent folyóiratokból), (1984. január 1-től június 30-ig megjelent folyóiratokból* ([Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza]); *Kurrens folyóiratok jegyzéke 1985.* (Építésügyi Központi Könyvtár); *Külföldi folyóiratok az építésügyi könyvtárakban 1985.* (Építésügyi Központi Könyvtár, Építésügyi és Városfejlesztési Könyvtárhálózati Központ); *A magyar könyvtárak bibliográfiai tervei 1985.* (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); [A] *Mikrofilm[-] folyóiratállomány jegyzéke 1985.* (Építésügyi Központi Könyvtár); *Ok-tatástechnológiai Információk. '85/1. Ajánló irodalom* (Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém); *OMIKK Híradó. 1985/1. sz.* (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Rövid Úton. Pedagógiai és közművelődési folyóiratszemle. 1984/2–3. sz.* (Szolnok megyei Pedagógiai Intézet – Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok); *Somogyi Honismereti Híradó. 1984/2. sz.* (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár); *Szakirodalmi Gyorstájékoztató, 1985/1. sz.* (A Testnevelési Főiskola Könyvtára); *Szociológiai Információ. A magyar nyelvű és magyar vonatkozású szakirodalom válogatott bibliográfiája. 1983/2. sz., II–III. negyedév* (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról. „A”-sorozat. Referátumok. 1984/10. sz., „B”-sorozat. Bibliográfia. 1984/10. sz.* (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); *Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról. 1984/9., 1984/10., 1984/11. sz.* (FSZEK); *A Testnevelési Főiskola Közleményei. 1984/2. sz.* Melléklete: *A Testnevelési Főiskola Közleményei repertórium (1974–1983); Új szerzemények tájékoztatója, 1984/85. 3. sz.* ([A] SZOT Központi Iskola könyvtára). – *Az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1985. évi munkaterve.*



TÓTH JULIANNA
festményeiből
(Cikkünket lásd a 239. oldalon)



